

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

KARŞILAŞTIRMALI DİLBİLİM AÇISINDAN ARAPÇA VE TÜRKÇEDE YAN CÜMLELER

Hazırlayan:

Harun GÜNDÜZ

Danışman:

Prof. Dr. Ahmet YÜKSEL

Yüksek Lisans Tezi

Samsun, 2013

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

KARŞILAŞTIRMALI DİL BİLİM AÇISINDAN ARAPÇA VE TÜRKÇEDE YAN CÜMLELER

Hazırlayan:

Harun GÜNDÜZ

Danışman:

Prof. Dr. Ahmet YÜKSEL

Yüksek Lisans Tezi

Samsun, 2013

KABUL VE ONAY

Harun GÜNDÜZ tarafından hazırlanan “Karşılaştırmalı Dilbilim Açısından Arapça Ve Türkçede Yan Cümleler” başlıklı bu çalışma, 21/03/2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan:

Üye:.....

Üye:.....

Yukarıda imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin, proje aşamasından sonuçlanmasına kadarki süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet ettiğimi, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan ve dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu taahhüt ederim.

.../.../2013

Harun GÜNDÜZ

TÜRKÇE ÖZET

Öğrencinin Adı-Soyadı	Harun GÜNDÜZ
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Danışman	Prof. Dr. Ahmet YÜKSEL
Tezin Adı	Karşılaştırmalı Dilbilim Açısından Arapça ve Türkçede Yan Cümleler

ÖZET

Bu çalışmada Arapça ve Türkçedeki yan cümlelerin dilbilim açısından özellikleri karşılaştırmalı olarak verilmeden önce giriş bölümünde dilbilimin ne olduğu, dilbilim ve karşılaştırmalı dilbilim hakkında geçmişte ve günümüzde yapılan çalışmalar ve bu çalışmaları yapanlar hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde Türkçe ve Arapçadaki cümlelerin tanımı, cümlelerin anlam, yapı ve zaman bakımından çeşitleri araştırılıp iki dildeki benzer ve farklı yönler ortaya konuldu. Bunu yapmadaki amaç ise her iki dilin kendine özgü yapısı ortaya koyularak yapılan çalışmanın geniş bir perspektiften sunulmasıdır.

Araştırmanın ikinci bölümünde ise Türkçe ve Arapçadaki yan cümlelerin yapısal ve anlamsal özellikleri araştırılarak, her iki dilde yer alan yan cümleler tüm yönleriyle ortaya konuldu. Bunu yaparak tez konumuz olan karşılaştırmalı dilbilim açısından Arapça ve Türkçede yan cümlelerin incelenmesinde sağlıklı verilere ulaşmak hedeflendi. Çünkü bilinmeyen kavram ve ilkelerin doğru bir şekilde karşılaştırılması mümkün değildir.

Tezin son bölümünde ise Arapça ve Türkçedeki yan cümleler: a) Arapça ve Türkçede ortak bulunan yan cümleler. b) Arapçada bulunan ancak Türkçede bulunmayan yan cümleler. c) Türkçede bulunan ancak Arapçada bulunmayan cümleler karşılaştırmalı dilbilim açısından incelenmiştir.

Şüphesiz her dil kendine özgü bir yapıya sahiptir. Anadili Türkçe olup Arapça öğrenmek isteyenler, bir dilden diğer dile cümleleri çevirirken gramer açısından sıkıntı yaşamakta ve doğru bir çeviri yapamamaktadır. Bundan dolayı araştırmamızda; çeviride iki dil arasındaki güçlüklerden biri olan, birleşik cümlelerin oluşumunda yer alan ve daha önce karşılaştırmalı olarak çalışma yapılmayan yan cümleler konusu incelendi.

Anahtar Sözcükler:

Harf,

Kelime,

Bileşik cümle,

Temel cümle,

Yan cümle.

İNGİLİZCE ÖZET

Student's Name and Surname	Harun GÜNDÜZ
Department's Name	Base Islamology
Name of the Supervisor	Prof. Dr. Ahmet YÜKSEL
Name of the Thesis	Subordinate Clauses in Arabic and Turkish by Comaparative Linguistics.

ABSTRACT

Introductory part of this study; before the features of subordinate clauses in Arabic and Turkish are given comparatively, it has been informed what is linguistic, linguistics and comparative linguistics studies about the past and present and those who provided information about these studies.

In the first part of the study; in terms of the definition of phrases in Arabic and Turkish, the kinds of phrase's meaning, structure and time have been researched and the similarities and the differences of two languages have been manifested. Its purpose is to present the study of both languages' specific structures from broad perspective.

In the second part of the study, the subordinate clauses found in both languages have been manifested by all aspects as being searched in terms of structural and semantical qualities in Arabic and Turkish. As researching the theme topic "Subordinate Clauses in Arabic and Turkish by Comparative Linguistics", obtaining realistic results has been aimed. Because comparing the unknown notions and maxims correctly is impossible.

In the final part of the theme, the subordinate clauses of Arabic and Turkish:
a) Common subordinate clauses in Arabic and Turkish. b) Subordinate clauses which are not in Turkish, but Arabic. c) Subordinate clauses which are not in Arabic, but Turkish examined in terms of comparative linguistic.

Certainly, each language has its own structure. Those who want to learn Arabic language is Turkish, in terms of grammatical difficulties experienced in translating sentences in one language to another and can not make an accurate translation. For this study, one of the difficulties in translation between two languages, which, combined in the formation of sentences and subordinate clauses that are previously unable to translate comparatively has been examined.

KEY WORDS:

Letter,

Word,

Compound Sentence,

The main clause,

The subortinative clause.

ÖNSÖZ

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de dil, medeniyetlerin sosyal, kültürel, ticari, dini ve bilimsel açıdan kendini yenileme, geçmişin kritiğini yaparak geleceğe daha güvenle bakabilmesi, küreselleşen dünyada ortak paydaları paylaşabilmesi ve milletlerin birbirini daha iyi anlaması ve kaynaşması açısından büyük bir öneme sahiptir.

İslam medeniyetlerine baktığımızda çeviri çalışmaları sayesinde birçok eser çevrilerek bilimsel, kültürel ve sosyal alanda büyük bir aydınlanma sağlanmıştır. İçinde bulundukları çağı en güzel bir şekilde yorumlayarak, kendi toplumuna hatta tüm dünyaya emsal bir yaşam sürülmüştür.

İslam'ın temel kaynaklarından Kur'an-ı Kerim, Hadis ve diğer alanlardaki eserlerin doğru bir şekilde kavranması ve insanlara aktarılması için Arapça Dilbilgisi'nin temel yapıtaşlarından Arapça cümle oluşturmada, Arapçadan Türkçeye veya Türkçeden Arapçaya çeviri yapmada önemli bir yere sahip olan 'yan cümleler' hakkında bilgi edinmemiz en iyi yolu her iki dildeki yan cümlelerle ilgili yapıların karşılaştırmalı olarak verilmesidir.

Bu çalışmada Arapça ve Türkçede öncelikle genel olarak cümle kavramı ve cümlenin bölümleri ve öğeleri üzerinde duruldu. Daha sonra yan cümlelerin yapısı, yan cümlelerin oluşturulurken alması veya almaması gereken ekler, karşılaştırmalı dilbilim açısından ortak ve farklı yönler göz önünde bulunarak araştırıldı. Bunu yapmamızda amaç bu konuda yapılan çalışmaların yeterli derecede olmayışı sebebiyle her iki dildeki çeviri çalışmalarını kolaylaştırmaktır.

Araştırmanın başından sonuna kadar gerek maddi gerekse manevi desteklerini her an yanımda gördüğüm tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Ahmet YÜKSEL'e, ayrıca bu süreç boyunca gösterdiği ilgi ve katkılarından dolayı Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ'e ve Yrd. Doç. Dr. Recep GÜN'e teşekkürü bir borç bilirim.

Harun GÜNDÜZ

Samsun 2013

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
2. Yöntem ve Kapsamı.....	1
3. Yararlanılan Kaynaklar	2
4. Dil	4
5. Dilbilim	5
6. Dilbilim Tarihi	6
7. Karşılaştırmalı Dilbilim	11
8. Batıdaki Dilbilim Çalışmalarının Türkçeye Etkisi	12
9. Batıdaki Dilbilim Çalışmalarının Arapçaya Etkisi	13

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKÇEDE CÜMLE VE YAN CÜMLE

1.1. Türkçede Cümle	14
1.1.1. Cümlenin Öğeleri	14
1.1.2. Cümlenin Temel Öğeleri	15
1.1.2.1. Özne.....	15
1.1.2.2. Yüklem	15
1.1.3. Cümlenin Yardımcı Öğeleri	15
1.1.3.1. Nesne.....	15
1.1.3.2. Belirten	16
1.1.3.3. Zarf	16
1.1.4. Cümle Çeşitleri.....	16
1.1.4.1. Yüklem Türüne Göre Cümleler.....	16
1.1.4.1.1. Ad Cümlesi.....	16
1.1.4.1.2. Eylem Cümlesi.....	16
1.1.4.2. Öğelerin Dizilişine Göre Cümle Çeşitleri	17
1.1.4.2.1. Kurallı Cümle.....	17
1.1.4.2.2. Devrik Cümle.....	17
1.1.4.3. Anlamlarına Göre Cümleler.....	18
1.1.4.3.1. Olumlu Cümle.....	18
1.1.4.3.2. Olumsuz Cümle.....	18
1.1.4.3.3. Soru Cümleleri.....	18
1.1.4.3.4. Ünlem Cümleleri.....	19

1.1.4.3.4.1. Yargısız Ünlem Cümlesi	19
1.1.4.3.4.2. Yargılı Ünlem Cümlesi	19
1.1.4.3.5. İstek Cümleleri	20
1.1.4.3.6. Emir Cümleleri	20
1.1.4.3.7. Bildirme Cümleleri	20
1.1.4.3.8. Şart Cümleleri	21
1.1.4.4. Yapılarına Göre Cümleler	21
1.1.4.4.1. Basit Cümleler	21
1.1.4.4.2. Birleşik Cümleler	21
1.1.4.4.2.1. Girişik Birleşik Cümleler	23
1.1.4.4.2.2. Şartlı Birleşik Cümleler	23
1.1.4.4.2.3. “ki” li Bileşik Cümleler	23
1.1.4.4.2.4. İç-İçe Bileşik Cümleler	24
1.1.4.5. Kullanımlarına Göre Cümleler	24
1.1.4.5.1. Sıralı Cümleler	24
1.1.4.5.1.1. Bağımsız Sıralı Cümleler	25
1.1.4.5.1.2. Bağımlı Sıralı Cümleler	25
1.1.4.5.2. Ayraçlı (Parantezli) Cümle	26
1.1.4.5.2.1. Arasöz	26
1.1.4.5.2.2. Aracümle	26
1.1.4.5.3. Eksiltili (Kesik) Cümle	26
1.2. Türkçede Yan Cümle	27
1.2.1. Türkçede Yan Cümle Çeşitleri	27
1.2.1.1 Adeylemlerle Kurulan Yan Cümleler	27
1.2.1.1.1. Yan Cümlenin Temel Cümlenin Öznesi Konumunda Olduğu Yerler	27

1.2.1.1.2. Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Nesnesi Konumunda Olduğu Yerler	28
1.2.1.1.3. Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Tümleci Konumunda Olduğu Yerler	28
1.2.1.1.4. Yan Cümlelerin Temel Cümledeki Öznenin Tümleyicisi Konumunda Olduğu Yerler	29
1.2.1.1.5. Yan Cümlelerin Temel Cümledeki Dolaylı Tümleç Tümleyicisi Konumunda Olduğu Yerler	29
1.2.1.1.6. Yan Cümlelerin Temel Cümledeki Nesnenin Tümleyicisi Konumunda Olduğu Yerler	29
1.2.1.2. Ortaçlarla Kurulan Yan Cümleler	29
1.2.1.2.1. Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Öznesini Nitelediği Yerler ..	30
1.2.1.2.2. Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Nesnesini Nitelediği Yerler..	30
1.2.1.2.3. Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Tümlecini Nitelediği Yerler .	30
1.2.1.2.4. Adlaşmış Ortaçlarla Kurulan Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Öznesi Olduğu Yerler	30
1.2.1.2.5. Adlaşmış Ortaçlarla Kurulan Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Nesnesi Olduğu Yerler	31
1.2.1.2.6. Adlaşmış Ortaçlarla Kurulan Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Dolaylı Tümleci Olduğu Yerler	31
1.2.1.3. Ulaçlarla (Zarf-Fiil) Kurulan Yan Cümleler	31
1.2.1.3.1. Bağlama Ulaçlarıyla Kurulan Yan Cümleler	31
1.2.1.3.2. Durum Ulaçlarıyla Kurulan Yan Cümleler	32
1.2.1.3.2.1. –arak (–erek), Ekleriyle Kurulan Yan Cümleler	32
1.2.1.3.2.2. –a... –a (–e... –a), Ekleriyle Kurulan Yan Cümleler	32
1.2.1.3.2.3. –ken, ekiyle Kurulan Yan Cümleler	32
1.2.1.3.2.4. –madan (-meden), Ekiyle Kurulan Yan Cümleler	33

1.2.1.3.2.5. –dığı (–duğu) halde, Ekiyle Kurulan Yan Cümleler	33
1.2.1.3.3. Zaman Ulaçlarıyla Kurulan Yan Cümleler	33
1.2.1.3.3.1. –ince (–ınca, –ünce, –unca), Ekiyle Kurulan Yan Cümleler	33
1.2.1.3.3.2. –dığında (–diğinde), Ekiyle Kurulan Yan Cümleler.....	34
1.2.1.3.3.3.–diktan (–dikten, –duktan, –dükten) sonra” ekiyle kurulan yan cümleler	34
1.2.1.3.3.4. –ıncaya (–inceye) kadar, Ekiyle Kurulan Yan Cümleler	34
1.2.1.3.3.5. –r...maz (–r...mez), Ekiyle Kurulan Yan Cümleler.....	34
1.2.1.3.4. Kıyaslama Ulaçlarıyla Kurulan Yan Cümleler	35
1.2.1.3.4.1. –dığı gibi / –mış gibi, Ekiyle Kurulan Yan Cümleler	35
1.2.1.3.4.1. –dığı kadar / –eceği kadar, Ekiyle Kurulan Yan Cümleler	35
1.2.1.3.5. Sebep Ulaçlarıyla Kurulan Yan Cümleler	35
1.2.1.3.5.1. –dığı için /–eceği için, Ekiyle Kurulan Yan Cümleler ...	36
1.2.1.3.5.2. –mekten, Ekiyle Kurulan Yan Cümleler	36
1.2.1.3.5.3. –mek için / –mesi için, Ekiyle Kurulan Yan Cümleler ...	36
1.2.1.4. Şart Yardımcı Cümleleri	36
1.2.1.5. “ki” Edatıyla Kurulan Yardımcı Cümleler	38
1.2.1.5.1. Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Öznesi, Nesnesi, Tümleci Olduğu Yerler	38
1.2.1.5.2. Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Öznesinin, Nesnesinin, Tümlecinin Tamamlayıcısı (Sıfatı) Olduğu Yerler	39

İKİNCİ BÖLÜM

ARAPÇADA CÜMLE VE YAN CÜMLE

2.1. Arapçada Cümle	40
2.1.1. Cümle İle İlgili Kavramlar	40
2.1.1.1. Kelime (الكلمة)	40
2.1.1.1.1. İsim (الإسم)	40
2.1.1.1.2. Fiil (الفعل)	40
2.1.1.1.3. Harf (الحرف)	41
2.1.1.2. Kelam (الكلام)	41
2.1.1.3. Kelim (الكلم)	41
2.1.1.4. Kavl (القول)	41
2.1.1.5. Cümle (الجملة)	42
2.1.1.6. Şibhu'l Cümle (شِبْهُ الْجُمْلَةِ)	42
2.1.2. Arapçada Cümle Çeşitleri	43
2.1.2.1. Yapı Bakımından Cümle Çeşitleri	43
2.1.2.1.1. Basit Cümle	43
2.1.2.1.1.1. Basit İsim Cümlesi	44
2.1.2.1.1.1.1. Mübteda	44
2.1.2.1.1.1.2. Haber	47
2.1.2.1.1.2. Basit Fiil Cümlesi	47
2.1.2.1.2. Bileşik Cümle	48
2.1.2.1.2.1. Bileşik İsim Cümlesi	49
2.1.2.1.2.2. Bileşik Fiil Cümlesi	49
2.1.2.1.3. İç İçe Girmiş Bileşik Cümle	49

2.1.2.1.4. Şart Cümlesi	50
2.1.2.1.5. Atıf Harfleriyle Kurulan Cümle	50
2.1.2.1.6. İsti'nafiye (Sıra) Cümlesi	50
2.1.2.2. Zaman Bakımından Cümleler	51
2.1.2.2.1. Geçmiş Zaman	51
2.1.2.2.2. Şimdiki Zaman	52
2.1.2.2.3. Geniş Zaman	52
2.1.2.2.4. Gelecek Zaman	53
2.1.2.3. Anlam Bakımından Cümleler	53
2.1.2.3.1. Haber Cümleleri	53
2.1.2.3.1.1. Olumlu İsim Cümleleri	54
2.1.2.3.1.2. Olumsuz İsim Cümleleri	54
2.1.2.3.1.3. Olumlu Fiil Cümleleri	55
2.1.2.3.1.4. Olumsuz Fiil Cümleleri	55
2.1.2.3.2. İnşâ Cümleleri	56
2.1.2.3.2.1. İstek Bildiren İnşâ Cümleler	56
2.1.2.3.2.1.1. Soru Cümlesi	56
2.1.2.3.2.1.1.1. Soru (Fiil) Cümlesi	57
2.1.2.3.2.1.1.2. Soru (İsim)Cümlesi	57
2.1.2.3.2.1.2. Emir Cümlesi	57
2.1.2.3.2.1.3. Nehiy Cümlesi	58
2.1.2.3.2.1.4. Nida Cümlesi	59
2.1.2.3.2.1.5. Temenni Cümlesi	59
2.1.2.3.2.1.6. Dua Cümlesi	60
2.1.2.3.2.1.6.1. Fiil Olan Dua (Müsbet) Cümlesi	60
2.1.2.3.2.1.6.2. Fiil Olan Dua (Menfî) Cümlesi	60

2.1.2.3.2.1.6.3. İsim Olan Dua (Müsbet) Cümlesi	60
2.1.2.3.2.1.6.4. İsim Olan Dua (Menfi) Cümlesi	61
2.1.2.3.2.2. İstek Bildirmeyen İnşai Cümleler	61
2.1.2.3.2.2.1. Taaccûb Cümlesi	61
2.1.2.3.2.2.2. Teracci Cümlesi	61
2.1.2.3.2.2.3. Medih (Övme) ve Zemm (Yerme/Kınama) Cümleleri	62
2.1.2.3.2.2.4. Şart Cümlesi	62
2.1.2.3.2.2.5. Yemin Cümlesi	63
2.1.2.3.2.2.6. Akit (Sözleşme) Cümlesi	64
2.2. Arapçada Yan Cümle	64
2.2.1. Yan Cümlelerin Tanımı	64
2.2.2. Belli Başlı Yan Cümleler	64
2.2.2.1. Sıla Cümlesi	65
2.2.2.1.1. Sıla Cümlesinin Tanımı	65
2.2.2.1.2. İsm-i Mevsûl'ün Anlamı	65
2.2.2.1.3. İsm-i Mevsûller'de Mebnilik ve Murablık Durumu	67
2.2.2.1.4. İsm-i Mevsûller'in Türleri	67
2.2.2.1.5. İsm-i Mevsûller'in Kullanılış Şekilleri	70
2.2.2.1.6. İsm-i Mevsûl'den Sonra Gelen Aid'lik Zamiri	71
2.2.2.1.7. Sıla Cümlesi ve Sıla Cümlesinin Türleri	73
2.2.2.1.7.1. Fiil Cümlesi Olduğu Yer	73
2.2.2.1.7.2. İsim Cümlesi Olduğu Yer	74
2.2.2.1.7.3. Zarf Cümlesi Olduğu Yer	75
2.2.2.1.7.4. Car-Mecrur Olduğu Yer	75
2.2.2.2. Sıfat Cümlesi	76

2.2.2.2.1. Fiil Olan Sıfat Cümlesi	76
2.2.2.2.2. İsim Olan Sıfat Cümlesi	77
2.2.2.2.3. Şibh-i Cümle Olan Sıfat Cümlesi	77
2.2.2.3. Hal Yan Cümlesi	78
2.2.2.3.1. Hal	78
2.2.2.3.2. Hal'in Konumu İle İlgili Örnek Cümleler	79
2.2.2.3.3. Hal'in Türleri	80
2.2.2.3.3.1. Müfred Olan Hal	80
2.2.2.3.3.2. Cümle Olan Hal	82
2.2.2.4. Haber Cümlesi	85
2.2.2.4.1. Haberin Fiil Cümlesi Olarak Geldiği Yer	85
2.2.2.4.2. Haberin İsim Cümlesi Olarak Geldiği Yer	85
2.2.2.4.3. Haberin Şibih Cümle Olarak Geldiği Yer	86
2.2.2.4.4. Şart Cümlesi Olarak Geldiği Yer	86
2.2.2.5. Mübteda Cümlesi	87
2.2.2.5.1. Mübtedanın Fiil Cümlesi Olarak Geldiği Yer	87
2.2.2.5.2. Mübtedanın İsim Cümlesi Olarak Geldiği Yer	87
2.2.2.6. Fail Olan Cümle	87
2.2.2.6.1. Fiil Cümlesi Olarak Geldiği Yer	87
2.2.2.6.2. İsim Cümlesi Olarak Geldiği Yer	88
2.2.2.7. Naib-i Fail Olan Cümle	88
2.2.2.7.1. Fiil Cümlesi Olarak Geldiği Yer	88
2.2.2.7.2. İsim Cümlesi Olarak Geldiği Yer	88
2.2.2.7.3. Şibih Cümle Olarak Geldiği Yer	89
2.2.2.8. Mef'ul Olan Cümle	89
2.2.2.8.1. Fiil Cümlesi Olarak Geldiği Yer	89

2.2.2.8.2. İsim Cümlesi Olarak Geldiği Yer	89
2.2.2.9. Muzafun İleyh Olan Cümle	92
2.2.2.9.1. Fiil Cümlesi Olarak Geldiği Yer	92
2.2.2.9.2. İsim Cümlesi Olarak Geldiği Yer	92
2.2.2.10. Matuf Olan Cümle	92
2.2.2.11. Bedel Olan Cümle	93
2.2.2.12. Atf-ı Beyân Olan Cümle	94
2.2.2.13. Tefsir (Açıklama) Cümlesi	94
2.2.2.14. Mu‘teriza (İ‘tirâziyye) Cümlesi	95
2.2.2.15. Müstesna Cümlesi	96
2.2.2.15.1. Fiil Cümlesi Olarak Geldiği Yer	96
2.2.2.15.2. İsim Cümlesi Olarak Geldiği Yer	97
2.2.2.16. Şart Cümlesi	98
2.2.2.17. Cevap Yan Cümleleri	99
2.2.2.17.1. Şartın Cevabı	99
2.2.2.17.2. Nidanın Cevabı	100
2.2.2.17.2.1. Fiil Cümlesi Olarak Geldiği Yer	101
2.2.2.17.2.2. İsim Cümlesi Olarak Geldiği Yer	101
2.2.2.17.3. Kasemin Cevabı	102
2.2.2.17.4. Talebin Cevabı	105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAPÇA VE TÜRKÇEDEKİ YAN CÜMLELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. Sıla Yan Cümlesinin Karşılaştırılması	107
--	-----

3.2. Sıfat Yan Cümlesinin Karşılaştırılması	110
3.3. Hal Yan Cümlesinin Karşılaştırılması	111
3.4. Haber Cümlesinin Karşılaştırılması	113
3.5. Mübteda Cümlesinin Karşılaştırılması	114
3.6. Fail Olan Cümlelerin Karşılaştırılması	116
3.7. Naib-i Fail (Sözde Özne) Olan Cümlelerin Karşılaştırılması	117
3.8. Meful Olan Yan Cümlelerin Karşılaştırılması	119
3.9. Muzafun İleyh (İsim Tamlaması) Olan Yan Cümlelerin Karşılaştırılması	121
3.10. Matuf Olan Yan Cümlelerin Karşılaştırılması	122
3.11. Bedel Olan Yan Cümlelerin Karşılaştırılması	123
3.12. Atf-ı Beyân Olan Yan Cümlelerin Karşılaştırılması	124
3.13. Tefsiriyye (Açıklama) Yan Cümlesinin Karşılaştırılması	125
3.14. Mu‘teriza (İ‘tirâziyye) Yan Cümlesinin Karşılaştırılması	126
3.15. Müstesna Cümlesinin Karşılaştırılması	127
3.16. Şart Cümlesinin Karşılaştırılması	128
3.17. Cevap Cümlelerinin Karşılaştırılması	130
3.17.1. Şartın Cevabının Karşılaştırılması	130
3.17.2. Nidanın Cevabının Karşılaştırılması	131
3.17.3. Yeminin (Kasemin) Cevabının Karşılaştırılması	132
3.17.4. Talebin Cevabının Karşılaştırılması	133
SONUÇ.....	135
KAYNAKÇA	140

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı geçen eser
- b. : İbn
- bkz. : Bakınız
- c. : Cilt
- Çev. : Çeviren
- Ed. : Editör
- h. : Hicri takvim
- H.C. : Haber cümlesi
- M.C. : Mübteda cümlesi
- M.Ö. : Milattan önce
- M.S. : Milattan sonra
- ö. : Ölümü
- s. : Sayfa
- S.C. : Sıla cümlesi
- ss. : Sayfa aralığı
- T.C. : Temel cümle
- T.D.K. : Türk Dil Kurumu
- thk. : Tahkik eden
- ty. : Tarih yok
- vb. : Ve benzeri
- vd. : Ve diğerleri
- yy. : Yayınevi yok.
- Y.C. : Yan cümle

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

“Karşılaştırmalı Dilbilim Açısından Arapça ve Türkçede Yan Cümleler”, adlı tezimizin amacı öncelikli olarak hangi cümle türlerinin yan cümle kapsamına girdiğini, yan cümlelerin temel cümleyle olan ilişkisini, yan cümlelerin cümle içindeki konumunu ve görevini açıklamaktır. Daha sonra ise hedefimiz, yan cümleleri Arapçadan Türkçeye çevirirken ne gibi hususların göz önünde bulundurulması gerektiğini belirttikten sonra, yan cümle çeşitlerinin kendilerine has özel durumlarını izah etmek ve bu özel durumların gözetilmediği takdirde, ifade edilen cümlelerin yapısal ve anlamsal bozukluklara sebep olacağını göstermektir.

Araştırmamızın konusu olan, Karşılaştırmalı Dilbilim Açısından Arapça ve Türkçedeki Yan Cümleler, Arapça cümle yapısının kapsamlı bir şekilde kavranılmasını sağlayacak ve cümle kurmada sık sık başvurduğumuz yan cümleler konusunun derinlemesine araştırılarak Arapçadaki birleşik cümlelerin hatasız çözümlenmesine yardımcı olacaktır. Ayrıca yan cümlelerin neler olduğu ve cümle içindeki fonksiyonları konusuna vakıf olduğunda, Arapça metinleri Türkçeye kolayca çevirme imkânı ortaya çıkacaktır.

2. Yöntem ve Kapsamı

Bu çalışmada öncelikle Arapça ve Türkçede cümle yapısı ve cümlelerin öğelerinin neler olduğu ortaya koyulmuştur. Daha sonra ise her iki dildeki yan cümle yapısı gramer ve anlam açısından geniş bir şekilde incelenmiştir.

Araştırmada Arapça ve Türkçede yan cümleler verildikten sonra, yan cümle çeşitleri tablo ve örnekler kullanılarak karşılaştırmalı bir yöntem kullanılarak elde edilen bulgular analiz edilip değerlendirilmiştir. Bu bakımdan “Karşılaştırmalı Dilbilim Açısından Arapça ve Türkçedeki Yan Cümleler” isimli tezimiz özgün bir çalışma özelliği taşımaktadır. Yan cümleler konusu, Prof. Dr. Emrullah İşler ve Prof. Dr. Musa Yıldız’ın 2008 yılında çıkardığı “Arapça Çeviri Kılavuzu”, Dr. M. Meral Çörtü’nün, “Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği” (2009) ve Dr. R. Resul Sevinç’in

“Arapçada Cümle Yapısı” (2011) adlı eserlerinde işlenmiş fakat Arapça ve Türkçe bakımından karşılaştırmalı olarak incelenmemiştir. Yan cümleler ile ilgili, yüksek lisans ve doktora tezleri incelendiğinde ise bu konuda çalışma yapılmadığı, cümle ve cümle çeşitleri ile ilgili tez çalışmalarının olduğu görülmüştür. Bu çalışmalar ise: İbrahim Ekici’nin; “Arapçada Müsbet ve Menfi Cümle Yapısı”, Zübeyt Nalçakan’ın; “Arapça ve Türkçede İsim ve Fiil Cümlesinin Karşılaştırılması” isimli yüksek lisans tezleri ve Tahirhan Aydın’ın; “Arapça ve Türkçede Cümle Yapısı, Yabancılar Arapça Cümle Öğretimi (Karşıtsal Çözümleme)” adlı doktora tezidir.

Araştırmada genel olarak cümle kavramına ve türlerine değinilmiş sonra ise Arapça ve Türkçede bulunan yan cümlelerin neler olduğunu incelenip, Arapçadaki yan cümlelerin Türkçe bakımından karşılıkları tespit edilmiştir. Yapılan çalışmada çevirideki ayrıntı farklarına değinilmiş ve en uygun çevirinin nasıl olması gerektiği belirtilmiştir.

Yan cümleler konusu araştırılırken; Türkçe ve Arapça Dilbilgisi kaynaklarından yararlanılmıştır. Arapça eserler; başta Kur’an-ı Kerim, hadis kaynakları, Arapça klasik eserler ve son dönemde oluşturulan Arap dili kaynaklarıdır.

3. Yararlanılan Kaynaklar

Araştırmamızda karşılaştırmalı dilbilim alanında yazılmış; Doğan Aksan’ın *Dilbilim ve Türkçe Yazıları*, Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim), Mehmet Aydın’ın *Dilbilim El Kitabı*, Zeynel Kıran’ın *Dilbilim Akımları*, Ayşe Kıran, Ece Korkut & Suna Ağıldere’nin *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*, Osman Toklu’nun *Dilbilime Giriş*, Hilmi Uçan’ın *Dilbilim*, Gösterge Bilim ve Edebiyat Eğitimi, Andre Martinet’ in *İşlevsel Genel Dilbilim*, Jean Perrot’un *Dilbilim* adlı eserlerinden; <http://www.ege-edebiyat.org/wp/?cat=16>, <http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/dilbilim>, <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/?kategori=atalst&kelime=ad&sayfa=20&hng=tam>, http://tr.wikipedia.org/wiki/Dil_bilimi#Genel_Kar.C5.9F.C4.B1la.C5.9Ft.C4.B1rmal, internet adreslerinden faydalanılmıştır.

Araştırmanın Türkçe bölümünde cümle yapıları ve yan cümlelerin ortaya konulmasında; Muharrem Ergin’in *Türk Dil Bilgisi*, Leyla Karahan’ın *Türkçede Söz Dizimi*, Sıddık

Akbayır'ın *Cümle ve Metin Bilgisi*, Bilal Aktan'ın *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, Tahsin Banguoğlu'nun *Türkçenin Grameri*, H. İbrahim Delice'nin *Türkçe Sözdizimi*, Hasan Bolat'ın *Girişik Tümce Yapılarının Çevirisi*, Haydar Ediskun'un *Türk Dilbilgisi*, Mehmet Hengirmen'in *Türkçe Dilbilgisi*, Tahir Nihat Gencan'ın *Dilbilgisi*, Alâeddin Mehmedoğlu'nun *Türk Dilinde Bağımlı Birleşik Cümle Söz Dizimi* adlı eserlerinden istifade edilmiştir.

Araştırmamızın Arapça kısmında ise, nahiv (cümle) bilgisi ile ilgili olarak Halil b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhidî'nin (ö.170/786) *Manzûmetü'n-Nahv*, Sîbeveyhi'nin (ö.180/796) *el-Kitâb*'ı ve diğer klasik kaynaklardan el-Müberrid'in (ö.285/898) *el-Muktedab*, İbn Cinni'nin (ö.392/1001) *el-Hasâis*, İbn 'Akîl'in (ö.769/1367) *Şerhu İbni 'Akîl*, İbn Hişâm'ın (ö.761/1360) *Muğni'l-Lebîb an Kutubi'l-e'Ârîb*, İbn Serrac'ın (ö.316/928) *el-Usûl fi'n-Nahv*, el-'Ukberî'nin (ö.616/1219) *el-Lübâb fi 'İleli'l-Binâ ve'l-İ'râb*, İsmail b. Hammad el-Cevheri'nin *es-Sihâh Tâcü'l-Luga Sihahu'l-'Arabiyye* adlı kitaplarından; yakın tarihte yazılan sarf-nahiv kitaplarından el-Galâyînî'nin (ö.h.1364) *Câmi'u'd-Durûs'ül-'Arabiyye*, el-Antâki'nin *el Minhâc fi'l-Kavâid ve'l İ'râb*, Abdü't-Tevvâb'ın *Tetâvvuru'n-Nahvu'l-'Arabî*, Muhammed Tayyîb İbrâhîm'in *İ'râbu'l-Kur'âni'l- Kerîmi'l-Müyesser*, Abdü'l-Ğanî'nin *Nahvü'l-Kâfi*, Âdil Halef'in *Nahvü'l-Lugati'l-Arabî*, Süleyman Feyyaz'ın *Nahvu'l-Asr* ; güncel eserlerden Abbâs Hasen'in *en-Nahvu'l-Vâfi*, Ali Rıza'nın *el-Muhtâr fi'l-Kavâid ve'l-İ'râb*, Corcî Şâhîn Atiyye'nin *Sullemu'l-Lisan fi's-Sarf ve'n-Nahv ve'l-Beyân*, Mehmet Zihni'nin, *el-Muktedab Mine'l Muntehab fi Tâ'îmi'l- Lügati'l 'Arabî*, Mehmet Talu'nun *Arap Dili ve Edebiyatı Nahiv İlmi*, Nusrettin Bolelli'nin *Belâgat*, Kazım Ürün'ün *Örneklerle Arap Dilinde Bağlaçlar ve Terkipler*, Mustafa Meral Çörtü'nün *Sarf-Nahiv Edatlar, Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği*, Nusrettin Ceviz'in *Uygulamalı Basın Arapçası*, Sadi Çöğenli'nin *Kur'an ve Hadis Örnekli Arapça Dilbilgisi Nahiv*, Mehmet Maksudoğlu'nun *Arapça Dilbilgisi*, Osman Keskiner'in, *Arapça'da Hal ve Kur'an Tercümelerindeki Yansımaları*, Cüneyt Eren - Tahsin Deliçay'ın *Arapça Cümle Yapısı ve Çeviri Teknikleri*, Hüseyin Günday - Şener Şahin'in *Arapça Dilbilgisi Nahiv Bilgisi, İşlevsel Özellikleri ve Tercüme Teknikleri Açısından Arapça'da Bağlaçlar*, R.Resul Sevinç'in *Arapçada Cümle Yapısı*, Emrullah İşler - Musa Yıldız'ın *Arapça Çeviri Kılavuzu* gibi eserlerden; doktora tezlerinden Ali Bulut'un *Sibeveyhin El-Kitabında Ele*

Aldığı Bazı Nahiv Konuları, İşleme Yöntemi ve Koyduğu Kurallar (OMÜ, 2003) adlı çalışmasından yararlanılmıştır.

Kelime çevirilerinde, Kadir Güneş'in *Arapça-Türkçe Sözlük*, Arif Erkan'ın *el-Beyân Arapça-Türkçe Büyük Sözlük*, Serdar Mutaçalı'nın *Arapça-Türkçe Sözlük* isimli eserlerinden faydalanılmıştır.

4. Dil

Dilbilimciler dili tanımlamaya ve dil ile gerçekleştirilebilecek edimleri, dilin işlevlerini belirlemeye çalışırken farklı görüşler ortaya koymuşlardır.¹ Dil hakkında yapılan tanımlardan bazıları şunlardır:

1-Dil bir düşünme ve davranış aracıdır.

2-Dil en önemli iletişim ve anlaşma aracıdır.

3-Dil bir alışkanlıklar bütünüdür. (Bloomfield)

4-Dil sınırlı sayıda sözcük ve kuraldan yararlanarak türetililecek sınırsız sayıda cümleden oluşan bir bütündür. (Chomsky)²

5-Fransız dilbilimci Andre Martinet “dilin ana işlevinin bildirişim işlevi” olduğunu söyler.³

Dilin tanımını yaparken, dili bir iletişim aracı olarak sınırlandırırsak, dilin birçok önemli vasfını görmezden gelmiş oluruz. Çünkü dil, o dili konuşan toplumun kültürünü yansıtan bir ayna, o kültürün düşünüş biçimini, dünyayı algılayışını belirleyen en önemli unsur, toplum içi ve toplumlar arası ilişkilerin ön koşuludur. Dilbilimin görevi ise;çok yönlü, karmaşık ve gizemli bir varlık olan dili incelemektir.⁴

¹ Hilmi Uçan, *Dilbilim, Gösterge Bilim ve Edebiyat Eğitimi*, Ankara: Hece Yayınları, 2008, s. 25.

² Osman Toklu, *Dilbilime Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2003, s. 9.

³ Uçan, *a.g.e.* , s. 25.

⁴ Toklu, *a.g.e.* , s. 9.

5. Dilbilim

Yunanca ‘harf’ anlamına gelen ‘gramma’, ‘grammatike’ kelimesinden türeyen gramer (dilbilgisi) terimi, uzun yıllar dilin incelenmesini belirtmek için kullanılmıştır.⁵ Dilbilim insanın dil yetisini ele alan bilimsel incelemedir.⁶ Dilbilim, linguistik olarak da bilinir. Dilbilim, dili bir sistem olarak gören ve niteliğini, yapısını, birimlerini ve dönüşümlerini inceleyen bilim dalıdır. Dilbilim terimi, ilk kez XIX. yüzyılda dil incelemelerindeki yeni bir yaklaşımı geleneksel filolojiden ayırmak için kullanılmıştır. Filoloji öncelikle dilin yazılı metinlere yansıyan tarihsel gelişimiyle ilgilenir. Çalışma alanı kültür ve edebiyattır. Dilbilim de yazılı metinlerle ve dilin zaman içindeki değişimiyle ilgilenmekle birlikte, konuşulan dillere öncelik tanır, dilin belli bir tarihsel andaki yapısını çözümler.⁷

Dilbilimin konusunu dil olgusu oluşturur. Dilbilim dilin bilimsel açıdan incelenmesidir. Ancak bir bilim dalının var olabilmesi için o bilimin kendi sınırlarını belirlemesi gerekir. Dilbilim uzun süre başka bilim kollarının özellikle de felsefenin içinde yer almıştır. Ancak XX. yüzyılda İsviçreli dilci Ferdinand de Saussure dilbilimin sınırlarını göstermiştir. Bugün Saussure’ün ‘kendi başına ve yalnız kendisi için dili incelemek’ görüşü hakim olmuştur.⁸

Dilbilgisi ve dilbilim arasında şu ayrımlar söz konusudur: Dilbilim, dili ses, biçim, sözdizimi, anlam açılarından inceler, beşerî dillerin dayandığı temel prensipleri araştırmasıyla dilbilgisinden ayrılır. Dilbilim, betimsel, tasvirî (descriptive) bir bilimdir. Dilbilimin amacı, kurallar koymak değil, onun mahiyetini tasvir etmek ve bütün dillerin uyduğu ortak kuralları tespit etmektir. Dilbilgisi ise bir dilin konuşucularının "iyi kullanım"a uygun olarak, "doğru" yazmak ve konuşmak için izlemek ve öğrenmek zorunda oldukları bir temel ilkeler ve kurallar bütünü"dür.⁹ Benzer şekilde dilbilgisi

⁵ Ayşe Kıran, Ece Korkut - Suna Ağıldere, *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*, İstanbul: Multilingual Yayınevi, 2003, s. 9.

⁶ André Martinet, *İşlevsel Genel Dilbilim*, Berke Vardar (Çev.), İstanbul: Multilingual Yayınevi, 1998, s. 13.

⁷ <http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/dilbilim>. İnternet sitesi, (12/10/2012), s. 1.

⁸ Mehmet Aydın, *Dilbilim El Kitabı*, İstanbul: 3F Yayınevi, 2007, s. 13.

⁹ <http://www.ege-edebiyat.org/wp/?cat=16> İnternet sitesi, (24/09/2012), s.1.

özel bir dilin incelenmesiyle sınırlı kaldığı için, dilbilgisi uzmanı kendi diliyle kişisel bir ilişki kurar. Dilbilimci ise, tersine özel bir dili değil de, dil yetisini inceleyen bir uzman olarak kendi anadilini incelerken bile ona bir yabancı dil gibi yaklaşır.¹⁰

Dilbilim, üç karşılıklı içinde incelenebilir: Eşsüremlî dilbilim-artsüremlî dilbilim, kuramsal dilbilim-uygulamalı dilbilim, makrodilbilim-mikrodilbilim.¹¹ Eşsüremlî (eşzamanlı) dilbilim, Bir dilin belli bir evresindeki, bir sürem dilimi içindeki durumunu, evrim etkenini göz önünde bulundurmadan ele alarak inceler¹²; artsüremlî (artzamanlı) dilbilim süre içinde değişim geçiren, evrim boyutunda birbirinin yerini alan öğeler arasındaki bağıntıları inceler.¹³ Kuramsal dilbilimin amacı, dilin yapısıyla ilgili genel bir kuram oluşturmak ya da dillerin incelenmesi için genel bir kuramsal çerçeve oluşturmaktır; uygulamalı dilbilim dil incelemelerinden çıkan sonuçları ve yöntemleri, dil öğretiminin geliştirilmesi gibi pratik disiplinlere ve konulara uygular. Makro dilbilim, dilin biyolojik ve ruhsal boyutlarına, kültürel bağlamına eğilir (psikolojik dilbilim gibi birleşik disiplinler bu yaklaşımın ürünüdür); mikro-dilbilim, dillerin toplumsal işlevlerinden bağımsız, başlı başına bir alan olarak incelenmesini öngörür.¹⁴

6. Dilbilim Tarihi

Yeryüzünde bilinen en eski dil çalışmaları, eski Hint'e ve eski Yunan'a kadar uzanır. Eski Hint'te yapılan dil ile ilgili çalışmalar kutsal metinler olan Veda'ların doğru yorumlanması ve nesilden nesile doğru bir şekilde aktarılması çabalarına dayanır.¹⁵ Eski Hint'te, Hint edebî dilinin en eski ürünleri olan ve M.Ö. X. yüzyıldan önceye ait olması gerektiği kabul edilen dini bilgi derlemeleri *Veda'ların* yanlış tespitinden, hatalı okunmasından ve zaman aşımına uğramasından kaçınmak için çaba sarf edilmiştir. M.Ö. V. yüzyılda yaşadığı anlaşılan ünlü Hint dil bilgini Panini, Sanskritçe ile ilgili 4000 kadar kuralı bir araya getiren bir dilbilgisi kitabı bırakmıştır, M.Ö. IV. yüzyılda

¹⁰ Kıran, Korkut - Ağildere, *a.g.e.* , s. 9

¹¹ <http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/dilbilim>. İnternet sitesi, (12/10/2012), s. 1.

¹² Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı, İstanbul: Multilingual Yayınevi, 2007, s. 96

¹³ Vardar, *a.g.e.* , s. 25.

¹⁴ <http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/dilbilim>. İnternet sitesi, (12/10/2012), s.1.

¹⁵ Aydın, *a.g.e.* , s. 19.

yaşamış bulunan ve *Nirukta* adlı ünlü bir kitap yazmış olan *Yâska* kökenbilgisi konusu üzerinde durmuş, sözcüklerle nesneler arasında ses açısından ilişki bulunup bulunmadığı sorununu da incelemiştir.¹⁶

Eski Yunan’da ise dilbilgisi çalışmaları felsefenin bir kolu olarak anlaşılyordu. Bu nedenle ilk dil çalışmaları Yunan filozoflarınca yapılmıştır. Eflatun, Kratylos adlı eserinde, kelimelerle gösterdikleri varlıklar arasında ilişki olup olmadığını tartışır. Ünlü düşünür Aristo (M.Ö. 384-322) ise kelime-kavram ilişkisinin uzlaşmaya dayandığı düşüncesindedir. Aristo ilk defa çeşitli gramer konularını belirleyerek bu alanda önemli bir adım atılmasını sağlamıştır. Aristo’ya göre bir dildeki birimler şöyle sınıflandırılabilir: Harf, hece, bağlaç, tanımlık, isim ve fiil.¹⁷ Yunanlıların Mısır’da, İskenderiye’de kurdukları *İskenderiye Okulu* M.Ö. III. ve II. yüzyılda Yunan metinleri üzerine eğilmiş, bunun yanı sıra, dilbilgisi alanında önemli çalışmalar yapmıştı. Bu çevrede yetişen ve M.Ö. II. ve I. yüzyılda yaşayan Dionysios Thrax, Batı’daki geleneksel dilbilgisi kitaplarının ilk örneği sayılan bir Grek dilbilgisi hazırlamıştı. *Tekfine Grammatike* adındaki bu kitap, kendisinden önceki ve günündeki çalışmaların sonuçlarını bir araya getiren ve aşağı yukarı dört yüz yıllık çabaların ürünü sayılabilecek olan bir derlemeydi. Daha sonraları (M.S. II. yüzyıl) İskenderiyeli Apollonios Dyskolos önemli bir sözdizimi kitabı meydana getirmiştir.¹⁸

Dilciliğin doğu dünyasında da önemli ilerlemeler kaydettiği ve seçkin temsilcileri olduğu göze çarpar. Hint dil bilginlerinin çabalarından başka Arap dilcilerinin de önemli incelemeler ortaya koyduklarını görülmektedir.¹⁹ İslam dünyasında da Kur’an metni edebi kelimelerden dolayı inceleme metni olmuştur. İslam dünyasındaki tefsir çalışmaları bir tür dil incelemesi sayılabilir. Bu dönemdeki Arap dilcileri türetme (iştikak - etimoloji) üzerinde de durarak, sözlük çalışmaları yapmışlardır. İbni Cinni ve Basra Okulu’nun en önemli temsilcisi olan Sibeveyhi bunların başında gelir.²⁰ VIII. yüzyılda Sibeveyhi Arapçanın en geniş ve sağlam dilbilgisini meydana getirmiştir.

¹⁶ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*, c.I, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007. ss.16-17.

¹⁷ Aydın, *a.g.e.*, s. 20.

¹⁸ Aksan, *a.g.e.*, Yayınları, 2007. ss.17-18.

¹⁹ Aksan, *a.g.e.*, s. 19.

²⁰ Aydın, *a.g.e.*, s. 21.

el Kitâb adıyla anılan bu tanınmış yapıt, bugün de değerini yitirmemiştir. XI. yüzyılda Karahanlı Türkleri arasında yetişen Kaşgarlı Mahmut, çok değerli bir Türkolog ve iyi bir sözcükbilimciydi. Onun anıtsal kitabı *Divanü Lûgat-it-Türk'ün* değeri yalnızca, gününün Türkçesi üzerinde bize sunduğu bilgilerden gelmiyordu. Kitabının geniş çerçevesi içinde Kaşgarlı Mahmut, Karahanlı lehçesi ve öteki Türk lehçelerinin dil kurallarını titizce düzenlemekle kalmamış, onu örneklerle canlandırmış, aynı zamanda Türkçenin Arapça karşısındaki gücünü de ortaya koymak istemiştir.²¹

Ortaçağda Batı'daki dilcilik çalışmalarına gelince, bir kilise dili olarak Latincenin çok geniş çevrede ve geniş çapta öğrenilmesi sonucunda dilciliğin, daha çok Latince okuma kitaplarına, dilbilgisine ve sözlüklerine ağırlık verdiği görülmektedir. Hazırlanan dilbilgisi kitapları arasında en etkili olanı, Alexander de Villa-Def'nin, 1199 tarihini taşıyan eseridir.

Yeniçağ'a yaklaşırken ünlü İtalyan şairi Dante Alighieri'nin yazdığı *De Vulgari eloquentia* adlı eser, dilciliğin ufuklarını genişletmiştir. Dante, kitapta dille ilgili çeşitli konuları ele almakta, dünyadaki yaratıklar arasından sadece insanın konuşma yeteneğine sahip olduğuna temas etmekte, dilin ne olduğu sorusunu çağının skolâstik düşüncesi çerçevesinde cevaplandırmaya çalışmaktadır.

XVII. yüzyılda dilbilgisi çalışmaları, sonraki yüzyıllarda da etkisini sürdüren önemli bir ilerleme sağlamıştır: *Port Royal Dilbilgisi*, Paris'teki *Port Royal* Okulu öğrencileri için hazırlanan ve konuşma sanatı kurallarını, Fransızcayla ilgili birtakım gözlemleri sunan bu kitap dil olaylarını ve dilbilgisi kavramlarını da açıklıyordu. Port Royal Dilbilgisinin ilgi çeken yönü, bütün dillerde ortak olan mantık temellerini tespiti çalışmasıydı. Bu çevredeki dilciler özellikle, dili mantıkla bağdaştırmayı, başka diller için de geçerli birtakım ilkelere varmayı hedeflemişlerdir.

XVIII. yüzyılın başlarında, bir yandan dünyadaki dillerin sınıflandırılması ve incelenmesiyle uğraşan G.W. Leibniz, bir yandan da dilin düşünceyle ilişkisi konusuna eğilmiştir. Dil üzerindeki çalışmalar her evrede olduğu gibi, yeniçağda da düşünce

²¹ Aksan, *a.g.e.* , s. 19.

akımlarının etkisinde ve doğrultusunda yürütülmüştür. XVIII. yüzyılda Johann Gottfried Herder de dilin doğuşu, kaynağı üzerinde durmaktadır. Yeni tanınan ülkelerin dillerinin incelenmesine önem verilen bu yüzyılda ünlü düşünür Wilhelm Von Humboldt'u, Cava adasındaki *Kavi* dili üzerindeki geniş incelemesinin giriş bölümü, dil denen kurumun birtakım önemli niteliklerinin ortaya konulmasına da olanak sağlamıştır.²²

XIX. yüzyıl, diller arasında, daha önceki yüzyıllarda ilgiyi çeken, farkına varılan yakınlıkların sağlam temellere oturtulduğu, *karşılaştırmalı dilbilimci* Franz Bopp tarafından, dilbilimin bir dalı olarak ortaya konulduğu çağdır. XX. yüzyıl, dilbilimde en önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Bunda İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure'ün (1857-1913) rolü büyüktür. Saussure, 1917-1911 yılları arasında Cenevre Üniversitesi'nde verdiği derslerle dilbilim alanında yepyeni bir yol açmış ve getirdiği yeni yaklaşımlarla kendisinden sonrakileri etkilemiştir.²³ Saussure'ün kuramı, aynı zamanda dilbilimin ne olduğunu belirleyerek hangi doğrultularda yürümesi gerektiğini gösterir. Kimi dilcilerin, *Amerikan Dilbiliminin Başlangıç Dönemi* saydıkları ve Boas, Sapir ve Bloomfield gibi dilcilerin yetiştiği dönemde yapısalcılığın²⁴ Amerika'da etkin bir biçimde yaygınlaştığı görülmektedir. Bu bilginler ve özellikle Bloomfield, *betimlemeli (descriptive)* dilbilimin tutunmasını ve yerleşmesini sağlamışlardır.²⁵

II. Dünya Savaşı'ndan sonra dilbilim alanında en önemli gelişme, ABD'de Zelig S. Harris'in ve daha çok da Noam Chomsky'nin çalışmalarının ürünü olan üretici-dönüşümsel dilbilgisidir. Chomsky, dilde yalnızca gözlemlenebilir olgular (örn. sesler, biçimler) üzerinde duran Bloomfield okuluna karşı, konuşan insanların "zihinsel" yapılarını da dilbilim alanına çekmiştir. Chomsky'ye göre dilde iki öge ya da aşama vardır: Dilsel yetenek ve bunun somut söz eylemlerinde (konuşma, yazma) ortaya çıkan, gerçekleşen biçimi. Dilbilimci, bu gerçekleşen biçimden çok, her insanın zihninde

²² Aksan, *a.g.e.* , s. 21.

²³ Aydın, *a.g.e.* , s. 25.

²⁴ Yapısalcılık: olguları bir bütünün öğeleri olarak ve bu bütün içindeki ilişkileri bakımından ele alan,yapı incelemelerine yönelen, dilbilimin yanı sıra daha başka bir çok insan biliminde önemli bir yer tutan çeşitli akımlara verilen ortak isme denir. Bkz. Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, s. 219.

²⁵ Aksan, *a.g.e.* , s. 22.

bilinçsiz olarak bulunan dilsel yetenek ya da "edinç" üzerinde durmalıdır. Kant'ın “zihinsel kategoriler” kuramını anımsatan bu yaklaşıma göre her insan, daha önce hiç söyleyip duymadığı sonsuz sayıda cümleyi anlayıp söylemesini sağlayan bir kurallar sistemiyle birlikte doğar. Bu sınırlı sayıdaki kuralın derin zihinsel yapıdan yüzey yapısına (kullanıma, edime) dönüşmesiyle sonsuz sayıda cümle üretilebilir. Chomsky, çeşitli dillerde bu kural ve dönüşümleri inceleyerek genel bir dönüşümsel dilbilgisinin oluşturulabileceğini savunmaktadır. Onu yapısalcılardan ayıran önemli bir farklılık da budur. Chomsky bütün dillerde evrensel düzenlerin ve örüntülerin bulunduğunu öne sürmektedir.²⁶

1960'ların bir başka yeniliği de, dilbilimle başka beşeri bilimler arasında ilişki kurma denemeleridir. Psikolojik dilbilim bu çalışmaların sonucunda doğmuştur. İnsanların dilsel üretim, anlama, öğrenme, ezberleme, tanıma olgularını inceleyen bu birleşik disiplin daha çok, Chomsky'nin kuramından yola çıkarak, çocukların dil öğrenim süreçleri üzerinde durmuştur. Ama bugüne değin elde ettiği sonuçlar oldukça tartışmalıdır. Fransız psikanalist Jacques Lacan ise tam tersi bir yol izleyerek, psikolojiyi dilbilime uygulamak yerine, dilbiliminin verilerini psikanalize uygulamış ve bu alanda yeni bir okul (yapısal psikanaliz) kurmuştur. “Sosyolojik dilbilim” adı verilen bir başka birleşik disiplin ise, dil olgularıyla toplumsal olgular arasındaki ilişkileri, bunların etkileşimlerini, dilin toplumsal rollerin gelişimindeki payını ve dille sınıf, ırk, eğitim ve bilinç düzeyi arasındaki ilişkileri incelemiştir. Antropolojik dilbilim ve etnik dilbilimin dışında dilbilimle antropoloji, etnoloji, kültür kuramları, simgesel mantık arasındaki alışveriş de Claude Lévi-Strauss'un, Roland Barthes'in ve Algisdas Julien Greimas'ın eserleriyle göstergebilim adı verilen yeni bir bilim dalı ortaya çıkmıştır. Günümüzde, bilgisayar teknikleri de dil araştırmalarında kullanılmaktadır. “Bilgi işlemleri dilbilim” olarak adlandırılan bu yöntem, bugün için daha çok en temel dilsel verilerin işlenmesinde, sözlüklerin oluşturulmasında, sözlü ve yazılı metinlerde çeşitli seslerin, vurguların, sözcüklerin ve dil birimlerinin sıklığının tespitinde kullanılmaktadır.²⁷

²⁶ <http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/dilbilim>. Karşılaştırmalı ve tarihsel dilbilim. (12.10.2012), s. 1.

²⁷ <http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/dilbilim>. Karşılaştırmalı ve tarihsel dilbilim. (12.10.2012), s. 1.

7. Karşılaştırmalı Dilbilim

Dilbilimin gelişimi içinde ilk karşılaştırmalı incelemelerle Hint-Avrupa grubu alanında edinilmiş tarihsel veriler, bu dil grubunun evrimsel sürecini ortaya çıkarmış ve genel olarak dillerin gelişimini aydınlatmıştır.²⁸ İlk olarak İtalyan misyoner Sassetti, daha sonra İngiliz Sir William Jones'in, Sanskritçeyi keşfetmesiyle ortaya çıkan diller arasındaki akrabalık sorunu, XX. yüzyılın dilbiliminin doğrultusunu belirleyen temel işlev olmuştur. Bu buluş Alman Franz Bopp, (1791-1867) Hint-Avrupa dilleri fiil çekimleri üzerine yazdığı eserde (1816) bazı sözcük biçimlerinden yola çıkarak, Sanskritçe, eski Yunanca ve Latince ile İngilizce, Almanca, İspanyolca, Rusça, Fransızca gibi modern Avrupa dilleri arasında ortak bir köken sağlayan genetik ilişkileri belirtmesini sağlamıştır. Bu çalışma bu alandaki araştırmaların başlangıcını göstermektedir.²⁹

1816'da Franz Bopp, 1822'de Jacob Grimm, Hint-Avrupa dil ailesi tezini kanıtlayan eserlerini yayımlamışlardır. Grimm, bu dillerdeki sözcüklerin sesleri arasında oldukça düzenli bir ilişki olduğunu göstermiştir. Örneğin, bilinen en eski Germen dili olan Got dilindeki "f" sesinin yerini, Yunanca, Latince ve Sanskrit dilinde çoğu zaman "p" almaktadır. ("Ayak" sözcüğü Got dilinde fotus, Latince pedis, Yunanca podös, Sanskrit dilinde padâs'tı.) Grimm'e göre, bu farklılıklar, ortak Germencede gerçekleşen belirli bir "ses kayması" yasasının ürünüdür. Oldukça düzenli bir biçimde işleyen bu yasaya uygun olarak sözcük sesleri, zaman içinde düzenli bir döngü içinde değişmektedir. Örneğin "bh" gibi solukluların yerini "b" gibi soluksuz titreşimli sesler, "b"nin yerini de "p" gibi titreşimsiz sesler almıştır. Bu araştırmalar, sesbilgisinin kurulmasını da sağlamıştır.³⁰

Söz konusu araştırmaların amacı diller arasındaki benzerlikleri, yani rastlantısal (i'tibati) olmayan, dolayısıyla da genetik bir akrabalığa dayanan ve düzenli bir görünüm sunan sesbilgisel (savtî) ya da biçimbilgisel (sarfî) ilişkileri tespit etmektir. Yapılan

²⁸ Jean Perrot, *Dilbilim*, Işık Ergüden (Çev.), Ankara: Dost Kitabevi, 2006, s. 11.

²⁹ Zeynel Kıran, *Dilbilim Akımları*, 2. Baskı, Ankara: Kitabevi Yayınları, 1996. s. 44.

³⁰ <http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/dilbilim>. İnternet sitesi, (12.10.2012), s. 1.

araştırmalar ışığında Slavca, Keltçe, Germence, Romanca gibi dil grupları içinde bazı dillerin akrabalıkları ortaya çıkarıldı ve bu dillerin Hint-Avrupa denilen varsayımsal bir anadilden doğduğu görüşü ortaya atıldı. Sanskritçe ise bunun en eski delillerinden biriydi.

Karşılaştırmalarla incelenen belgelerin çok olmasına rağmen dilin belli kesimleri (söz dağarcığı, söz dizimi ve sözcük biçimlerinin özellikleri) üstüne yapılmaktaydı. Bu çalışmalarda yalnızca ortak noktalar ele alınıp ayrılıklar göz ardı edilmekteydi. Karşılaştırmalar ise çok çeşitli ortam ve dönemlere bağlı metinlerden yola çıkılarak yapılmaktaydı. Bütün bunlara rağmen karşılaştırmalı dilbilimi dillerin evrimini inceleyen bir bilim durumuna getirecek karşılaştırmalı bir yöntemin geliştirilmesine yardımcı olmuştur. Yapılan çalışmaların en önemli kazanımı dil ailelerini oluşturmak için kullanılan yöntem ve ilkelerin belirlenerek diller ve dilsel değişim arasındaki ilişkilerin bir genel kuramının ortaya konulmasıdır.³¹

Sonuç olarak karşılaştırmalı dilbilim, bizlere başka bir yabancı dili öğrenirken o dilin yapısal yani söz dağarcığı, söz dizimi ve sözcük biçimlerinin özellikleri bakımından anadilimizle olan ortak veya farklı yönlerinin ortaya koyması yönünden, öğreneceğimiz yabancı dili, daha iyi ve daha hızlı bir şekilde öğrenmemize çok önemli bir katkı sağlamaktadır.

8. Batıdaki Dilbilim Çalışmalarının Türkçeye Etkisi

Karahanlı Türkçesi döneminde Kaşgarlı Mahmut'un 1073-74 yıllarında yazmış olduğu Dîvânü Lugatî't-Türk adlı eser Türk dilinin ses, yapı ve söz varlığı özelliklerini ortaya koymuş ve zamanın edebiyat ve halkbilim malzemesiyle birlikte ansiklopedik bilgilere de yer verilmiştir. XV. yüzyılda Ali Şir Nevaî, Türkçe ile Farsçayı çeşitli bakımlardan karşılaştırarak Türkçenin Farsçaya üstünlüğünü savunduğu Muhâkemetü'l Lugateyn'i yazmıştır. XVIII – XIX. Yüzyıllarda yaşayan Mütercim Âsım'ın "Kâmusü'l Muhît" adlı eserin çevirisi, sözlükbilim (exicography) alanında önemli bir yapıttır. Türkçede, Batıdaki örneklerine benzeyen ilk dilbilim kitabı Şemsettin Sami tarafından 1886-87 yılında yayımlanan ve dilbilim konularını tanıtarak Avrupa'daki gelişmelere ışık tutan

³¹ Kıran, *a.g.e.* , s. 44.

“Lisan” adlı eserdir. Dilbilim çalışmaları çerçevesinde 1933 yılında İstanbul Üniversitesi, Paris’te öğrenim gören Ragıp Hulusi Özdem’i Lenguistik profesörlüğüne atamıştır. 1976 yılından başlayarak Türkiye’de dilbilim konularının ele alındığı süreli yayınlar çıkarılmıştır. Bunlar arasında İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümünde Berke Vardar ve arkadaşlarınca çıkarılan “Dilbilim”, Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dilbilimi Anabilim Dalı Öğretim üyelerince çıkarılan “Genel Dilbilim Dergisi” ve Ankara Üniversitesi’nde TÖMER’in (Türkçe Öğretim Merkezi) çıkardığı “Dil Dergisi (Language)” dilbilim çalışmalarına örnek teşkil eder.³²

9. Batıdaki Dilbilim Çalışmalarının Arapçaya Etkisi

Arap ülkelerindeki modern dilbilim çalışmaları, batıdaki dilbilim eserlerinin Arapçaya tercüme edilmesiyle başlamıştır. Arap ülkelerindeki dilbilim çalışmalarının başında Corcî Zeydan’ın XIX. yüzyılın sonlarında “ el-Felsefetü’l-Lügaviyye ve’l-Elfâzu’l-‘Arabiyye ” (1886), “ Târîhu’l-Luğati’l-‘Arabiyye ” adlı eserleri bulunmaktadır. Zeydan, bu eserlerini yazarken XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında Sâmi dilleri ve Arap dili hakkında araştırma yapan müsteşriklerden faydalanmıştır.³³ Doktor ‘Ali Abdu’l-Vâhid Vâfî, Kahire’de “ ‘İlmu’l-Luga” ve “Fıkhu’l-Luga ” (1941), “ el-Luga fi’l-Müctemi’u ” (1946), “ Neş’etü’l Luga ‘inde’l-İnsan ve’t-Tıfl ”ı yazmıştır. İskenderiye Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim görevlilerinden Doktor Muhammed Mendûr, Fransız dilci Antoine Meillet’in makalesini “Menhecü’l-Bahsi fi ‘İlmi’l-Lisân” adıyla tercüme etmiştir. Doktor İbrâhîm Enîs, Londra Üniversitesi’nde “dilbilim” alanında doktorasını tamamladıktan sonra 1947 yılında modern ilmin bakış açısıyla “ el-Esvâtu’l-Lugaviyye ” daha sonra ise “ el-Lehcâtü’l-‘Arabiyye ”, “ Min Esrârî’l-Luga ”, “ Delâletü’l-Elfâz ”ı yazmıştır. Abdü’l-Hamîd ed-Devâhilî ve Muhammed el-Kasâs, Fransız dilbilimci Joseph Vendryes’in “ Le Langage ” adlı eserini “ el-Luga ” ismiyle Arapçaya tercüme etmiştir.³⁴ Yapılan çalışmalar bize batıdaki dilbilim ve karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarına Arap coğrafyasının da kayıtsız kalmadığını göstermektedir.

³² Doğan Aksan, *Dilbilim ve Türkçe Yazıları*, İstanbul: Multilingual Yayınları, 2004. ss.366-370.

³³ Muhammed es-Si’rân, ‘İlmu’l-Luga, 2. Baskı, Beyrut: Dâru’n-Nehdatü’l-‘Arabiyye, ty. ss. 23-24.

³⁴ es-Si’rân, a.g.e., ss. 26-27.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKÇEDE CÜMLE VE YAN CÜMLE

1.1. Türkçede Cümle

İsteklerimizi anlatmak için, cümlelerimizi dilbilgisi kurallarına göre kurmak gerekir. Bir dilin cümlelerini inceleyen dilbilgisi bölümüne söz dizimi (cümle bilgisi) adı verilmektedir.³⁵

Cümlelerin tanımı hakkında şunları söyleyebiliriz:

- 1) Bir yargıyı dinleyende soruya yer bırakmayacak şekilde haber, dilek, oluş veya bildirim yoluyla ifade; çekimli bir fiille veya sonuna cevher fiili getirilen bir isimle kullanılan kelimeler dizisine cümle denir.³⁶
- 2) Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir.³⁷
- 3) Kendi kendine yeten bir yargı cümledir.³⁸

1.1.1. Cümle Öğeleri

Cümlede kullanılan ve herhangi bir soruya cevap olan kelime veya kelime grubuna cümle ögesi denir. Cümle öğeleri kendi anlamlarıyla, taşıdığı görevlerine ve mevkilerine göre ikiye ayrılır:

- 1) Temel ögeler: a- Özne b- Yüklem
- 2) Yardımcı ögeler: a- Nesne b- Belirten c) Zarf³⁹

³⁵ Haydar Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, 8. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003, s. 323.

³⁶ H. İbrahim Delice, *Türkçe Sözdizimi*, 2. Baskı, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003, s.133.

³⁷ Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 12. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, 2007, s. 9.

³⁸ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, İstanbul: Baha Matbaası, 1974, s. 522.

³⁹ Alâeddin Mehmedoğlu, *Türk Dilinde Bağımlı Birleşik Cümle Söz Dizimi*, Adapazarı: Aşiyen Yayınları, 2001, s. 61.

1.1.2. Cümlelerin Temel Öğeleri

1.1.2.1. Özne: Cümlede eylemi oluşturan ya da bir şey olan kelimedir, kelime öbeğidir, kelime niteliğinde morfepler ('at, et, ot, ıř, eş, on, vb.' gibi bir dildeki bölünmeyen, en küçük anlamlı birim) ya da fonemler(ses birimi) dir.

- a) 'Mızrak, çuvala sığmaz.' cümlesinde, 'mızrak' bir kelimelik öznedir.
- b) 'Ortanca ve küçük ablalar, beni sokağı indirdiler.' ifadesinde, 'ortanca ve küçük ablalar' takımı, öznedir.
- c) '-dir, ek fiilin geniş zamanının üçüncü tekil kişisidir.' cümlesinde, '-dir' kelime ya da isim takımı niteliğinde bir morfedir; özne görevindedir.
- d) 'Vapurun kalkması, biraz gecikti.' cümlesinde, gecikme işini yapan 'Vapurun kalkması' ile kalkma işini yapan 'vapur' kelimesi özne görevindedir.⁴⁰

1.1.2.2. Yüklem: Cümlede iş, oluş, kılış, düşünce, duygu, imge, yargı... anlatan sözcüktür. Örneğın "Milletin ilk ve son dayanağı meclistir." cümlesinde yüklem altı çizili kelimedir.⁴¹

1.1.3. Cümlelerin Yardımcı Öğeleri

1.1.3.1. Nesne: Fiilin tesir ettiğı nesneyi, şahsı, şeyi karşılayan cümle unsurudur. Fiillerin bir kısmı geçişli, bir kısmı geçişsizdir. Yani bir kısmı yapma, bir kısmı olma ifade eder. Yapma ifade edenlerin hareketi fiilden başka bir nesneye yönelir ve ona tesir eder. Olma ifade edenlerin hareketi ise faile yönelir ve onun üzerinde kalır. Bundan dolayıdır ki sadece geçişli fiile sahip cümlelerde bulunur. Ek alan nesneye 'belirtili nesne', ek almayan nesneye 'belirtisiz nesne' denir. Nesne isim cinsinden bir kelime den ya da bir kelime grubundan meydana gelir.⁴²

⁴⁰ Ediskun, *a.g.e.*, s. 332.

⁴¹ Tahir Nihat Gencan, *Dilbilgisi*, Ankara: Ayraç Yayınevi, 2001, s. 103.

⁴² Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınevi, 1999, ss. 399-400

1.1.3.2. Belirten: Cümlede isimle ifade olunmuş öğeleri niteleyen, belirten, sıralayan ve çeşitli yönlerden bildiren yardımcı cümle ögesine belirten denir. Belirten, “nasıl? hangi? kaç? ne kadar? sorularından birine cevap olmaktadır.”⁴³

1.1.3.3. Zarf: Cümlede iş veya hareketin uygulama zamanı, yerini, tarzını, sebebini, ölçüsünü ve derecesini bildiren yardımcı cümle ögesine zarf denir. Zarflar, ne vakit? ne zaman? nereye? nerede? nasıl? ne kadar? ne için? neden? sorularından birine cevap olmaktadır.”⁴⁴

1.1.4. CÜMLE ÇEŞİTLERİ

Duygu ve düşüncelerimizi anlatmakta temel unsur olan cümleler, anlamlarına, yapılarına, yüklemlerine ve öğelerin diziliş biçimine göre dört ana bölüme ayrılır.

1.1.4.1. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

1.1.4.1.1. Ad Cümlesi:

Yüklemi ad veya ad soylu bir sözcük olan ve yargı bildiren cümlelerdir. Ad, sıfat, zamir, bağlaç, edat, zarf ... gibi sözcükler ekeylemle yargıya bağlanır.”⁴⁵ Ad cümlelerine aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

“Bugün çok sevinçliyim.”

“Ayşe’nin babası lisede öğretmenmiş.”

“Kanaatkârlıktan daha büyük bir zenginlik yoktur.”

“Bizim köyde güzel meyve bahçeleri var.”⁴⁶

1.1.4.1.1. Eylem Cümlesi:

Yüklemi çekimli bir eylemle kurulan, iş-kılış, durum ve oluş bildiren cümlelere denir.”⁴⁷

Eylem cümlelerine aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

⁴³ Mehmedoğlu, a.g.e. , ss. 91-92.

⁴⁴ Mehmedoğlu, a.g.e. , s. 96.

⁴⁵ Sıddık Akbayır, *Cümle ve Metin Bilgisi*, Ankara: Deniz Kültür Yayınları, 2003, s. 40.

⁴⁶ Mehmet Hengirmen, *Türkçe Dilbilgisi*, 4. Baskı, Ankara: Engin Yayınevi, 2002, s. 363.

⁴⁷ Akbayır, a.g.e. , s. 41.

- * “Bomba şimşekleri inip her siperin,
Sönüyor göğsünün üstünde o aslan neferin.”
- * “Akşama dek **çalıştım.**”
- * “Ne vakit yola **çıkacaksınız?**”⁴⁸

1.1.4.2.Öğelerin Dizilişine Göre Cümle Çeşitleri

1.1.4.2.1.Kurallı Cümle:

Yüklemi sonda olan cümlelere kurallı cümle denir. Kurallı cümlelerde cümle öğelerinin sıralanışı özne + tümleç + yüklem şeklindedir. Kurallı cümleleri aşağıdaki örneklerle gösterebiliriz:

- * “Ayşe dün akşam İstanbul’a **gitti.**”
- * “Bu koca evrende **yalnız değiliz.**”
- * “Işığın hızı saniyede **üç yüz bin kilometredir.**”⁴⁹

1.1.4.2.2.Devrik Cümle:

Yüklemi sonda bulunmayan cümlelere devrik cümle denir. Bir anlamı öne çıkarma, belirtme, vurgulama ihtiyacı, özellikle şiirde ahenk endişesi diğer öğelerin olduğu gibi yüklem de yerini değiştirebilmektedir. Devrik cümlelere aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

- * “Bir türkü **söylüyorum** güzelim gözlerine.”
- * “**Kanıyor** içerimde gizli bir yara.”
- * “Hasretin **büyüyor** yüreğimde çaresiz.”
- * “Resmini **çiziyorum** kâğıtlara.”
- * “**Gülme** komşuna, **gelir** başına.”
- * “Şimdi ağır ağır **kaldır** göz kapaklarını.”⁵⁰

⁴⁸ Gencan, *a.g.e.* , s. 107.

⁴⁹ Hengirmen, *a.g.e.* , s. 363.

⁵⁰ Karahan, *a.g.e.* , ss. 100-101.

1.1.4.3.ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER

1.1.4.3.1.Olumlu Cümle:

Yargının gerçekleştiğini anlatan cümleler olumlu cümlelerdir. Bu tarz cümlelerin yüklemi, yapma, yapılma ve olma bildirir.

Örnek:

* “Gece köyün genç ve ihtiyar kadınları hep toplandık. Alevlerin etrafında halka olduk ve konuştuk.”

Bazı cümleler yapılarında olumsuzluk bildiren unsurlar bulundurmalarına rağmen olumludurlar. Yapısında herhangi bir olumsuzluk unsuru taşıyan cümleler “değil” edatı veya “yok” ismi ile birleşince olumlu bir anlam kazanırlar.

Örnek:

* “Falakadan korkmayan, titremeyen yoktur.”⁵¹

1.1.4.3.2. Olumsuz Cümle:

Yüklemi olumsuz olan cümlelere, olumsuz cümleler denir.

Örnekler:

* “Bilgi ve ahlâkın olmadığı yerde, demokrasi olmaz.”

* “İrmaktan geçerken at değiştirilmez.”⁵²

1.1.4.3.3.Soru Cümleleri:

Soru, cümlenin bütünüyle ilgili değildir, cümlenin bir ögesiyle ilgilidir. Açıklanması istenen öğeden sonra “mi” soru takısı getirilerek oluşturulur.

Örnekler:

* “Selma kitapları okula yarın götürecek mi?” (Soru eki yüklemle ilgilidir.)

⁵¹ Karahan, *a.g.e.* , ss. 104-105.

⁵² Hengirmen, *a.g.e.* , s. 353.

- * “Kitapları okula yarın Selma mı götürecektir?” (Soru eki özneye ilgilidir.)⁵³

Soru sıfatları, soru zarfları, soru zamirleri ve soru edatları ile yapılan soru cümlelerinde yüklemi tamamlayan öğeler veya bu öğelerle ilgili bir ayrıntı hakkında bilgi edinme amaçlanmaktadır.

Örnekler:

- * “Şu boğaz harbi nedir? Var mı ki dünyada eşi?”
- * “Hangi dilden konuşacaktı?”
- * “Firuze nehri nerede? Bugün saklıdır, neden?”
- * “Bu adam kimdi?”⁵⁴

1.1.4.3.4.Ünlem Cümleleri:

Duyguları, coşkuları anlatan cümlelerdir. Ünlem değeri kazanan veya asıl ünlem olan bir sözcük tek başına ünlem cümlesi kurabilir.

Örnekler:

- * “Ya!”
- * “Gençler!”

Ünlemler yargı bildirme açısından ikiye ayrılırlar:

1.1.4.3.4.1.Yargısız Ünlem Cümlesi (Yükleme bağı olmayan ünlem cümlesi)

Örnekler:

- * “Eyvah!”
- * “İmdat!”

1.1.4.3.4.2.Yargılı Ünlem Cümlesi (Yükleme bağı olan ünlem cümlesi)

Örnekler:

- * “Çok korkuyorum!”
- * “Ne olur beni kurtarın!”⁵⁵

⁵³ Akbayır, *a.g.e.* , s. 42.

⁵⁴ Karahan, *a.g.e.* , ss. 108-109.

⁵⁵ Akbayır, *a.g.e.* , s. 43.

1.1.4.3.5. İstek Cümleleri:

İsteklerimizi belirtmek için istek cümleleri kurarız. İstek cümleleri istek, gereklik, dilek-koşul ve emir kipleri ile kurulur.

Örnekler:

- * “Yarın hep birlikte yemeğe gidelim.” (İstek)
- * “Bu işi bir an önce çözüme kavuşturmalıyız.” (Gereklik)
- * “Akşam bize gelersen, seninle ders çalışırız.” (Dilek-koşul)
- * “Derslerine çok çalış, iyi insan ol, kimseye kötülük yapma.” (emir)⁵⁶

1.1.4.3.6. Emir Cümleleri:

Bir eylemin yapılması gerektiğini kesin bir dille bildiren cümlelerdir. Rica cümleleri de emir cümlesi sayılır.

Örnekler:

- * “Yarın oraya gideceksin.”
- * “Bunları da sen götür.”
- * “Lütfen bu işe karışma.”⁵⁷

1.1.4.3.7. Bildirme Cümleleri:

Duygu ve düşüncelerimizi ya da herhangi bir konuyu açıklamak istediğimiz zaman bildirme cümleleri kullanırız.

Örnekler:

- * “Dün akşama kadar yağmur yağdı.”
- * “Senin yanında çok mutluyum.”⁵⁸

⁵⁶ Hengirmen, *a.g.e.* , s. 351.

⁵⁷ Akbayır, *a.g.e.* , s. 43-44.

⁵⁸ Hengirmen, *a.g.e.* , s. 350.

1.1.4.3.8. Şart Cümleleri:

Birleşik ya da sıralı ve bağlı cümlelerde bir eylemin ya da yargının oluşabilmesi başka bir eylemin ya da yargının oluşmasına bağlı ise buna şart (koşul) cümlesi denir.

Örnekler:

- * “Çalışırsa mutlaka başarır.”
- * “Buraya geldi mi balığa çıkarız.”
- * “Doğru ol ki herkes sana inansın.”⁵⁹

1.1.4.4. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER

1.1.4.4.1. Basit Cümleler:

Tek çekimli fiil ile kurulan cümlelere basit(yalın) cümleler denir. Basit cümlelerin özelliği ise tek yükleme sahip olmasıdır. Cümlede ya çekimli bir fiil ya da ek fiil (i-mek) almış bir isim, isim soylu bir kelime veya isim gibi kullanılan bir kelime grubu bulunur.

Örnekler:

- * “Dost başa, düşman ayağa bakar.”
- * “Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.”
- * “Kalbi de dili gibi tatlıydı.”⁶⁰

1.1.4.4.2. Birleşik Cümleler:

İçinde birden çok çekimli eylemin olduğu cümlelere birleşik cümleler denir. Birleşik cümleler içlerinde bir temel cümle ile en az bir de yan cümle barındıran cümlelerdir.⁶¹ Birleşik cümleleri daha iyi anlamamız için öncelikle birleşik cümle kavramlarından olan temel cümle ve yan cümle kavramlarını izah etmemiz gerekir.

⁵⁹ Akbayır, *a.g.e.* , s. 43.

⁶⁰ Bilal Aktan, *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2009, s. 128.

⁶¹ Hasan Bolat, *Girişik Tümce Yapılarının Çevirisi*, Samsun: Deniz Kültür Yayınları, ty., s. 18.

Temel Cümle: Çekimli eylemle ya da ekeylem almış isim soylu bir sözcükle kurulan ve birleşik cümlede temel yargıyı taşıyan cümlelere temel cümle denir. Yan cümleler genellikle temel cümlelerden önce gelerek anlamı tamamlar. Bundan dolayı temel cümle genellikle birleşik cümlelerin sonunda bulunur. Birleşik cümlelerde yalnızca bir tek temel cümle bulunur. Buna karşın bir birleşik cümlede birden çok yan cümle bulunabilir.

Örnekler:

* “Yarın yeni bir iş çıkmazsa, mutlaka size uğrarım.”

Yan Cümle (Y. C.)

Temel Cümle (T.C.)

* “Çok konuşan az, az konuşan çok bilir.”

Y. C.

Y. C.

T.C.

Yan Cümle: Temel cümlelerin anlamını tamamlayan ve içinde yan yargı bulunan cümlelere yan cümle denir. Yan cümleler genellikle eylemsilerle, dilek-şart kipiyle, çekimli eylemlerle ve ek eylemle birleşmiş ad soylu sözcüklerle kurulur.

Örnekler:

* “Bal tutan, parmağını yalar.” (tutan = eylemsi)

Y. C.

T.C.

* “Ne ekersen, onu biçersin.”⁶² (ekersen = dilek-şart kipinde eylem)

Y. C.

T.C.

Birleşik cümleler farklı şekillerde gerçekleştirilir. Cümleleri birleştirmeye yarayan yapılar şunlardır:

⁶² Hengirmen, *a.g.e.* , s. 356.

1.1.4.4.2.1. Girişik Birleşik Cümleler:

Yan cümlecığı temel ya da başka bir yan cümlecığın öznesi, nesnesi, dolaylı tümleci, zarf tümleci, edat tümleci ya da bu cümleciklerin öğelerinin niteleyeni, belirteni olan birleşik cümlelerdir.

Örnekler:

* “Çalışmak (özne)/ ibadetin yarısıdır.”

Y. C.

T.C.

* “Akacak (sıfat) / kan (özne)/ damarda durmaz.”⁶³

Y. C.

T.C.

1.1.4.4.2.2. Şartlı Birleşik Cümleler:

Şart kipi, bütün fiil çekimlerinin aksine hüküm ifade etmez. Bu yüzden müstakil cümle yapamaz. Şartlı birleşik cümlede, yardımcı cümle (şart cümlesi) önce asıl (temel) cümle sonra gelir.

Örnek:

* “Hava güzel olursa / biz yarın gezmeye/ gideceğiz.”⁶⁴

Y. C.

Y.C.

T.C.

1.1.4.4.2.3. “ki” li Birleşik Cümleler:

Dilimize Farsçadan geçmiş bulunan ‘ki’ edatıyla ve onun Türkçesi olarak kullanılan ‘kim’ edatıyla yapılan birleşik cümlelerdir.⁶⁵ Ki bağlacı iki cümleyi bağladığı zaman, genellikle birinci cümle temel cümle, ikinci cümle ise yan cümle olur.⁶⁶ Ancak bu,

⁶³ Ediskun, *a.g.e.* , ss. 382-383.

⁶⁴ Ergin, *a.g.e.* , s. 405.

⁶⁵ Ergin, *a.g.e.* , s. 405.

⁶⁶ Ediskun, *a.g.e.* , s. 388.

Türkçeye yabancı ve aykırıdır.⁶⁷ Daha önce de belirttiğimiz gibi Türkçede yan cümle, temel cümleden önce gelir ve temel cümleyi anlam ve yargı bakımından tamamlar.

Yan cümle, temel cümlenin öznesi, sözde öznesi, nesnesi, tümleci ya da öğelerin sıfatı konumunda olur.

Örnekler:

* “Eminim ki sınıfını geçecek.”

T.C.

Y. C. (Temel cümlenin **dolaylı tümleç** konumundadır.)

* “Anlaşıyor ki o, yarın gelecek.”

T.C.

Y. C. (Temel cümlenin **sözde öznesi** konumundadır.)⁶⁸

1.1.4.4.2.4. İç-İçe Birleşik Cümleler:

Bir cümle, bağımsız cümle yapısını koruduğu halde başka bir cümlenin içinde onun bir ögesi olarak yer alabilir. Bu şekilde oluşturulmuş birleşik cümlelere **iç içe birleşik** cümle denir.

Örnek:

* “İlim ve tekniğe dayanan çağdaş medeniyet, mahiyet icabı, yüksek seviyede bir ihtisası gerektirir.”⁶⁹

1.1.4.5. KULLANIMLARINA GÖRE CÜMLELER

1.1.4.5.1. Sıralı Cümleler:

Basit veya birleşik cümleler zaman dilimi itibariyle birbirini takip ediyorsa, sıralama işleviyle kullanılan ‘ile, ve, hem... hem, ne... ne..., gibi yüklemce de anlamca da bağımsız cümleleri birbirine sıralama işleviyle bağlayan bağlaçlar veya bu tür bağlaçları temsil eden yazı dilinde noktalı virgül (;) veya virgül (,), konuşma dilinde ise bu

⁶⁷ Ergin, *a.g.e.* , s. 406.

⁶⁸ Akbayır, *a.g.e.* , s. 47.

⁶⁹ Delice, *a.g.e.* , s. 143.

noktalama işaretleri yerine vurgu ile birleştirilir. Sıralı cümleler kendi içinde bağımsız sıralı ve bağımlı sıralı olmak üzere ikiye ayrılır.⁷⁰

1.1.4.5.1.1. Bağımsız Sıralı Cümleler:

Bağımsız sıralı cümlelerde özne, tümleç ve yüklem ortak değildir. Bu tür cümleler arasında yalnızca anlam yakınlığı vardır.

Örnekler:

- * “Bahar gelmiş, ağaçlar çiçek açmış, kuşlar yuvalarından çıkmış, dereler dolup taşmıştı.”
- * “Kafes açılmış, kuş uçmuş, koltuklar devrilmiş, duvardaki tablolar yere düşmüş, evin içi savaş alanına dönmüştü.”⁷¹

1.1.4.5.1.2. Bağımlı Sıralı Cümleler:

Bir olay örgüsü içinde bulunan ve aynı özne tarafından gerçekleştirilen ve aralarında pek çok unsur ortaklığı bulunan dizisel cümleler bir özneye, yükleme, tümlece bağlanarak peş peşe sıralanabilir. Unsurları eş görevli olan iki ayrı cümlemin tek unsur kullanılarak birleştirilmesi sonucu oluşturulan cümlelerdir.

Örnekler:

- * “Doktor Hayrullah Bey, beni kendi evine nakletmiş, on yedi gün başucumdan ayrılmamıştı.” (**Özneleri ortak**)
- * “Çok söz yalansız, çok para haramsız olmaz.” (**Yüklemleri ortak**)
- * “Her şeyi ben yaptım, o sahiplendi.” (**Nesneleri ortak**)⁷²

⁷⁰ Delice, *a.g.e.* , s. 146.

⁷¹ Hengirmen, *a.g.e.* , s. 359.

⁷² Delice, *a.g.e.* , s. 147-148.

1.1.4.5.2. Ayraçlı (Parantezli) Cümle

1.1.4.5.2.1. Arasöz

Arasöz çıkarıldığında cümlemin anlamında herhangi bir anlam bozukluğu olmaz. Arasöz, cümlemin öğelerinden birisinin açıklaması niteliğinde olan ve yargı bildirmeyen ifadelerdir.⁷³

Örnek: “Alper’i sınavda birinci olan öğrenciyi, dün gördüm.”

Arasöz, verilen örnekte belirtili nesneyle ilgili ve onun açıklaması niteliğindedir.

1.1.4.5.2.2. Aracümle

Aracümle, temel cümlemin herhangi bir ögesi değildir. Kendisi yargı bildirir ve çıkartıldığında anlam bozukluğu olmaz. Arasöz ya da aracümle iki virgül (,) ya da iki kısa çizgi (- -) arasında bulunur.⁷⁴

Örnek: “Bir de baktım, nasıl söylesem -nasıl anlatsam, nasıl desem-, Bursa’yı geçmiştiz.”

1.1.4.5.3. Eksiltili (Kesik) Cümle

Türkçede, genellikle günlük konuşmalarda yer alan ve bazı öğeleri kesilerek söylenen veya fiil kullanılmadan söylenen cümleye eksiltili cümle denir. Atasözleri ve deyimlerde, günlük konuşmalarda, karşılıklı konuşmalarda daha çok etkileyici olmak, söze daha çok etkileycilik katmak için eksiltili cümlelere başvurulur. Sorulara kabul veya ret bağlamında verilen tek kelimelik cevaplar da eksiltili cümle sayılmaktadır.

Eksiltili cümlede her ne kadar kesin bir yargı bulunmasa da, cümlemin anlamı çoğu zaman bir önceki cümlemin yüklemine bakılarak anlaşılır.

⁷³ Akbayır, *a.g.e.* , s. 45.

⁷⁴ Akbayır, *a.g.e.* , s. 45.

Örnek: - Bugün Florya mı? Âlâ! Yarın ne var?

- Konser... (“var” yüklemi eksik)⁷⁵ **Örnek:** “Misafir misafiri istemez, ev sahibi hiç birini” (‘istemez.’ yüklemi eksik)⁷⁶

1.2. TÜRKÇEDE YAN CÜMLE

1.2.1. Türkçede Yan Cümle Çeşitleri

1.2.1.1. Adeylemlerle Kurulan Yan Cümleler:

Bu tür cümlelerde bazen yan cümle temel cümlelerin öznesi, nesnesi ve tümleci görevini üstlenir. Bazen de yan cümle temel cümledeki öznenin, nesnenin, tümleçlerden birinin tümleyicisi olur.

1.2.1.1.1. Yan cümlelerin temel cümlelerin öznesi konumunda olduğu yerler:

Örnekler:

* “ <u>Çalışmak</u>	<u>insanı yüceltir.”⁷⁷</u>
Y.C. (Temel cümlelerin öznesi konumundadır.)	T. C.
* “ <u>Gerçek kanılarını çevreye bildirmek</u>	<u>kişinin boyun borcudur.”</u>
Y.C. (Temel cümlelerin öznesi konumundadır.)	T. C.
* “ <u>Sevim’in okula gitmesi, arkadaşlarını görmesi</u>	<u>gerekmişti.”⁷⁸</u>
Y.C. (Temel cümlelerin öznesi konumundadır.)	T. C.

⁷⁵ Aktan, *a.g.e.* , s. 139.

⁷⁶ Akbayır, *a.g.e.* , s. 44.

⁷⁷ Mazhar Kükey, *Türkçenin Dilbilgisi-2*, Samsun: Cem Ofset Yayıncılık, ty., s. 237.

⁷⁸ Gencan, *a.g.e.* , s. 159.

1.2.1.1.2. Yan cümlelerin temel cümlelerin nesnesi konumunda olduğu yerler:

Örnekler:

- * “ Gazete okumanın zararını görmedim.”⁷⁹
Y.C. (Temel cümlelerin **belirtili nesnesi** konumundadır.) T. C.
- * “ Atalar, / yurt sevmeyi / davuldan öğrendiler.”⁸⁰
T. C. Y.C. (Temel cümlelerin **belirtili nesnesi** konumundadır.) T. C.
- * “ Her öğle üzeri dinlenmek isterim.”⁸¹
Y.C. (Temel cümlelerin **belirsiz nesnesi** konumundadır.) T. C.

1.2.1.1.3. Yan cümle, temel cümlelerin tümleci konumunda olduğu yerler:

Örnekler:

- * “ Turgut’un okuyuşunda başkalık var.”
Y.C. (Temel cümlelerin **dolaylı tümleci** konumundadır.) T. C.
- * “ Burada oturup çalışmamıza kim karışabilir?”⁸²
Y.C. (Temel cümlelerin **dolaylı tümleci** konumundadır.) T. C.
- * “ Köye kadar yürüyebildiğimize şaştık.”⁸³
Y.C. (Temel cümlelerin **dolaylı tümleci** konumundadır.) T. C.

⁷⁹ Ediskun, *a.g.e.* , s. 383.

⁸⁰ Kükey, *a.g.e.* , s. 247.

⁸¹ Ediskun, *a.g.e.* , s. 383.

⁸² Gencan, *a.g.e.* , s. 159.

⁸³ Ediskun, *a.g.e.* , s. 383

1.2.1.1.4. Yan cümlelerin temel cümledeki öznenin tümleyicisi konumunda olduğu yer:

Örnek:

* “ İşe erken gitmenin/ faydası (özne) pek çoktur.”⁸⁴
Y.C. (Temel cümlelerin **öznesinin tümleyicisi** konumundadır.) T. C.

1.2.1.1.5. Yan cümlelerin temel cümledeki dolaylı tümlecin tümleyicisi konumunda olduğu yer:

* “ Derse çalışmamasının / sebebine (dolaylı tümleş) aklım ermedi.”⁸⁵
Y.C. (Temel cümlelerin **dolaylı tümlecin tümleyicisi** konumundadır.) T. C.

1.2.1.1.6. Yan cümlelerin temel cümledeki nesnenin tümleyicisi konumunda olduğu yer:

* “ İşe erken gitmenin / faydasını (nesne) herkes bilir.”⁸⁶
Y.C. (Temel cümlelerin **nesnesinin tümleyicisi** konumundadır.) T. C.

1.2.1.2. Ortaçlarla Kurulan Yan Cümleler:

Ortaçlarla oluşturulan yan cümleler, temel cümlelerin öğelerinden olan özneyi, nesneyi veya tümleci bir sıfat gibi niteler. Ayrıca adlaşmış ortaçların kurdukları yan cümleler, temel cümlelere özne, nesne veya tümleş olurlar.

1.2.1.2.1. Yan cümlelerin, temel cümlelerin öznesini nitelediği yerler:

* “ Uykuya yönelen / bir ruh, (özne) / şu bir yığın toprağa inmektedir.”⁸⁷
Y.C. (Temel cümlelerin **öznesini niteleyen** konumundadır.) T. C.

⁸⁴ Gencan, *a.g.e.* , s. 160.

⁸⁵ Ediskun, *a.g.e.* , s. 383.

⁸⁶ Gencan, *a.g.e.* , s. 160.

⁸⁷ Kükey, *a.g.e.* , s. 238.

- * “ Dün evi kiralayan / adam (özne) / parayı ödedi.”⁸⁸
Y.C. (Temel cümleinin **öznelerini niteleyen** konumdadır.) T. C.

1.2.1.2.2. Yan cümleinin, temel cümleinin nesnesini nitelediği yerler:

- * “ Mazotla çalışır / bir motor (belirtisiz nesne) / aldık.”⁸⁹
Y.C. (Temel cümleinin **nesnesini niteleyen** konumdadır.) T. C.
- * “ Okunmayacak / kitapları (belirtili nesne) / kütüphaneye verdim.”⁹⁰
Y.C. (Temel cümleinin **nesnesini niteleyen** konumdadır.) T. C.

1.2.1.2.3. Yan cümleinin, temel cümleinin tümlecini nitelediği yerler:

- * “ Ocağın sönmeye başlayan / ateşine (dolaylı tümleş) / baktı.”⁹¹
Y.C. (Temel cümleinin **dolaylı tümlecini niteleyen** konumdadır.) T. C.
- * “ Hak beklediğin / bir yola (dolaylı tümleş) / yalnız gideceksin.”⁹²
Y.C. (Temel cümleinin **dolaylı tümlecini niteleyen** konumdadır.) T. C.

1.2.1.2.4. Adlaşmış ortaçlarla kurulan yan cümlelerin temel cümleinin öznesi olduğu yerler:

- * “ Serçeden korkan, darı ekmez.”⁹³
Y.C. (Temel cümleinin **öznesi** konumdadır.) T. C.
- * “ Minareyi çalan, kılıfını hazırlar.”⁹⁴
Y.C. (Temel cümleinin **öznesi** konumdadır.) T. C.

⁸⁸ Hengirmen, *a.g.e.* , s. 248.

⁸⁹ Gencan, *a.g.e.* , s. 160.

⁹⁰ Hengirmen, *a.g.e.* , s. 253.

⁹¹ Gencan, *a.g.e.* , s. 160.

⁹² Kükey, *a.g.e.* , s. 243.

⁹³ Gencan, *a.g.e.* , s. 160.

⁹⁴ Ediskun, *a.g.e.* , s. 382.

1.2.1.2.5. Adlaşmış ortaçlarla kurulan yan cümlelerin temel cümleinin nesnesi olduğu yerler:

* “Sınava girecekleri çağırınız.”⁹⁵
Y.C. (Temel cümleinin **nesnesi** konumdadır.) T. C.

* “İnsanın böyle yıkılmışını görmemiştim.”⁹⁶
Y.C. (Temel cümleinin **nesnesi** konumdadır.) T. C.

1.2.1.2.6. Adlaşmış ortaçlarla kurulan yan cümlelerin temel cümleinin dolaylı tümleci olduğu yerler:

* “Başa gelmişe ne denir?”⁹⁷
Y.C. (Temel cümleinin **dolaylı tümleci** konumdadır.) T. C.

* “Adam olana bir söz yeter.”⁹⁸
Y.C. (Temel cümleinin **dolaylı tümleci** konumdadır.) T. C.

1.2.1.3. Ulaçlarla (Zarf-Fiil) Kurulan Yan Cümleler:

1.2.1.3.1. Bağlama Ulaçlarıyla Kurulan Yan Cümleler:

Bağlama ulaçlarıyla kurulan yan cümleler, genellikle eylemin belirttiği bir işi, başka bir eyleme bağlar ve iki işin birbiri ardınca, aynı zamanda yapıldığını gösterir.

Örnek cümleler:

* “Bütün yıl boyu derslerine çalışıp sınavı başarıyla verdi.”
Y. C. T.C.
* “Çocuk, şapkasını alıp gitti.”⁹⁹
T.C. Y. C. T.C.

⁹⁵ Gencan, *a.g.e.* , s. 160.

⁹⁶ Akbayır, *a.g.e.* , s. 46

⁹⁷ Gencan, *a.g.e.* , s. 160.

⁹⁸ <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/?kategori=atalst&kelime=ad&sayfa=20&hng=tam> (20/09/2012)

⁹⁹ Hengirmen, *a.g.e.* , s. 255.

1.2.1.3.2. Durum Ulaçlarıyla Kurulan Yan Cümleler:

Durum ulaçları ile kurulan yan cümleler, kendisinden sonra gelen eylemin nasıl yapıldığını göstererek o eylemin anlamını tamamlar. Bu şekilde kurulan yan cümlelerin pek çok çeşidi vardır:

1.2.1.3.2.1. “–arak (–erek)” ekleriyle kurulan yan cümleler:

* “ Elimden topu kaparak / kaçtı.”

Y. C.

T.C.

* “ Başka nağmeler okuyarak / gidiyorlar.”¹⁰⁰

Y. C.

T.C.

1.2.1.3.2.2. “–a... –a (–e... –e)” ekleriyle kurulan yan cümleler:

* “ Küçük kardeşim / ağlaya ağlaya / eve geldi.”

T.C.

Y. C.

T.C.

* “ Sarhoş adam / düşe kalka / yürümeye çalışıyordu.”¹⁰¹

T.C.

Y. C.

T.C.

1.2.1.3.2.3. “–ken” ekiyle kurulan yan cümleler:

* “ Biz yemeğe oturuyorken / çıkta geldi.”¹⁰²

Y. C.

T.C.

* “ Hayvanları sevecekken / onlara işkence yapıyor.”¹⁰³

Y. C.

T.C.

¹⁰⁰ Ediskun, *a.g.e.* , s. 254.

¹⁰¹ Hengirmen, *a.g.e.* , s. 256

¹⁰² Banguoğlu, *a.g.e.* , s. 576.

¹⁰³ Ediskun, *a.g.e.* , s. 257.

1.2.1.3.2.4. “–madan (-meden)” ekiyle kurulan yan cümleler:

* “Bu adamla konuşmadan / sakın karar vermeyiniz.”

Y. C.

T.C.

* “Okula gitmeden / tüm ödevlerimi yaptım.”¹⁰⁴

Y. C.

T.C.

1.2.1.3.2.5. “–dığı (-duğu) halde” ekiyle kurulan yan cümleler:

* “Elinde ekmek olduğu halde / geldi.”

Y. C.

T.C.

* “Beni dinlediği halde / sözlerimi anlamamış.”¹⁰⁵

Y. C.

T.C.

1.2.1.3.3. Zaman Ulaçlarıyla Kurulan Yan Cümleler:

Zaman ulaçlarıyla oluşturulan yan cümleler, temel cümledeki eylemin yapılacağı zamanı gösterir ve çoğunlukla eylemin durumunu da gösterir.

1.2.1.3.3.1. “–ince (ınca, ünçe, unca)” ekiyle kurulan yan cümleler:

* “İnsanın akli az olunca / anlatırsınız.”¹⁰⁶

Y. C.

T.C.

* “Çarşıdan dönünce / sizin yemeğinizi vereceğim.”¹⁰⁷

Y. C.

T.C.

¹⁰⁴ Hengirmen, *a.g.e.* , s. 257.

¹⁰⁵ Ediskun, *a.g.e.* , s. 259.

¹⁰⁶ Hengirmen, *a.g.e.* , ss. 258-260.

¹⁰⁷ Banguoğlu, *a.g.e.* , s. 571.

1.2.1.3.3.2. “-dığında (diğinde)” ekiyle kurulan yan cümleler:

- * “İstanbul’a gittiğimizde / bütün müzeleri gezdik.”¹⁰⁸
Y. C. T.C.

- * “(O) geldiğinde / anlatırsınız.”¹⁰⁹
Y. C. T.C.

1.2.1.3.3.3. “-dıktan (-dikten, -duktan, -dükten) sonra” ekiyle kurulan yan cümleler:

- * “Borç bini bulduktan sonra / keklik eti yenir.”
Y. C. T.C.

- * “Hayvanları sağdıktan sonra / bize gel.”¹¹⁰
Y. C. T.C.

1.2.1.3.3.4. “-ıncaya (-inceye) kadar” ekiyle kurulan yan cümleler:

- * “Otobüs gelinceye kadar / burada bekleyeceğiz.”
Y. C. T.C.

- * “Güneş batıncaya kadar / çalıştık.”¹¹¹
Y. C. T.C.

1.2.1.3.3.5. “-r...maz (-r...mez)” ekiyle kurulan yan cümleler:

- * “Oturur oturmaz / heybesinden bir çıkın çıkardı.”¹¹²
Y. C. T.C.

¹⁰⁸ Hengirmen, *a.g.e.* , s. 258.

¹⁰⁹ Banguoğlu, *a.g.e.* , s. 571.

¹¹⁰ Banguoğlu, *a.g.e.* , s. 580.

¹¹¹ Hengirmen, *a.g.e.* , s. 261.

¹¹² Ediskun, *a.g.e.* , s. 260.

- * “Telgrafını alır almaz / hemen buraya geldim.”¹¹³
Y. C. T.C.

1.2.1.3.4. Kıyaslama Ulaçlarıyla Kurulan Yan Cümleler:

Bu şekilde kurulan yan cümleler, birden çok eylemin belirttiği işler arasında nitelik ve nicelik bakımından kıyaslama yapmaya yarar. Bu tür yan cümleler şu şekilde kurulur:

1.2.1.3.4.1. “-dığı gibi / -mış gibi” ekiyle kurulan yan cümleler:

- * “Geldikleri gibi / giderler.”¹¹⁴
Y. C. T.C.

- * “Ateşe düşmüş gibi / bağırıyor.”¹¹⁵

1.2.1.3.4.2. “-dığı kadar / eceği kadar” ekiyle kurulan yan cümleler:

- * “Kurtarabildiğin kadar / kurtaracaksın.”¹¹⁶
Y. C. T.C.

- * “Tabaklarınıza / yiyebileceğiniz kadar / yemek alınız.”¹¹⁷
T. C. Y.C. T. C

1.2.1.3.5. Sebep Ulaçlarıyla Kurulan Yan Cümleler:

Bu tarz yan cümleler kendisinden sonra gelen yüklem yapılaş ve oluşundaki nedeni açıklamaktadır. Bu şekilde oluşturulan yan cümleler şu ekleri alır:¹¹⁸

¹¹³ Hengirmen, *a.g.e.* , s. 261.

¹¹⁴ Hengirmen, *a.g.e.* , s. 262.

¹¹⁵ Banguoğlu, *a.g.e.* , s. 582.

¹¹⁶ Banguoğlu, *a.g.e.* , s. 581.

¹¹⁷ Hengirmen, *a.g.e.* , s. 262.

¹¹⁸ Gencan, *a.g.e.* , s. 162.

1.2.1.3.5.1. “-dığı için / eceği için” ekiyle kurulan yan cümleler:

- * “Hava bulutlu olduğu için / yıldızlar da gözüküyordu.”¹¹⁹
Y. C. T.C.

- * “Ahmet götüreceği için / merak etmiyorum.”¹²⁰
Y. C. T.C.

1.2.1.3.5.2. “-mekten” ekiyle kurulan yan cümleler:

- * “Bu konuda düşünmekten / yoruldum.”
Y. C. T.C.

- * “Akşama kadar yürümekten , / gezmekten / yorulmadınız mı?”¹²¹
Y. C. Y.C. T.C.

1.2.1.3.5.3. “-mek için / -mesi için” ekiyle kurulan yan cümleler:

- * “Kayalığın arkasına / dinlenmek için / oturdular.”
T.C. Y. C. T.C.

- * “İnsanın verem olmaması için / ciğeri çok sağlam olmalı.”¹²²
Y.C. T.C.

1.2.1.4. Şart Yardımcı Cümleleri:

Şart yardımcı cümleleri temel cümledeki hareketin şartını bildirir. Diğer yan cümlelerden farklı olarak temel cümlelerin ögesini izah eden bir yan cümle değil, temel

¹¹⁹ Ediskun, *a.g.e.* , s. 270.

¹²⁰ Banguoğlu, *a.g.e.* , s. 583.

¹²¹ Hengirmen, *a.g.e.* , s. 262.

¹²² Ediskun, *a.g.e.* , s. 271.

cümledeki eylemin hangi durumlarda gerçekleşebileceğini gösterir.¹²³ Şart, sebep ya da tahmin bildiren cümlecığe şart cümlecığı; şart, sebep ya da tahminin sonucu olan cümlecığe de ceza ya da sonuç cümlecığı denir.¹²⁴ Türkçede bir cümle şart eki vasıtasıyla yan cümleye dönüştürülerek bir temel cümle zarf tümleci olarak kullanılmaktadır. Örneğin; “Ahmet sınavı için çalışırsa başarılı olur.” cümlesindeki “sınavı için çalışırsa” kelimelerini anlamsal bir bütünlük ilkesi çerçevesinde bir zarf olarak bir araya getiren ilgi ‘-sa’ şart ilgisidir.¹²⁵ Şart kipi, bütün fiil çekimlerinin aksine, hüküm ifade etmez, bitimli bir hareket göstermez. Bu yüzden müstakil cümle yapamaz. Ancak şart şekli istek ve temenni ifade ettiği zaman müstakil bir cümle kurar. Örneğin; “dizinde ağlasam.” gibi. Şartlı birleşik cümlelerde, önce şart yardımcı cümle, daha sonra temel cümle gelir.¹²⁶

Şart yan cümleleri şu şekilde oluşturulur;

a)Dilek- koşul kipiyle

b)Eylemin koşul kipiyle

c)Eylemlerin koşul kipiyle

d)Dilek- koşul kipinin öyküleme, söylenti şekilleriyle “-se” ekini almış kiplerle ve bileşkeleriyle – oluşturulur. Bunlara koşul önermesi de denir.

Yukarıda bahsettiğimiz şart yardımcı cümlelerini daha iyi izah edebilmek için şu örnek cümleleri verebiliriz:

* “Çalışırsam / başarıyorum.”

Y.C.

T.C.

* “Hava güzel ise / işiniz de yoksa / kıra çıkalım.”

Y.C.

Y.C.

T.C.

* “İnsan melek olsaydı / cihan cennet olurdu.”

Y.C.

T.C.

¹²³ Mehmedoğlu, *a.g.e.* , s. 218.

¹²⁴ Ediskun, *a.g.e.* , s. 384.

¹²⁵ Delice, *a.g.e.* , ss. 44-45.

¹²⁶ Ergin, *a.g.e.* , s. 405.

* “Kim hapşırırsa / falakaya yatırırım.”¹²⁷

Y.C.

T.C.

1.2.1.5. “ki” Edatıyla Kurulan Yardımcı Cümleler:

“ki” edatı ya iki fiili, iki cümleyi veya bir isimle bir fiili, bir isim unsuru ile onun açıklaması olan bir cümleyi birbirine bağlar. Her iki durumda da ‘ki’den sonra gelen cümle yardımcı cümledir. “ki” edatı, böylece kendisinden sonra gelen yardımcı cümleyi kendisinden önce gelen temel cümleye bağlar.

“ki” edatından önceki unsurun isim veya fiil olmasına göre iki çeşit ki’li birleşik cümle vardır. Şayet ki’den önceki unsur fiil ise “ki” temel cümle ile yardımcı cümlelerin tam arasında bulunur: “Görüyorum ki çalışmışsın.”, “Sana şimdi açıkça söyleyeyim ki sen bu işi yapamayacaksın.” örneklerinde olduğu gibi.

“ki” edatından önceki unsur isimse “ki” yardımcı cümleyi, asıl cümlelerin yüklemine değil de bir isim unsuruna bağlamış olur. Bu şekilde yardımcı cümle temel cümlelerin bir unsurunun (özne, nesne, tümleç vb.) tamamlayıcısı durumunda bulunur. Temel cümle içindeki yeri ise tamamladığı ismin sonundadır. Yardımcı cümle bu haliyle temel cümlelerin arasına bir parantez cümlesi olarak girmiş bulunur. “Portakal ki en iyi meyvedir kışın yetişir.” örneğinde olduğu gibi.¹²⁸

“ki” edatı ile kurulan yan cümleler, cümle içinde ya temel cümlelerin öznesi, sözde öznesi, nesnesi, tümleci olur ya da bu öğelerin sıfatı olur. Bunları aşağıda verilen örneklerle gösterecek olursak:

1.2.1.5.1. Yan cümlelerin temel cümlelerin öznesi, nesnesi, tümleci olduğu yerler:

* “Şüphesiz ki bir gün her canlı ölecektir.”

T.C.

Y. C. (Temel cümlelerin **öznesi** konumundadır.)

¹²⁷ Gencan, *a.g.e.* , ss. 162-163.

¹²⁸ Ergin, *a.g.e.* , ss. 405-406.

* “Anlaşıyor ki o, yarın gelecek.”

T.C.

Y. C. (Temel cümlelerin **sözde öznesi** konumundadır.)

* “Sen de bilirsin ki ben lise mezunuyum.”

T.C.

Y. C. (Temel cümlelerin **belirtili nesnesi** konumundadır.)

1.2.1.5.2. Yan cümlelerin temel cümlelerin öznesinin, nesnesinin, tümlecinin tamamlayıcısı (sıfatı) olduğu yerler:

* “Bir insan ki ilerlemek ister çalışmalıdır.”

T.C.

Y. C.

T.C.

* “İlerlemek isteyen insan çalışmalıdır.” şeklinde de cümleyi kurabiliriz. Bu örnekte temel cümlelerin **öznesinin sıfatı** konumundadır.

* “Bir tavuk ki horoz gibi ötüyor hemen kesmeli.”

T.C.

Y. C.

T.C.

Bu cümleyi şu şekilde ifade edebiliriz: Horoz gibi öten tavuğu hemen kesmeli. Yardımcı cümle, temel cümlelerin **nesnesinin sıfatı** konumundadır.

* “Bir çocuk ki söz dinlemez ondan hayır gelmez.”

T.C.

Y. C.

T.C.

Yukarıdaki cümlede, yardımcı cümle temel cümlelerin **dolaylı tümlecinin sıfatıdır.**

“ Söz dinlemeyen çocuktan hayır gelmez.” şeklinde de ifade edebiliriz. ¹²⁹

¹²⁹ Ediskun, *a.g.e.* , ss. 388-389.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAPÇADA CÜMLE VE YAN CÜMLE

2.1. Arapçada Cümle

2.1.1. Cümle İle İlgili Kavramlar:

Cümle kavramını açıklamadan önce cümleyi oluşturan kavramları izah etmemiz gerekir.

2.1.1.1. Kelime (الكلمة): Kelime cins isimdir. Müfred manaya delalet eden lafızlara denir.¹³⁰ Sibeveyh, el-Kitab isimli eserinde kelimenin; isim (رجل، فرس، حائط), fiil (ذَهَبَ) (ثُمَّ، سوف، واو القسم، لَامُ الإِضَافَةِ)، isim fiil olmayan harf (حُمد، اِضْرَبْ، يَذْهَبْ، يُضْرَبْ) olmak üzere üç çeşit olduğunu belirtir.¹³¹

2.1.1.1.1. İsim (الإِسْم): Bir varlığın kendisini ifade eden lafızlardır. Örneğin; كتاب، عليّ، كتاب، ليمون gibi.

2.1.1.1.2. Fiil (الفِعْل): Geçmişte, gelecek veya şimdiki zamandaki olayları, durum ve davranışları anlatan sözcüklerdir. Fillerin mazi, muzari gibi sigaları, zamanı ifade etmek için kullanılmaktadır.¹³² سيقول (söyleyecek), كتب (yazdı), يذهب (gidiyor)

¹³⁰ Mehmet Zihni, *El-Muktedab Mine'l Muntehab fi Ta'limi Lügati'l 'Arabî*, İstanbul: Marifet Yayınları, 2004, s.13 ; Abdullah b. 'Akîl, *Şerhü İbn 'Akîl*, thk. Muhammed Muhittin Abdulhamîd, c.I, 10.Baskı, Kahire: Dâru't-Turas, 1980, s.15.

¹³¹ Ebû Bîşr Amr b. Osman b. Kanber Sibeveyh, *el-Kitab*, thk. Abdu's-Selam Muhammed Harun, c.I. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, ty. , s.12. ; Hasan Mûsâ eş-Şâir, *Tetavvürü'l- Erâi'n-Nahv İbn. Hişam El-Ensâri*, 1.baskı , Ürdün: Dâru'l-Beşir, 1994, s.17. ; Mahmud Hüsnî Muğâlise, *Nahvu 'ş-Şâfi*, 3.Baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1997, s.13. ; Abduh er-Râcihi, *et-Tadbîgü'n-Nahv*, 2.Baskı,İskenderiye: Daru'l-Marifeti'l-Cami'ati, 1998, s. 13.

¹³² Ebu'l Feth Osman b. Cinni, *el Hasâis*, 2. Baskı, Beyrut: Dâru'l Hüda, c.I, thk. Muhammed Ali Neccâr , ty. , s. 375 ; Ebu Bekr Muhammed b. Sehl b. Serrac, *el-Usûl fi'n- Nahv*, c.I, 3.Baskı, thk. Abdu'l Hüseyin Fetli, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1996, s. 38.

2.1.1.1.3. Harf (الحرف): Sözlükte; kelime, dil, lehçe, taraf, bir tepenin kenarı, uçurum, kesici aletin keskin yanı anlamlarına gelmektedir. Fiile veya isme bağlı olarak bir mana kazanan, tek başına bir anlam ifade etmeyen kelimelerdir. (Mi,mu = هَلْ, den, dan = مِنْ)

هَلْ رَجَعَ بَكْرٌ مِنَ الْكُلِّيَّةِ .

“Bekir fakülteden döndü mü?”¹³³

2.1.1.2. Kelam (الكلام) : Kelam ile kastedilen, konuşan şahsın sözünü, işiten kimsede başka bir soruya yer bırakmayacak şekilde tam olarak ifade etmesidir.¹³⁴ Yani tam bir manaya delalet edip iki veya fazla sözcükten oluşan lafızlardır.¹³⁵

عاد العامل من المصنع .

“İşçi fabrikadan döndü.”

2.1.1.3. Kelim (الكلم): Anlamalı olsun veya olmasın üç veya daha fazla kelimeden oluşan lafızlara denir. Kelimenin çoğuludur.¹³⁶

العدل أساس الملك .

“Adalet mülkün temelidir.”

إِنَّ تَلَوَّثَ الْبَيْئَةِ

“Muhakkak ki çevre kirliliği...”

2.1.1.4. Kavl (القول): Tek veya terkip halinde olabilen, ister manalı veya ister manasız olsun söylenen lafızlardır. Kavl (القول); kelime, kelam, kelim gibi lafızları da içine alan genel bir kavramdır.¹³⁷

(القول) الشمس مشرقة . / (القول) الشمس

“Güneş doğuyor.”

¹³³ Mehmet Talu, *Arap Dili ve Edebiyatı Nahiv İlmi*, c.III , Kayseri: yy. ,1987, s. 9.

¹³⁴ Abdullah b. ‘Akil, *Şerhü İbn ‘Akil*, thk. Muhammed Muhittîn Abdulhamid, c.I, 10.Baskı, Kahire: Daru’t-Turâs, 1980, s.14.

¹³⁵ Abbâs Hasen, *en-Nahvü ‘l-Vâfi*, c.I, 3. Baskı, Kahire: Daru’l-Me‘ârif, ty. , s.15

¹³⁶ İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcü ‘l-Luga Sihahu ‘l- ‘Arabiyye*, c.IV , 4.Baskı, thk. Abdulgaffâr Atar, Beyrut: Dâru’l-İlmi lil-Melayins, ty. , s. 2023. ; Cinni, *a.g.e.* s.25.; Arif Erkan, *el-Beyân Arapça-Türkçe Büyük Sözlük*, İstanbul: Huzur Yayınevi, 2006, s.924.

¹³⁷ Muhammed Esad Nâdiri, *Nahvu ‘l-Lugati ‘l- ‘Arabî*, 2.Baskı, Beyrut: Matbau’l Asrî, 1997, ss.5-6

(القول) إِنَّ الشَّمْسَ مَشْرُقَةٌ.

“Kesinlikle güneş doğuyor.”

2.1.1.5. Cümle (الجملة): Anlatılmak istenen şeylere tam bir mana veren ve hüküm bildiren ifadelerdir.¹³⁸ Cümle, Arapçada amil (etkileyen), mamül (etkilenen), i’rab (etki) dan oluşan kelimeler topluluğuna denir. Cümle isim, fiil ve harften meydana gelir. Ayrıca bir ifadenin cümle olması için iki veya daha fazla kelimedenden oluşması gerekir.¹³⁹

Cümle başlıca iki kısma ayrılır. Bunlar isim cümlesi ve fiil cümlesidir. İbn Hişam ise cümleyi; isim, fiil ve zarf cümlesi olarak üç kısma ayırmaktadır.¹⁴⁰ Dilbilimcilerin çoğuna göre; nida cümlesi, taaccub cümlesi, şart cümlesi gibi cümleler isim cümlesi ve fiil cümlesinin kapsamına girer. Bazı dilbilimciler ise buna karşı çıkmaktadır.¹⁴¹

2.1.1.6. Şibhu’l Cümle (شِبْهُ الْجُمْلَةِ) : شِبْهُ Şibh kelimesi sözlükte; benzerlik, imaj, benzer, ...i andırır, ...a benzer, ...imsi gibi manalara gelmektedir.¹⁴² Şibhu’l cümle (cümleye benzeyen/cümlemsi) ise, zarf (zarf/mezan) ve car-mecrur demektir.¹⁴³ Yani cer harfi veya zarf ile bunların devamındaki isimden oluşan söz öbeğidir.¹⁴⁴ Şibhu’l cümleye bu ismin verilmesinin nedeni en az iki kelimedenden meydana gelmiş olmasından ve cümlelerin anlamına delalet etmesindendir.¹⁴⁵ Şibhu’l cümle şu konumlarda bulunur:

¹³⁸ Ali Rıza, *el-Muhtâr fi’l Kavâid ve’l- İ’râb*, Beyrut; Mektebetü’l- Dâru’s-Şerkî, ty., s.7. ; Eymen Emin Abdul- Gânî, *Nahvü’l Kâfi*, c.I, 10. Baskı, İskenderiyye: Dâr’u-bni Haldun, 2008, s. 20.

¹³⁹ Muharrem Çöllü, *Muhtasar Arapça Dilbilgisi*, Ankara: Bizim Repro Yayınevi, 2011, s.149.

¹⁴⁰ İbn Hişam, *Muğni’l-Lebîb An-Kütübi’l- e’Arîb*, c.II, thk. Muhammed Muhyiddin Abdu’l-Hamid,Kahire: Matbâtü’l-Medenî, ty., s. 376.

¹⁴¹ Ahmet Abdu’l- ‘Azim Abdu’l- Ğanî, *Mustalâhu’n- Nahv*, Kahire: Daru’s-Segâfetî, 1990, s. 98

¹⁴² Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995, s. 429.

¹⁴³ Abdu’l- Gânî, a.g.e., s. 89 ; R.Resul Sevinç, *Arapçada Cümle Yapısı*, 2.Baskı, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011, s. 21.

¹⁴⁴ Dursun Hazer, Abdurrahman Özdemir, Ali Bulut vd., Musa Yıldız, Nurettin Ceviz-Soner Gündüzöz (ed.), *İlahiyat Fakülteleri İçin Arapçaya Giriş*, c.II, Ankara: Grafiker Yayınları, 2012, s. 24.

¹⁴⁵ Sevinç, a.g.e. , s. 21.

- a) Haber konumunda
- b) Sıfat konumunda
- c) Hal konumunda
- d) Naib-i fail konumunda bulunur.¹⁴⁶

Şibhi cümle kalıp olarak şu şekillerde gelir:¹⁴⁷

A) Cerr harfi + isim (Mecnûr):

فِي الْبَيْتِ	Evde
---------------	------

B) Zarf (Mudaf) + isim (mudafun İleyh):

أَمَامَ الْبَيْتِ	Evin önünde
-------------------	-------------

Not: İşaret ismi formundaki zarflar tek başlarına şibhu'l cümle olurlar.

هُنَاكَ	Orada
---------	-------

2.1.2. ARAPÇADA CÜMLE ÇEŞİTLERİ

2.1.2.1. Yapı Bakımından Cümle Çeşitleri

2.1.2.1.1. Basit Cümle:

Arapçada cümle, basit fiil cümlesi ve basit isim cümlesi olmak üzere iki kısma ayrılır.¹⁴⁸

Basit cümle, bir hükmü, bir isteği ve bir hadiseyi açık olarak anlatan, unsurlarından her biri cümle özelliği taşımayan cümlelerdir.

¹⁴⁶ Abdu'l- Gânî, *a.g.e.*, s.96

¹⁴⁷ Hazer, Özdemir, Bulut vd. , *a.g.e.* , s.24.

¹⁴⁸ Abdu't-Tevvâb, *Tetavvuru'n- Nahvi'l-Lugati'l-'Arabiyyi*, thk. G. Bergsträsser, Kahire: Mektebet'ül-Hancı, 1969, s.132.

2.1.2.1.1.1. Basit İsim Cümlesi:

Bir isim (veya bir ismin yerini tutan; zamir, ilgi zamiri, işaret zamiri ve benzeri bir sözcük) ile başlayan cümle çeşididir.¹⁴⁹

İsim cümlesinin yapısını oluşturan iki temel öge bulunur. Bu temel ögelere mübteda-haber denir.

Elektrik, hayatımızda çok önemlidir. ¹⁵⁰	الكهرباء مهمة جدًا في حياتنا
---	------------------------------

2.1.2.1.1.1.1. Mübteda: Kendisiyle cümleye başlanan marife (belirli) bir isimdir.

Mübteda merfudur.¹⁵¹Mübteda aşağıdaki şekillerde gelir:

- Mübteda zahir bir isim olarak cümlede bulunur.
- Zamir olarak bulunur.
- Şart ismi olur.
- İstifham ismi olur.
- Taaccub ma'sı olur.

	Haber	Mübteda
Neşe, dostluğa bağlıdır.	حبلى المودة .	البشاشة
Ben adilim.	عادل .	أنا
Kim cevap vermede acele ederse, hata yapar.	أسرع في الجواب أخطأ	من

¹⁴⁹ Hüseyin Günday - Şener Şahin, *Arapça Dilbilgisi Nahiv Bilgisi*, 5.Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2011, s. 3.

¹⁵⁰ Mustafa Meral Çörtü, *Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği*, 6.Baskı, İstanbul: Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009, ss. 59-60.

¹⁵¹ Halil b. Ahmet el-Ferâhidî, *Manzûmetü'n- Nahv*, thk. Ahmet Afîfi, Kahire: Daru'l-Kutubi'l-Mısıryye, 1995, ss. 218-219. ; Hâfız Hasan Hüsni Celâl, *en-Nahv lil-Cemî*, Kahire: Daru'l-Maktum, 2005, s.15 ; Âdil Halef, *Nahvu'l-Lugati'l-'Arabî*, Kahire: Mektebetü'l-Âdab, 1994, s. 84.

مَنْ	يدافع عن الوطن	Vatani kim savunuyor?
ما	أحسن الدين و الدنيا إذا اجتماعا	Dünya ve ahiret ikisi birlikte olursa ne kadar iyidir.

Örnek Cümleler:

Mübtedanın Nekra Geldiği Durumlar:

a) Haber, şibhi cümle olur ve mübtedanın önüne geçerse, mübteda nekra olarak gelir.

“Doğrulukta rahatlık vardır.” في الصدق راحة .

b) Mübtedanın önüne olumsuzluk (nefy) ve istifham (soru) edatı gelirse.

“Allah ile beraber (başka) ilah mı var?” أ إله مع الله ؟

c) Mübteda sıfat tamlaması şeklinde gelirse yani mübtedayı niteleyen bir sıfat olursa.

حياة قصيرة مفيدة أحسن من حياة طويلة تافهة .

“Faydasız uzun bir hayattan, faydalı kısa bir hayat daha iyidir.”

d) Mübteda isim tamlaması şeklinde gelir ve nekraya muzaf olursa.

خمس صلوات كتبهن الله في اليوم و الليلة .

“Allah, gece ve gündüz için beş (vakit) namaz farz kıldı.”

e) Mübteda, car-mecrur ile nekra bir kelimeye bağlandığında nekra gelir.

معاونة للضعيف مروءة و سُخْرِيَّةٌ منه نَدَالَةٌ .

“Zayıfa yardım etmek iyilik, onunla alay etmek ise alçaklıktır.”

f) Mübteda ile dua, beddua veya taaccup (şaşıрма, hoşuna gitme) kastedildiğinde, mübteda nekra olur.

“Selamün Aleyküm.” سلام عليكم .

“Yazıklar olsun, eksik iş yapanlara!” ويل للمطففين .

(Hava ne kadar sıcak!) ما أشد الحر !

g) Mübteda hal cümlesinin başında olursa.

سرت على النيل و بهجة¹⁵² تملأني و عدت إلى البيت و نشاط يغمرني .

“Nil’de yürüdüm, içime neşe doldu ve eve döndüm, beni dinçlik kapladı.”

h) Mübteda “ize’l fucaiyye” إذا الفجائية¹⁵³ den sonra gelirse

صحوت من النوم فإذا بشرى فى انتظاري .

“Uykudan uyandığımda beklediğim müjde gerçekleşti.”

i) Mübteda medh (övme ve yerme) cümlelerinde gelirse.

نعم الرفيق الكتاب . “Kitap ne iyi dosttur.”

k) Mübteda şart edatından sonra gelirse.¹⁵⁴

مَنْ يعمل خيراً يغفر . “Kim iyi çalışırsa, kazanır.”

l) Mübteda (رَبِّ) den sonra gelirse.

رَبِّ حالٍ أفصحُ من لسانٍ . “Nice haller vardır ki, söylenmesi gerekeni dilden daha iyi

anlatır.”¹⁵⁵

¹⁵² Serdar Mutçalı, *a.g.e.*, s. 73.

¹⁵³ Hafız Hasan Hüsni Celâl, *a.g.e.*, ss. 21-23

¹⁵⁴ Muhammed el-Antâki, *el-Minhâc fi’l- Kavâ’id ve’l İ’râb*, 8. Baskı, Beyrut: Daru’s- Şarkı’l- ‘Arabî, ty. , ss. 13-14.

¹⁵⁵ Hasan Akdağ, *Arap Dilinde Deyimler ve Atasözleri*, Konya: Tekin Kitabevi, 1999, s. 221.

2.1.2.1.1.2. Haber: Cümlenin manasını tamamlayan nekre (belirsiz) ve merfu bir isimdir.¹⁵⁶ Haberin maksadı, muhataba ya bir hükmü bildirmesi ya da kendisinin o hususta bilgi sahibi olduğunu ifade etmesidir.¹⁵⁷ Haber tek bir kelime (müfred) olduğu gibi, fiil cümlesi, isim cümlesi ve şibhi cümle olarak da gelmektedir.¹⁵⁸

Örnek Cümleler:

	Haber	Mübteda
Hâlid'in elbisesi yenidir.	ثوبه جديد .	خالد
Merhamet adaletin üstündedir.	فوق العدل .	الرحمة
Kişinin helakı kibirlenmesindedir.	في العجب .	هلاك المرء
Müslüman daima doğru söyler. ¹⁵⁹	يصدق دائماً.	المسلم

2.1.2.1.1.2. Basit Fiil Cümlesi:

Fiil cümlesi, fiil ile başlayan cümleye denir. Basit bir fiil cümlesi fiil ve failden oluşur. Şayet fiil müteaddi (geçişli) ise mef'ulu bih (nesne) alır.

a) Fail: Fiili işleyen isme fail (özne) denir. Fail her zaman merfu olur. Fail açık bir isim olabildiği gibi, açık veya fiilden anlaşılan gizli bir zamir de olabilir.

Örnek Cümleler:

Ali dersini yazdı.	كَتَبَ عَلِيٌّ دَرْسَهُ .
--------------------	---------------------------

¹⁵⁶ Cüneyt Eren - Tahsin Deliçay, *Arapça Cümle Yapısı ve Çeviri Teknikleri*, İzmir: Tıbyan Yayıncılık, 2004, s.11.

¹⁵⁷ Hatip el-Kazvî, *Telhis ve Tercümesi*, thk. Nevzat H. Yanık, Mustafa Kılıçlı - M. Sadi Çöğenli, İstanbul: Huzur Yayınevi, ty. , ss. 7-8.

¹⁵⁸ Ali Rıza, *Muhtâr fi'l Kavâid ve'l- İ'râb*, Beyrut: Mektebetü'd- Darü's-Şark, ty. , ss. 8-9.

¹⁵⁹ Çörtü, *a.g.e.* , s. 39.

Kapıyı açtım.	فَتَحْتُ الْبَابَ .
Avrupa'dan döndü. ¹⁶⁰	عَادَ (هُوَ) مِنْ أوروپا.

b) Fiil: İşlenen, işlenmekte olan veya işlenecek bir işi anlatır.

Örnek Cümleler:

Yağmur yağdı.	نَزَلَ الْمَطَرُ .
Çocuk oynuyor.	يَلْعَبُ الطِّفْلُ .
Çocuk oynayacak.	سَيَلْعَبُ الطِّفْلُ .

c) Nesne (mef'ul): Fiil cümlelerinde fiil ve failden başka, düz tümleç (nesne) de vardır. Şayet cümlelerin fiilleri, geçişli (nesne alan) fiiller ise nesne alır.

Örnek Cümleler:

Öğrenci bir mektup yazdı.	كَتَبَ التِّلْمِيزُ رِسَالَةً .
Adam kapıyı kapattı. ¹⁶¹	أَغْلَقَ الرَّجُلُ الْبَابَ .

2.1.2.1.2. Birleşik Cümle:

Temel cümleye bir veya birkaç yan cümlelerin bağlanmasıyla meydana gelir. Temel cümle fiil cümlesiyse birleşik fiil cümlesi; isim cümlesiyse birleşik isim cümlesi diye isimlendirilir.

¹⁶⁰ Mehmet Ümütlü, *Arapça KPDS Kılavuzu*, 1.Baskı, İstanbul: 2011, s. 42.

¹⁶¹ Mehmet Maksudoğlu, *Arapça Dilbilgisi*, 5.Baskı, İstanbul: Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1992, ss. 203-204.

2.1.2.1.2.1. Birleşik İsim Cümlesi:

Kitap insanı kederden uzaklaştıran bir dosttur.	الْكِتَابُ رَفِيقٌ يُبْعِدُ عَنِ الْإِنْسَانِ الْهَمَّ .
---	--

Burada temel cümle رَفِيقٌ الْكِتَابُ yan cümle ise يُبْعِدُ عَنِ الْإِنْسَانِ الْهَمَّ temel cümledeki haber olan رَفِيقٌ kelimesini nitelemektedir.

2.1.2.1.2.2. Birleşik Fiil Cümlesi:

Uyuşturucu sorununu ele alan bir film izledim.	شَاهَدْتُ فِيلْمًا يَتَنَاوَلُ مُشْكِلَةَ الْمَخْدَرَاتِ
--	--

Burada temel cümle شَاهَدْتُ فِيلْمًا yan cümle ise يَتَنَاوَلُ مُشْكِلَةَ الْمَخْدَرَاتِ temel cümledeki nesne olan فِيلْمًا kelimesini nitelemektedir.¹⁶²

2.1.2.1.3. İç İçe Girmiş Birleşik Cümle:

İç içe girmiş birleşik cümle, bir ana cümle ile bu ana cümleyi tamamlayan bir veya birden çok yan cümle veya cümlecikten oluşur.

عِنْدِي فَاضِلٌ . Bu cümle de temel cümle . عِنْدِي فَاضِلٌ şeklinde haber + mübtada

şeklindedir. Bu cümlelerin içinde, temel cümleye açıklık getirmek için أَنَّ isim ve haberden oluşan yan cümle kullanılmıştır.¹⁶³ Yan cümleler; isim, fiil, fail, naibi fail, mübtada, haber ve mef'ul cümleleri gibi cümleciklerden oluşabilir.

¹⁶² Emrullah İşler - Musa Yıldız, *Arapça Çeviri Kılavuzu*, 2.Baskı, İstanbul: Elif Yayınları, 2008, ss. 145-146.

¹⁶³ Sevinç, *a.g.e.* , s. 210.

2.1.2.1.4. Şart Cümlesi:

Şart edatlarıyla oluşturulan cümledir. Şart iki hadiseye bağlıdır. İkincil olay, birincil olayın gerçekleşmesi halinde mümkün olur.¹⁶⁴

<u>تَنْجَحُ</u>	<u>تَجْتَهِدُ</u>	<u>إِنْ</u>	(Eğer çalışırsan, başarırsın.)
İkinci hadise	Birinci hadise	Şart edatı	

2.1.2.1.5. Atıf Harfleriyle Kurulan Cümle:

Kelimeleri veya cümleleri atıf harfleri denilen harflerle birbirine bağlamaya atıf denir. İsim isim üzerine, fiil fiil üzerine, cümle cümle üzerine atfedilir. Atfedilen kelimeye veya cümleye matuf (مَعْطُوفٌ), kendisine atfedilen kelime veya cümleye ise matufun aleyh (مَعْطُوفٌ عَلَيْهِ) denir.¹⁶⁵

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ أَمَاتَكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ

Matuf 2 Matuf 1

“Sizi yaratan, sonra öldüren, sonra diriltecek olan O’dur.”¹⁶⁶

Verilen örnekte fiil cümlesinin fiil cümlesine atfedilmesi söz konusudur.

2.1.2.1.6. İsti’nafiye (Sıra) Cümlesi:

Dilbilgisi açısından birbirleriyle ilişkili olmayan; ancak anlam bakımından aralarında ilişki bulunan ve bir anlam bütünlüğü içinde sıralanmasıyla meydana gelen cümlelerdir.

Sıra cümlelerini oluşturan dizide ikinci cümle ya doğrudan başlar ya da başında وَ , فَ

ثُمَّ , بَلْ , حَتَّى , لَا , لَكِنْ , أَوْ gibi harflerden biri bulunur.

¹⁶⁴ Antâki, *a.g.e.* , s. 84.

¹⁶⁵ İbrahim Sarmış, *Metin ve Alıştırmalarla Arapça Dilbilgisi*, Konya: Esra yayınları, 2008, s. 684.

¹⁶⁶ İbrahim Sarmış, *a.g.e.* , s. 684.

فَلَا يَحْزُنُكَ قَوْلُهُمْ . إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَ مَا يُعْلِنُونَ.

Sıra cümlesi

İbtidaiyye cümlesi

(Onların sözü seni üzmesin. Biz onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da biliriz.)

وَ إِن شِئَاءِي عَبْرَةٌ مُّهْرَاقَةٌ – فَهَلْ عِنْدَ رَسْمِ دَارِسٍ مِنْ مُعْوَلٍ ؟

Sıra cümlesi

Sıra cümlesi

“Benim şifa bulmam bol gözyaşı dökmekle olacaktır. Fakat bu yok olmuş izler üzerinde ağlanacak bir yer mi var?”¹⁶⁷

2.1.2.2. Zaman Bakımından Cümleler

2.1.2.2.1. Geçmiş Zaman:

Geçmiş zamanda bir işin olduğunu belirten fiile mazi fiil denir. Fiili kimin işlediği belli ise, o fiile malum fiil denir. Fiili kimin işlediği belli değilse, o fiile meçhul fiil denir.

Örnekler: كَتَبَ حَسَنٌ قِصَّةً . “Hasan bir hikaye yazdı.” (Malum fiil)

كُتِبَتْ قِصَّةٌ . “ Bir hikâye yazıldı.” (Meçhul fiil)

Mazi fiilin başında (قَدْ) harfi gelirse, pekiştirmeli –mış’lı,- miş’li geçmiş zaman belirtir.

Örnek: قَدْ خَرَجَ الْوَلَدُ . “Çocuk çıkmıştır.”

Mazi fiilin başına gelen (لَقَدْ) harfi bulundurursa, daha vurgulu –mış’lı,- miş’li geçmiş zaman belirtir.

Örnek: لَقَدْ عَاشَ الظَّالِمُ وَ الْمَظْلُومُ فِي الْعَالَمِ .

“Şüphesiz dünyada zalim de, mazlum da yaşamıştır.”¹⁶⁸

¹⁶⁷ Sevinç, *a.g.e.* , ss. 245-246.

¹⁶⁸ Sarmış, *a.g.e.* , s. 684.

2.1.2.2.2. Şimdiki Zaman:

Arapçada hal, hazır ve daim gibi isimlerle zikredilen şimdiki zaman, muzari fiil, eylemin konuşma anında yapıldığını ve sürdüğünü belirtir.¹⁶⁹

Örnek: تَدْخُلُ الْجَيْشُ لِلْمُسَاعَدَةِ فِي أَعْمَالِ الْإِغَاثَةِ.

“Ordu yardım etmek için yardım çalışmalarına katılıyor.”¹⁷⁰

2.1.2.2.3. Geniş Zaman:

Bir işin her zaman yapıldığını ya da yapılacak olduğunu gösterir. Geniş zaman; geçmiş, şimdiki zamanı, geleceği de içine alan bir zamandır. Geniş zaman da muzari fiille ifade edilir.

Geniş zamanın kullanıldığı yerler şunlardır:

a) Gerçek eylemler ve değişmez tabiat olaylarında kullanılır.

تَشْرِيقُ الشَّمْسِ كُلَّ يَوْمٍ.¹⁷¹

“(Ok) atmadan önce kuburlar doldurulur.”

b) Atasözleri ve deyimlerde kullanılır.

دَفْعُ الْمَضَارِّ يُقَدِّمُ عَلَى جَلْبِ الْمَنَافِعِ.¹⁷²

“Zararı defetmek, yarar sağlamaktan önce gelir.”

c) Adet ve alışkanlıkları ifade etmekte kullanılır.

أَتَقْرَأُ جَرِيدَةً كُلَّ يَوْمٍ?¹⁷³

“Her gün gazete okur musun?”

d) Genel kural, kanun ve mevzuat maddelerinde kullanılır.

يَخْلُو مَقْعَدُ النَّائِبِ بِمَوْتِهِ أَوْ بِارْتِكَابِهِ جَرِيمَةً يُعَاقَبُ عَلَيْهَا.¹⁷⁴

¹⁶⁹ Sevinç, a.g.e. , s. 331.

¹⁷⁰ Nurettin Ceviz, *Uygulamalı Basın Arapçası*, İstanbul: Elif Yayınları, 2010, s. 161.

¹⁷¹ Sevinç, a.g.e. , ss. 334-335.

¹⁷² Akdağ, a.g.e. , s. 208.

¹⁷³ Akdağ, a.g.e. , s. 1.

¹⁷⁴ Sevinç, a.g.e. , ss. 334-335.

“Ölümü veya hapis cezasını gerektiren bir suç işlenmesi halinde milletvekilinin koltuğu boş kalır.”

2.1.2.2.4. Gelecek Zaman:

Bir işin gelecek zamanda yapılacağını haber veren fiillere denir. Arapçada gelecek muzari fiilden yapılır. Bunun için muzari fiilin başına “sin” (س) ve “sevfe” (سَوْفَ) ekleri getirilir.

- a) “Sin” harfi muzari fiilin başına gelirse, yakın geleceği ifade eder.

سَيَكْتُبُ

سَيَكْتُبُ

- b) “Sevfe” harfi muzari fiilin başına getirilirse, uzak gelecek ifade edilir.¹⁷⁵

سَوْفَ يَكْتُبُ

سَوْفَ يَكْتُبُ

¹⁷⁶ سَأَكْتُبُ لَكَ رِسَالَةً خَالِماً أَصِلُ إِلَى بَلَدِي.

“Memleketime varır varmaz, sana bir mektup yazacağım.”

2.1.2.3. Anlam Bakımından Cümleler

2.1.2.3.1. Haber Cümleleri

Sözler ya haber (bildirme) ya da inşâ (dilek) şeklindedir. Haber, sözü söyleyene; “O, bu sözünde doğrudur veya yalancıdır.” diyebileceğimiz her kelâma haber denir. Haberin doğru olmasından maksat, onun gerçeğe uygun olmasıdır.

Misal: (سَافِرٌ مُحَمَّدٌ .) “Muhammed yolculuğa çıktı.”

Haber cümlesi fiil ve isim cümlesi olarak ikiye ayrılır:¹⁷⁷

¹⁷⁵ Mustafa Meral Çörtü, *Sarf-Nahiv Edatlar*, 9.Baskı, İstanbul: Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009, s. 54.

¹⁷⁶ Hüseyin Yazıcı, *Örnekleriyle Arapçada Bağlaçlar ve Yapılar*, İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1998, s. 154.

¹⁷⁷ Nusrettin Bolelli, *Belâgat*, 6.Baskı, İstanbul: Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2011, s. 189.

2.1.2.3.1.1. Olumlu İsim Cümleleri:

Müsbet (olumlu) anlam taşıyan ve olumsuzluk edatı bulundurmeyen cümlelere denir.

الْمُجْتَمَعُ الْمِصْرِيُّ فِي الْقَرْنِ الثَّامِنِ عَشَرَ كَانَ مُجْتَمَعًا صَغِيرًا .

* “Mısır toplumu 18.yüzyılda, nüfusu dört milyonu aşmayan küçük bir toplumdur.”¹⁷⁸

2.1.2.3.1.2. Olumsuz İsim Cümleleri:

Olumsuzluk anlamı taşıyan cümlelerdir. Harf veya isim cinsinden olumsuz bir kelimenin cümlede yer almasıyla müsbet (olumlu) isim cümlesi olumsuzlaşır.¹⁷⁹

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِنَّ مِتَّ فَهُمْ الْخَالِدُونَ.¹⁸⁰

* “Biz, senden önce de hiçbir beşere ölümsüzlük vermedik. Şimdi sen ölürsen, onlar ebedî mi kalacaklar?” (Enbiya, 21:34)

İsim cümlesi ile kullanılan olumsuzluk edatları ise şunlardır: لَا ، مَا ، إِنْ ، لَيْسَ ، لَا تَ ، لَا يَ

لَيْسَ مُحَمَّدٌ قَادِمًا .

“Muhammed gelmedi.”

لَا تَ حِينَ مُنَاصٍ .

“Artık kaçmak için çok geç.”

إِنْ مُحَمَّدٌ قَادِمًا .

“Muhammed gelmedi.”

مَا مُحَمَّدٌ قَادِمًا .¹⁸¹

“Muhammed gelmedi.”

لَا كِتَابٌ فِي الْحَدِيقَةِ .¹⁸²

“Çantada bir kitap yok.”

¹⁷⁸ Hüseyin Günday - Şener Şahin, *İşlevsel Özellikleri ve Tercüme Teknikleri Açısından Arapça'da Bağlaçlar*, 2. Baskı, Bursa: Emin Yayınları, 2009, s. 81.

¹⁷⁹ Sevinç, a.g.e. , s. 253.

¹⁸⁰ Muhammed İbrâhim Selîm, *en- Nahvu 'l-Meyser*, Kahire: Daru't-Talâ'i, 2006, s. 226.

¹⁸¹ Süleyman Feyyaz, *Nahvu 'l- 'Asrî*, 1. Baskı, Mısır: Merkezü'l-Ehrâm, 1995, ss. 217-218.

¹⁸² Hasan, a.g.e. , s.685.

2.1.2.3.1.3. Olumlu Fiil Cümleleri:

Cümleye fiil ile başlayan, içerisinde olumsuzluk edatlarından birini barındırmayan ve anlam bakımından müsbet olan fiil cümlelerine denir.

تُحِبُّ الْأُمّهَاتُ أَوْلَادَهُنَّ . “Anneler çocuklarını sever.”

183. فَرَضَ اللَّهُ الْحَجَّ عَلَى الْمُسْلِمِينَ . “Allah, müslümanlara haccı farz kıldı.”

2.1.2.3.1.4. Olumsuz Fiil Cümleleri:

Eğer cümle fiil ile başlar, fiilin başında olumsuzluk edatlarından (مَا ، لَا ، لَمْ ، لَمَّا ، لَنْ ،) biri bulunursa ve anlam bakımından olumsuzluk ifade ederse buna olumsuz fiil cümlesi denir.

184. لَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَقْرَأَ الْخَطَّ عَلَى الرَّسَالَةِ . “Mektuptaki yazıyı okuyamıyorum.”

Fiilin başına gelen olumsuzluk edatları şunlardır:

مَا جَاءَ .	“(O) Gelmedi.”
لَا يَكْتُبُ عَلَيَّ دَرْسَهُ .	“Ali dersini yazmıyor.”
لَمْ يَكْتُبْ عَلَيَّ دَرْسَهُ .	“Ali dersini yazmadı.”
لَمَّا يَكْتُبُ عَلَيَّ دَرْسَهُ .	“Ali dersini henüz yazmadı.”
لَنْ يَكْتُبَ عَلَيَّ دَرْسَهُ .	“Ali dersini asla yazmayacak.”

¹⁸³ Hüseyin Günday - Şener Şahin, *Arapça Dilbilgisi Nahiv Bilgisi*, 5.Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2011, ss. 6-7.

¹⁸⁴ Günday - Şahin, *a.g.e.* , s. 568.

¹⁸⁵ Feyyaz, *a.g.e.* , ss. 217-218.

2.1.2.3.2. İNŞÂ CÜMLELERİ:

2.1.2.3.2.1. İstek bildiren inşâ cümleleri:

İstek anında bulunmayan bir şeyin yapılmasını gerektiren inşâdır.

2.1.2.3.2.1.1. Soru Cümlesi:

İstifham isimleri ve istifham harfleri ile oluşturulur.¹⁸⁶ İstifham harfleri olan “أ” ve “هَلْ” cümleyi tasdik etme veya etmeme hususundaki sorular için kullanılır. Soru cümleleri isim veya fiil cümlelerinden oluşabilir. Soru cümleleri ile bir olayın kim tarafından, nerede, nasıl, niçin, ne zaman gerçekleştiği sorulur. Soru cümleleri oluşturulurken kullanılan soru isim ve harfleri şunlardır:¹⁸⁷

أ (mu?, mı?)	Tasdik için sorulur. (mu? mü? , mı? mi? anlamındadır.)
هَلْ (mu?, mı?)	Tasdik için sorulur. (mu? mü? , mı? mi? anlamındadır.)
مَنْ / مَن ذَا (kim?)	Akıllı varlıklar için kullanılır. (Faili öğrenmek için sorulur.)
مَا / مَاذَا (ne?)	Akılsız varlıklar için kullanılır. (Faili öğrenmek için sorulur.)
متى / أَيْانَ (ne zaman?)	Zaman ifadelerinde kullanılır.
كَيْفَ / أَنَّى (nasıl?)	Durum belirtmek için kullanılır.
أَيْنَ / أَنَّى (nerede?)	Yer ifadelerinde kullanılır.
كَمْ (kaç?)	Miktar için kullanılır.

¹⁸⁶ Abduh er-Râcihî, *et-Tadbîgü 'n-Nahv*, 2.Baskı, İskenderiye: Dâru'l-Marifeti'l-Câmi'ati, 1998, s. 63.

¹⁸⁷ Celâl, *a.g.e.* , s. 225.

أَيُّ (hangi?)	Zaman, mekân ve durumu öğrenmek için kullanılır. ¹⁸⁸
------------------	---

2.1.2.3.2.1.1.1. Soru (Fiil) Cümlesi:

هَلْ / أ جَاءَ أَخُوكَ ؟ “Kardeşin geldi mi?”

189 مَا فَعَلْتَ الْيَوْمَ ؟ “Bugün ne yaptın?”

190 أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ؟
“Rabbinin, fil sahiplerine ne yaptığını görmedin mi?”

2.1.2.3.2.1.1.2. Soru (İsim) Cümlesi:

191 هَلْ أَنْتِ ذَاهِبَةٌ إِلَى أَيِّ مَكَانٍ ؟ “Bir yere gidiyor musun?”

192 كَمْ عَدَدُ الْأَصْدِقَاءِ الَّذِينَ سَتَدْعُوهُمْ ؟ “Çağıracağın arkadaşlarının sayısı kaçtır?”

193 مَتَى نَصُرُ اللَّهَ ؟ “ Allah’ın yardımını ne zaman?”

194 مَا الْحَاقَّةُ ؟ “Nedir o gerçekleşecek olan kıyamet?”

2.1.2.3.2.1.2. Emir Cümlesi:

“أَمْرٌ” Emir fiili, sözlükte birine bir şey yapmasını emretmek anlamına gelmektedir.¹⁹⁵

Emir cümleleri ise emir fiili kullanılarak oluşturulan cümlelerdir. Emir dört şekilde olur:

¹⁸⁸ Celâl, *a.g.e.* , s. 225.

¹⁸⁹ Râcihi, *a.g.e.* , s. 65.

¹⁹⁰ Fil, 105:1

¹⁹¹ Yazıcı, *a.g.e.* , ss. 384-385

¹⁹² Yazıcı, *a.g.e.* , ss. 262

¹⁹³ Şehabettin Kırdar, *el-İ'râb el-Mubassât*, Konya: Dizgi Ofset, 2012, s. 3.

¹⁹⁴ Hakka, 69:2

¹⁹⁵ Mutçalı, *a.g.e.* , s. 25.

1- Şayet fiilin sonuna bir şey birleşmez ise fiilin sonu meczum olur. (اِعْمَلْ)

فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ

“Biz de, ‘Asanı kayaya vur.’ demiştik.” (Bakara, 2:60)¹⁹⁶

2- Fiilin sonuna tekid nunu veya nun’u nisve birleşirse fiilin sonu fetha olur.

(اُخْرِجَنَّ / اُخْرِجَنَّ)

وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

“Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin.” Ahzab, (33:33)¹⁹⁷

3- Fiilin sonunda illet harfi varsa illet harfi hazfedilir. (اِسْعَ)

أُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ

“Rabbın yoluna davet et.” (Nahl, 16:125)¹⁹⁸

4- Fiilin sonun tesniye elifi, cemi vavı veya muhataba ya’sı birleşirse sonundaki nun

düşürülür. (اُخْرِجَا / اُخْرِجُوا / اُخْرِجِي)¹⁹⁹

وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ “Hani ‘Şu memlekete girin.’ demiştik.” (Bakara, 2:58)²⁰⁰

2.1.2.3.2.1.3. Nehiy Cümlesi:

Nehiy (yasaklama) cümlesi, kendisiyle bir işin yapılmaması istenilen cümlelerdir.

Nehiy anlamı vermek için, muzari fiilin başına cezm eden bir lam (لَا) harfi getirmek

gerekir. Yani nehiy, emrin olumsuz halidir.²⁰¹

²⁰² لَا تَبْيًا فِي ذِكْرِي .

"... Beni anmakta gevşeklik göstermeyin."

¹⁹⁶ Muhammed Tayyib İbrâhîm, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîmi'l-Müyyesser*, 4. Baskı, Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2009, s. 13.

¹⁹⁷ İbrâhîm, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁹⁸ İbrâhîm, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁹⁹ Hasen, *a.g.e.*, ss. 80-81.

²⁰⁰ İbrâhîm, *a.g.e.*, s. 13.

²⁰¹ Sevinç, *a.g.e.*, s. 256.

²⁰² Tahâ, 20:42

2.1.2.3.2.1.4. Nida Cümlesi:

Nida, lugatte (نَادَى)'nın masdarı, sesleniş, seslenme, mücerred ses anlamlarına gelir.²⁰³

Sözü söyleyen kişinin muhatabından kendisine yönelmesini talep etmesidir. Nida

harfleri şunlardır:²⁰⁴ يَا ، أ ، آ ، أَيْ ، أَيَا ، هَيَا ، وَ

Yakın olana seslenmek için kullanılan nida harfleri; أ ve أَيْ dir.

Uzak olan için kullanılan nida harfleri; هَيَا ، أَيَا ve آ dır.

Yakın, uzak ve orta mesafeler için يَا nida harfi kullanılır.

Ağıt yakmak ve yakınmak için ise وَ harfi kullanılmaktadır.²⁰⁵

²⁰⁶ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ.

“Ey iman edenler! Allah'ın ve Peygamberinin önüne geçmeyin.” (Hucûrât, 49:1)

²⁰⁷ يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرَ لَكُمْ

“Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine uyun, ona iman edin ki, günahlarınızı bağışlasın.”

2.1.2.3.2.1.5. Temenni Cümlesi:

Temenni sözlükte; bir şeyi dilemek, ummak²⁰⁸, bir şeyin olmasını istemektir. İstılahta ise

“temenni” ; gerçekleşmesi imkânsız olduğu için gerçekleşmesi umulmayan, fakat

sevilen veya istenen bir şeyi dilemektir.²⁰⁹ Bir şeyi temenni etmek için (لَيْتَ)

kelimesi getirilir.

²⁰³ Erkan, *a.g.e.* , s. 1109.

²⁰⁴ Hasen, *a.g.e.* , ss. 1-2

²⁰⁵ Mustafa Galâyînî, *Câmi 'u'd-Durûsi 'l-'Arabî*, c.III , 28. Baskı, Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asrî, 1994, ss. 147-148.

²⁰⁶ İbrahim, *a.g.e.* , s. 515.

²⁰⁷ Ahkâf, 46:31

²⁰⁸ Erkan, *a.g.e.* , s. 473.

²⁰⁹ Bolelli, *a.g.e.* , s. 290.

فَيَا لَيْتَ الشَّبَابَ يَعُودُ يَوْمًا فَأُخِيرَهُ بِمَا فَعَلَ الْمَشِيبُ .

Keşke gençlik bir gün geri dönse de, ihtiyarlığın bana neler yaptığını ona haber versem.”²¹⁰

2.1.2.3.2.1.6. Dua Cümlesi:

Bir kimsenin lehinde veya aleyhinde yapılan dua istek bildiren inşa cümlelerindendir. Dua cümleleri müsbet ve menfi olabilir. Dua cümleleri, fiil ve isim cümlesi olarak gelebilir.

2.1.2.3.2.1.6.1. Fiil olan dua (müsbet) cümlesi:

أَسْعِدَ اللَّهُ أَوْقَاتَكُمْ وَ تُصِحِّحُونَ عَلَى خَيْرٍ .

“Allah mutlu vakitler versin, hayır içinde sabaha eresiniz.”

2.1.2.3.2.1.6.2. Fiil olan dua (menfi) cümlesi:

غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَ لُعِنُوا بِمَا قَالُوا .

“Elleri kilittlensin, dedikleri şeyden dolayı lanetlensinler.” (Mâide, 5:61)

2.1.2.3.2.1.6.3. İsim olan dua (müsbet) cümlesi:

وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ! (Saffât, 37:181) “Gönderilen bütün peygamberlere selam olsun!”²¹¹

²¹⁰ Hişâm, a.g.e. , c. III, s. 511.

²¹¹ Sevinç, a.g.e. , s. 267-269.

2.1.2.3.2.1.6.4. İsim olan dua (menfi) cümlesi:

فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ!

“Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki!”²¹²

2.1.2.3.2.2. İstek Bildirmeyen İnşâî Cümleler:

Bir isteğe delalet etmeyen inşai cümledir. Yani talep vaktinde arzulanan şeyin gerçekleşmesi beklenmemektedir. Bu tür cümlelerle coşkulu duygular ifade edilmektedir.²¹³ İstek bildirmeyen inşâ cümleleri şunlardır:

2.1.2.3.2.2.1. Taaccub Cümlesi:

Taaccub sözlükte; şaşkınlık, şaşırma, hayret, garipseme anlamlarına gelir.²¹⁴ Taaccub fiilleri iki kalıpta gelir. Onlar : (مَا أَفْعَلُ) ve (أَفْعَلُ بِهِ) dir.²¹⁵

مَا أَحْسَنَ الْعِلْمِ ! وَ أَفْخِ بِالْجَهْلِ .

“İlim ne kadar iyi, cehalet ne kadar kötüdür.”

2.1.2.3.2.2.2. Teraccî Cümlesi:

“رَجَا” kelimesi, yalvarmak, rica etmek, dilemek, temenni etmek gibi anlamlara gelmektedir.²¹⁶ Bu kelimedenden türeyen teracci ise; sevilen şey, gerçekleşmesi istenen güzel bir şey ise buna terecci denir.²¹⁷ Bu tür cümleleri oluşturmak için kullanılan fiiller ise şunlardır: (عَسَى ، حَرَى ، إِخْلُوقَ)²¹⁸ bunlara (لَعَلَّ) de katılır.²¹⁹

²¹² Mâûn, 107:4

²¹³ Sevinç, a.g.e. , s. 269.

²¹⁴ Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Mektep Yayınları, 2011, s. 756.

²¹⁵ Galâyînî, a.g.e. , s. 65.

²¹⁶ Erkan, a.g.e. , s. 615.

²¹⁷ Bolelli, a.g.e. , s. 272.

²¹⁸ Feyyaz, a.g.e. , s. 106.

²¹⁹ Sevinç, a.g.e. , s. 267-269.

“Öğrenciler belki ödül alırlar. / Öğrenciler ödül alsın.”²²⁰ لَعَلَّ الطَّلَّابَ يَحْصُلُونَ عَلَى الْجَائِزَةِ .

“Umulur ki Allah bizi affeder.”²²¹ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَغْفُوَ عَنَّا .

2.1.2.3.2.2.3. Medh (Övme) ve Zemm (Yerme/Kınama) Cümleleri:

Arapçada bir şahsı övmek için kullanılan cümlelere medh cümleleri denir. Bu tür cümleleri kurarken kullanılan övme fiilleri şunlardır: (نِعْمَ وَ حَبَّ وَ حَبْدًا)

“Halid ne iyi adamdır.” نِعْمَ الرَّجُلُ خَالِدٌ.

Bir kişiyi yermek için kurulan cümlelere ise zemm cümleleri denir. Medih ve zemm fiilleri bir isteğe delalet etmeyen inşai cümlelerdendir.²²² Arapçadaki zemm fiilleri şunlardır: (بُسَّ وَ وَسَاءَ وَ لَا حَبْدًا)

“ Falan ne kötü adamdır.” بُسَّ الرَّجُلُ فُلَانٌ .

2.1.2.3.2.2.4. Şart Cümlesi:

İstek bildirmeyen, inşa grubundan olan şart cümlesi, iki farklı anlamı barındıran, iki fiil cümlesinden oluşur. Birinci cümle şart cümlesi olur, ikinci cümle ise şartın cevabı adını alır. Şart cümlesinde ifade edilen koşul yerine getirildiği takdirde ikinci cümlede ifade edilen hususun gerçekleşmesi mümkün olur. Şart cümlesinde şart edatlarından biri bulunur ve şart ile cevap cümlesini birbirine bağlar. Şart fiili muzari fiil olursa cevap fiili de muzari olur. Ancak şart fiili mazi olursa o zaman cevap cümlesindeki fiil de mazi olur. Örnek: (إِنْ دَاكَّرْتَ بِجِدِّ / نَجَحْتَ بِتَفَوُّقٍ .) (Ciddiyetle çalışırsan, üstünlüğü

elde edersin.) Şart cümlesi Cevap cümlesi

Verilen örnekte şart ve cevap cümlesini oluşturan fiil mazidir.

²²⁰ Yazıcı, a.g.e. , s. 324.

²²¹ Yazıcı, a.g.e. , s.197.

²²² Galâyînî, a.g.e. , s.74.

Örnek: (إِنْ تُطِيعِ وَالِدَيْكَ تَنَالِ رِضَا اللَّهِ .) “Anne ve babana itaat edersen, Allah’ın rızasını kazanırsın.” Bu örneğimizde ise şart ve cevap cümlesini oluşturan fiil muzari ve meczum (cezimli) dur. Birinci cümle olan şart cümlesindeki husus yerine getirildiği takdirde, ikinci cümlede vaat edilen Allah’ın rızasına kavuşma gerçekleşir.²²³

Şart edatları ise şunlardır:

إِنْ	Şart ve cevabını birbirine bağlar.
مَنْ	Akıllı varlıklar için kullanılır.
مَا / مَهْمَا	Akılsız varlıklar için kullanılır.
مَتَى / أَيَّانَ	Zaman ifadelerinde kullanılır.
أَيْنَ / أَيْنَمَا / أَنَّى / حَيْثُمَا	Yer ifadelerinde kullanılır.
كَيْفَمَا	Durum belirtmek için kullanılır.
أَيُّ	Zaman, mekân ve durum için kullanılır.

2.1.2.3.2.2.5. Yemin Cümlesi:

Bir şeyin yeminle belirtilmesine kasem denir. Yemin için و / ت / ب harflerinden biri kullanılır. Bunlardan sonra gelen ve kendisine yemin edilen isim mecrur (kesra) olur.²²⁴Yemin cümlesi, cevabında muhataba verilen haberin kesin olduğunu bildirmek için kullanılır.²²⁵

وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذْرُ.²²⁶

²²³ Celâl, *a.g.e.* , ss. 274-275.

²²⁴ Sarmış, *a.g.e.*, s. 684.

²²⁵ Sevinç, *a.g.e.*, s. 273.

²²⁶ Kamer, 54:41

“Andolsun, Firavun'un ailesine de uyarıcılar gelmişti.”

تَاللّٰهِ لَئِن سَأَلْنَا عَمَّا كُنتُمْ تَفْتَرُونَ.²²⁷

“Allah'a andolsun ki, uydurmakta olduğunuz şeylerden mutlaka sorguya çekileceksiniz.”

2.1.2.3.2.6. Akit (Sözleşme) Cümlesi:

Bir işin yerine getirilmesinde iki tarafın rızasını ifade eden lafızlardır. Akit lafızları genellikle mazi fiilleriyle kurulan fiil cümleleri kalıbındadır. Örnek cümleler:

Satın aldım. (اِشْتَرَيْتُ) Hibe ettim. (وَهَبْتُ) Sattım. (بَعْتُ)

İsim cümlesi ile yapılan akitler de vardır.²²⁸ Örnek cümleler:

عَبْدِي حُرٌّ لِّوَجْهِ اللَّهِ. “Allah rızası için kölem hürdür.” Satıcıyım. أَنَا بَائِعٌ .

2.2. ARAPÇADA YAN CÜMLELER

2.2.1. Yan Cümlenin Tanımı:

Yan cümle: Birleşik cümle içinde yer alan ve birleşik cümle içindeki temel öğelerden birini nitelik, nicelik, yargı ve hüküm bakımından tamamlayan, temel cümledeki kapalı ifadeye açıklama getiren cümlelere yan cümle denir. Birleşik cümle içerisinde birden fazla yan cümle olabilir.²²⁹

2.2.2. Belli Başlı Yan Cümleler:

2.2.2.1. Sıla Cümlesi

2.2.2.2. Sıfat Cümlesi

2.2.2.3. Hal Cümlesi

2.2.2.4. Haber Cümlesi

²²⁷ Nahl, 16:56

²²⁸ Sevinç, a.g.e. , s. 273.

²²⁹ Ergin, a.g.e. , ss. 405-406.

- 2.2.2.5. Mübteda Cümlesi
- 2.2.2.6. Fail Olan Cümle
- 2.2.2.7. Naib-i Fail Olan Cümle
- 2.2.2.8. Meful Olan Cümle
- 2.2.2.9. Muzafun İleyh Olan Cümle
- 2.2.2.10. Matuf Olan Cümle
- 2.2.2.11. Bedel Olan cümle
- 2.2.2.12. Atf-ı Beyan Olan Cümle
- 2.2.2.13. Açıklama Cümlesi
- 2.2.2.14. Mu‘teriza (İ‘tirâziyye) Cümle
- 2.2.2.15. Müstesna Cümlesi
- 2.2.2.16. Şart Cümlesi
- 2.2.2.17. Cevap Cümlesi
 - 2.2.2.17.1. Şartın Cevabı
 - 2.2.2.17.2. Nidanın Cevabı
 - 2.2.2.17.3. Kasemin Cevabı
 - 2.2.2.17.4. Talebin Cevabı

2.2.2.1. Sıla Cümlesi

2.2.2.1.1. Sıla Cümlesinin Tanımı:

Herhangi bir ism-i mevsûlden sonra gelen cümleye sıla cümlesi denir. Sıla cümlesi, fiil veya isim cümlesi olduğu gibi şibhi cümle de olabilir.²³⁰

Sıla cümlesini açıklamadan önce sıla cümlesinin oluşumu hakkında ön bilgi vermemiz gerekmektedir.

2.2.2.1.2. İsm-i Mevsûl’ün Anlamı:

- a- İki cümleyi birbirine bağlayan, manası ancak kendisinden sonra gelen cümleyle tamam olan kelimelere ism-i mevsûl denir.²³¹

²³⁰ Günday ve Şahin, *a.g.e.*, s. 194.

b- İsm-i mevsûl, kendisinden önce gelen marife bir ismi kendisinden sonra gelen sıla cümlesine (açıklayıcı cümle) bağlayan marife bir isimdir.²³²

c- İsm-i mevsûller genelde bir isimden sonra gelir ve ism-i mevsûl’u takip eden bir fiil cümlesi veya isim cümlesi gelir ve bu cümle içerisinde kullanılan ism-i mevsûl’e dönen, onunla uyumlu bir zamir bulunur.²³³

d- İsm-i mevsûller, Türkçedeki ilgi zamirleri gibi iş görürler.²³⁴

e- Diğer bir tanımda ise; ism-i mevsûller’in kendisinden sonra gelen cümleyle açıklanan ve bu cümleyi başka bir cümleye bağlayan müphem (kapalı) kelimeler olduğu ifade edilmektedir. Bu açıklama iki şekilde olur. Düz cümle veya düz cümleye benzeyen ifadeler şeklindedir. Bu ikisine sıla cümlesi denir. Bu kelimeler (ism-i mevsûller) çoğu defa Türkçedeki “ki bağlacı”nın, sonra gelen cümle ise (sıla cümlesi) yan cümleciğin yerini tutmaktadır.²³⁵

f- İsm-i mevsûllerin tek başlarına bir anlamı olmadığı halde, cümlede ilişki halinde bulunduğu isimlerin konumlarına uygun olarak ‘-en / -an ; -dığı / -diği ; -anı / -eni / ene ; -dekini / -dakini; -andan / enden’ gibi farklı anlamsal katkılarda bulunmaktadır.²³⁶

İsm-i mevsûl’ü örnek cümleler ile şu şekilde izah ederiz:

رأيتُه	الذي	ذهب الرجل
Sıla cümlesi (S.C.) (yan cümle) (Y.C.)	İsmi mevsûl (İ.M.)	Temel cümle (T.C.)

“Gördüğün adam (o adam ki gördün) gitti.”

²³¹ Kazım Ürün, *Örneklerle Arap Dilinde Bağlaçlar ve Terkipler*, Konya: Esra Yayıncılık, 1998 s.57.

²³² Çöllü, *a.g.e.* , ss. 202-203.

²³³ Rahmi Yaran, *Arapçada İ‘râb*, 2.Baskı, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010, ss. 27-32.

²³⁴ M. İlhan İmamoğlu, *Kırk Derste Arapça*, İstanbul: Beka Yayınevi, 2005, ss. 42-43.

²³⁵ Ürün, *a.g.e.* , s. 57.

²³⁶ Günday - Şahin, *a.g.e.* , s. 193.

cümlesindeki الذي kelimesi **ism-i mevsûl**'dür. رأيته yan cümlecîği **sıla**'dır. Bu sila'daki (٤) zamiri de aid'dir.²³⁷

“Bunlar Allah'ı ve iman edenleri aldatmaya çalışırlar.”²³⁸ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا

cümlesindeki الَّذِينَ kelimesi **ism-i mevsûl**'dür. آمَنُوا yan cümlecîği **sıla**'dır.

كَفَرُوا امْرَأَتِ نُوحٍ وَامْرَأَتِ لُوطٍ	لِلَّذِينَ	ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا
S.C. (Y.C.)	İ.M.	T.C.

“ Allah, inkâr edenlere, Nûh'un karısı ile Lût'un karısını örnek gösterdi.”²³⁹

2.2.2.1.3. İsm-i Mevsûller'de Mebnilik ve Mûrablık Durumu:

İsmi mevsûller genelde mebnidir. Ancak, yalnızca tesniyeler (ikiller) murab ve marifedirler.²⁴⁰ İsmi mevsûllerin müfret (الَّذِي/الَّتِي) ve cemi sîgaları (الَّذِينَ/اللَّائِي / اللّٰوَاتِي) cümle içindeki konumlarına göre hareke ve harf değişikliğine uğramazlar. Mevcut konum ve harekelerini korurlar. Fakat tesniye (ikil) sîgaları (الَّذَانِ / الَّذَيْنِ - اللَّتَانِ / اللَّتَيْنِ) cümle içindeki konumuna bağlı olarak değişiklik gösterir.

2.2.2.1.4. İsm-i Mevsûller'in Türleri:

A) Hass (özel) ism-i mevsûl

B) Müşterek (ortak) ism-i mevsûl

²³⁷ Maksudoğlu, *a.g.e.* , s. 128.

²³⁸ Bakara, 2:9.

²³⁹ Tahrîm, 66:10

²⁴⁰ Çöllü, *a.g.e.* , ss. 202-203.

A) Hass ism-i mevsûl:

Özel ism-i mevsûl denmesinin sebebi müzekker (erkek)ve müennes (dişi) için müfret (tekil) tesniye(ikil) ve cemi (çoğul) için ayrı ayrı kelimelerin kullanılmasıdır. Hass (özel) ism-i mevsûlleri tablo halinde gösterecek olursak şu şekildedir:

Has ism-i mevsûller			
Çoğul	İkil	Tekil	
الَّذِينَ	الَّذَانِ / الَّذِينَ	الَّذِي	Eril (Müzekker)
ki o kimseler	ki o ikisi (ni)	ki o kimse	Anlamı
اللَّائِي / اللَّوَاتِي	اللَّتَانِ / اللَّتَيْنِ	الَّتِي	Dişil (Müennes)

B) Müşterek (ortak) ism-i mevsûl:

Müşterek (ortak) ism-i mevsûller şunlardır:

Müşterek ism-i mevsûller	
İsmi mevsûller	Açıklama
مَنْ	Sadece akıllılar için kullanılır.
مَا	Hayvan ve canlılar için kullanılır.
أَيُّ	İnsan, hayvan ve cansızlar için kullanılır.

1- مَنْ en, o kimse ki

Yalnız akıllılar için kullanılır.

2- مَا o şey ki

Hayvan ve cansızlar için kullanılır.

3- أَيُّ أَيُّ hangisi İnsan, hayvan ve cansızlar için kullanılır.²⁴¹

Görüldüğü gibi her ne kadar müşterek yani ortak kullanılır dersek de (مَنْ) ile (مَا) nın kullanımı arasında fark vardır. (مَنْ) genellikle akıllı ve canlı varlıklar için kullanılır.

(مَا) ise akılsız ve cansız varlıklar (eşya için) kullanılır.

Bu konuyu daha iyi kavramak için aşağıdaki örnek cümleleri incelememiz gerekir:

صاحب	مَنْ	يُحَسِّنُ أَخْلَاقَهُ
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)

Ahlâkı iyi olan kimse ile arkadaşlık yap.²⁴²

لِمَ تَقُولُونَ	مَا	لَا تَفْعَلُونَ
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)

“Yapmadığınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?”²⁴³

نَعْلَمُ	أَعْيُنُهُمْ	شُجَاع
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)

“Hangisinin cesur olduğunu biliriz.”

NOT: Hayvan ve cansızlar çoğul olursa, onları gösteren ism-i mevsûl olarak النّٰى kullanılır.

²⁴¹ Yaran, *a.g.e.* , ss. 27-32.

²⁴² Mustafa Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf-, Nahiv-Edatlar*, 9. Baskı, İstanbul: Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009, ss. 225-232.

²⁴³ Sâff, 61:2

الأقلام	التي	رأيتها	طويلة
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)	T.C.

“Gördüğüm kalemler uzundur.”

الجمال	التي	بعثها	كثيرة
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)	T.C.

“Sattığım develer çoktur.”²⁴⁴

2.2.2.1.5. İsm-i Mevsûller’in Kullanılış Şekilleri

İsm-i mevsûl isim veya sıfat gibi kullanılır. Eğer isim gibi kullanılırsa, o kimseler, o şey ki, manalarını ifade eder.

هو	الذي	حَفِظَكُم	فى البرّ و البحر.
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)	T.C.

“Sizi karada ve denizde koruyan o’dur.”

Sıfat gibi kullanılırsa (الذى) ism-i mevsûlu marife bir kelimedden sonra gelir. Müzekker ve müennes, adet(sayı) ve hareke bakımından o marife kelimeye uyar.

رَأَيْتُ الْوَلَدُ	الذي	مات
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)

“Ölen çocuğu gördüm.”

²⁴⁴ Maksudoğlu, *a.g.e.* , s. 130.

NOT: (أَيُّ) kelimesi muzaf olup, sırası isim veya fiil cümlesi olduğunda (أَيُّ) damme üzere mebni olur.

ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا.	أَيُّهُمْ	(هو) أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا.
S.C. (Y.C.)	İ.M.	T.C.

“Sonra her toplumdaki Rahman’a en çok kimin başkaldırıldığını elbette ortaya koyacağız.”²⁴⁵ (Meryem 69)

2.2.2.1.6. İsm-i Mevsûl’dan Sonra Gelen Aid’lik Zamiri

İsm-i mevsûl genellikle bir isimden sonra gelir ve ism-i mevsûlû takiben bir fiil cümlesi ve isim cümlesi gelir. Bu gelen, cümle içinde ise o ism-i mevsûl’e dönen onunla müfred, tensiye, cemi, müzekker, müennes ve adet bakımından uyumlu bir zamir bulunur. Bu zamire aid zamiri denir.

Bazen de ism-i mevsûlden sonra zarf veya harf-i cer ile mecruru gelir. Bu durumda ise zarf veya harf-i cer ile mecruru irap açısından fiili zikredilmemiş bir fiil cümlesinin unsurları kabul edilir.²⁴⁶

Örnek cümleler:

الْخَبْرُ	الَّذِي	سَمِعْتُهُ
S.C. (Y.C.)	İ.M.	T.C.

“İşittiğim haber...”

جَاءَ الْوَلَدُ	الَّذِي	أَبُوهُ مَرِيضٌ.
S.C. (Y.C.)	İ.M.	T.C.

²⁴⁵ Sarmış, *a.g.e.* , s. 303.

²⁴⁶ Yaran, *a.g.e.* , ss. 27-32.

“Babası hasta olan çocuk geldi.”

Uyarı (1)

Şayet ait zamir merfû, fail gibi kullanılmışsa fiil cümlesinde, fiildeki şahsı zamir ile gösterilir.

أَحَبُّ الْإِنْسَانِ	الذي	يَعْدِلُ.
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)

“Adaletli davranan insanı severim.”

Uyarı (2)

İsim cümlesinde ayrı bir zamir ile gösterilir. Zamir açık şekilde bulunur.

رَأَيْتُ الرَّجُلَ	الذي	هُوَ مَرِيضٌ.
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)

“Hasta olan adamı gördüm.”²⁴⁷

Uyarı (3)

Bazen sıla cümlesindeki zamir hazf edilir.

عَلَّمَ الْإِنْسَانَ	ما	لَمْ يَعْلَمْ.
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)

“ (Allah) İnsana bilmediğini öğretti.”

(لَمْ يَعْلَمْهُ) şeklinde gelen sıla cümlesi kaideye göre (لَمْ يَعْلَمْ) olması gerekirdi. Ancak sıla cümlesinin fiili, müteaddi (geçişli fiil) olduğundan, aid zamiri hazfedilmiştir.²⁴⁸

²⁴⁷ Maksudoğlu, *a.g.e.* , s.135.

²⁴⁸ Çörtü, *a.g.e.*, ss. 225-232.

İsm-i mevsûl, meful (nesne) olduğu zaman zamir-i aid genellikle terk edilir. Fakat ism-i mevsûlden sonra gelen fiil, harfi cer (في / من / عن vb.) ile kullanılmışsa aid’lik zahirinin kullanılması zorunludur. Bu gibi durumlarda –ki , –dığı, –diği olan, şeklinde bir anlam verilir.

جاءوا بها	التي	ما هذه الأشياء
S.C. (Y.C.)	İ.M.	T.C.

“Onların getirdiği bu eşyalar nedir?”²⁴⁹

İsm-i mevsûl hakkında yaptığımız bu açıklamadan sonra konumuz olan yan cümlelerden sıra cümlesi ve türleri hakkında bilgi verebiliriz.

2.2.2.1.7. Sıla Cümlesi ve Sıla Cümlesinin Türleri

İsm-i mevsûller kendisinden sonra gelen bir sılaya, aid zahirine ve irabda bir yere gerek duyarlar.²⁵⁰

Sıla cümlesi: a) Fiil cümlesi b) isim cümlesi c) Zarf d) Car- mecrur olabilir.

2.2.2.1.7.1. Fiil cümlesi olduğu yer:

فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَانَتْهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ	يُقَاتِلُونَ	الَّذِينَ	إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ
T.C.	S.C. (Y.C.)	İ.M.	T.C

“Hiç şüphe yok ki Allah, kendi yolunda, duvarları birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.”²⁵¹

²⁴⁹ İmamoğlu, a.g.e., ss. 42-43.

²⁵⁰ Ürün, a.g.e. , s.57.

²⁵¹ Sâff, 61:4.

اللَّهُ	الَّذِي	خَلَقَ	سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ.
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)	T.C.

“Allah, yedi göğü ve yerden bir o kadarını yaratandır.”²⁵²

فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ	مَنْ	يَخَافُ	وَعِيدٍ.
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)	T.C.

“O hâlde sen, benim uyarımdan korkan kimselere Kur'an ile öğüt ver.”²⁵³

2.2.2.1.7.2. İsim cümlesi olduğu yer:

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ	الَّذِينَ	هُمْ	فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ.
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)	T.C.

“Namazlarını huşû içinde kılan müminler muhakkak kurtuluşu buldu.”²⁵⁴

وَكُلُوا	مِمَّا	رَزَقَكُمُ	اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)	T.C.

“Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden helâl, iyi ve temiz olarak yiye.”²⁵⁵

وَاتَّقُوا اللَّهَ	الَّذِي	أَنْتُمْ	بِهِ مُؤْمِنُونَ
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)	T.C.

²⁵² Talak, 65:12.

²⁵³ Kâf, 50:45.

²⁵⁴ Maksudoğlu, *a.g.e.* , s. 134.

²⁵⁵ Mâide, 5:88.

“...ve inandığınız Allah'a karşı gelmekten sakının.”²⁵⁶

2.2.2.1.7.3. Zarf cümlesi olduğu yer:

السَّاعَةِ	التي	أمام	المِوَاة ساعه زوجتي.
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)	T.C.

“Aynanın önündeki saat eşimin saatidir.”²⁵⁷

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ	وَالَّذِينَ	مَعَهُ	أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)	T.C.

“Muhammed, Allah'ın Rasûlü'dür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler.”²⁵⁸

2.2.2.1.7.4. Car-Mecrur cümlesi olduğu yer:

لِلَّهِ	مَا	و	فِي السَّمَوَاتِ	مَا	فِي الْأَرْضِ
T.C.	İ.M.	Atıf harfi	S.C. (Y.C.)	İ.M.	S.C. (Y.C.)

“Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır.”²⁵⁹ (Bakara suresi 255)

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ	الَّذِينَ	مِنْ قَبْلِهِمْ
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)

²⁵⁶ Mümtetine, 60:11.

²⁵⁷ İşler - Yıldız, a.g.e. , s. 149.

²⁵⁸ Fetih, 48:29

²⁵⁹ Maksudoğlu, a.g.e. , s. 134.

“Onlar yeryüzünde dolaşıp kendilerinden öncekilerin sonlarının nasıl olduğuna bakmadılar mı? ²⁶⁰

وَاتَّقُوا اللَّهَ	الَّذِي	إِلَيْهِ تُخْشَرُونَ
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)

“...ve huzuruna toplanacağınız Allah'a karşı gelmekten sakının.” ²⁶¹

2.2.2.2. Sıfat Yan Cümlesi

Arapçada nekre (belirsiz) isimden sonra gelen isim, fiil cümleleri veya şibhi cümleler sıfat cümlesi olarak kabul edilir. Bu cümlede ise temel cümleyi tamamlayan yan cümledir. ²⁶²

2.2.2.2.1. Fiil Olan Sıfat Cümlesi:

صَدِيقٌ	يَصَاحِبُكَ وَقْتُ الشَّدَّةِ	هُوَ صَدِيقٌ حَقِيقٌ
T.C.	Sıfat cümlesi	T.C.

“Zor zamanda seninle arkadaşlık yapan gerçek dosttur.”

Yukarıdaki cümlede temel cümle صَدِيقٌ هُوَ صَدِيقٌ حَقِيقٌ ifadesidir. Sıfat cümlesi ise, يَصَاحِبُكَ وَقْتُ الشَّدَّةِ ifadesidir. ²⁶³

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا	يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا
T.C.	Sıfat cümlesi

“Hâl böyle iken inkâr ederseniz, çocukları ak saçlı ihtiyarlara çevirecek olan bir günden (kıyametten) nasıl korunursunuz?” ²⁶⁴

²⁶⁰ Muhammed, 47:10

²⁶¹ Mücâdele, 58:9

²⁶² Günday - Şahin, *a.g.e.* , ss. 268-269.

²⁶³ İşler - Yıldız, *a.g.e.* , s. 151.

²⁶⁴ Müzzemmîl, 73:17

وَيُدْخِلُهُ جَنَّاتٍ	تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا
T.C.	Sıfat cümlesi

“...ve onu içinden ırmaklar akan, ebedî kalacakları cennetlere sokar.”²⁶⁵

إِنَّ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ	افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ
T.C.	Sıfat cümlesi

“Bu, Allah'a karşı yalan uyduran bir kimseden başkası değildir. Biz ona inanmayız.”²⁶⁶

2.2.2.2.2. İsim Olan Sıfat Cümlesi:

يُكْرَمُ رَجُلٌ	هُوَ عَالِمٌ .
T.C.	Sıfat cümlesi

“Âlim olan (adam) ikram görür.”

Bu cümlede **يُكْرَمُ رَجُلٌ** temel cümledir. **هُوَ عَالِمٌ** isim cümlesi ise **رَجُلٌ** nekre isminin sıfat cümlesi ve aynı zamanda yan cümle konumundadır.²⁶⁷

2.2.2.2.3. Şibh-i Cümle Olan Sıfat Cümlesi:

جَلَسْنَا عَلَى كُرْسِيٍّ	فِي حَدِيقَةِ الْمَنْزِلِ .
T.C.	Sıfat cümlesi

“Evin bahçesindeki sandalyeye oturduk.”

²⁶⁵ Teğâbûn, 64:9

²⁶⁶ Mûminûn, 23:38

²⁶⁷ Çörtü, *Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği*, s.72.

Bu cümlede **فِي حَديقَةِ الْمَنْزِلِ** yan cümlesidir. **جَلَسْنَا عَلَى كُرْسِيٍّ** temel cümledir. **كُرْسِيٍّ** kelimesinin sıfatı olarak gelmiştir.²⁶⁸

2.2.2.3. Hal Yan Cümlesi:

Arapçada marife (belirli) isimden sonra gelen isim, fiil cümleleri veya şibhi cümleler hal cümlesi olarak kabul edilir.²⁶⁹ Hal cümlelerini daha iyi izah edebilmek adına öncelikle hal hakkında bilgi vermemiz gerekmektedir.

2.2.2.3.1. Hal:

Arapçada hal, bir eylemin meydana gelişi sırasında eylemle ilgili kişinin (failin) veya nesnenin (özne, sözde özne, mef'ul, bazen de mübteda ve haber) durumunu ifade eden, müfred, mansub, nekre ve müştak bir isimdir.²⁷⁰ Hal, bir durumu belirtmek veya tekid için kullanılır:

a) Hal bir durumu belirtmek için:

رَجَعَ خَالِدٌ	مُنْتَصِرًا .
T.C.	Hal

“Halid kazanmış olarak döndü.”

b) Hal bir durumu tekid için:

وَهُوَ الْحَقُّ	مُصَدِّقًا	لِمَا مَعَهُمْ.
T.C.	Hal	T.C.

²⁶⁸ İşler - Yıldız, *a.g.e.* , s. 151.

²⁶⁹ Çörtü, *a.g.e.* , ss.78.

²⁷⁰ Ebu'l Beka Muhibbuddîn Abdullah b. Hüseyin b. Abdullah el-'Ukberî, *el-Lübâbü fî İlêli'l Binâ ve 'l-Î'râb*, c.I, 1. Baskı. ,thk. Gazi Muhtâr Talimat, Suriye: Daru'l-Fıkr, 1995, ss. 284-286. ; Osman Keskiner, *Arapçada Hal ve Kur'an Tercümelerindeki Yansımaları*, İstanbul: Ayhan Matbaası, 2011, s. 8. ; Rıza, *a.g.e.* , s. 166.

“Hâlbuki o, ellerinde bulunanı (Tevrat'ı) tasdik eden hak bir kitaptır.” (Bakara, 2/9) ²⁷¹

2.2.2.3.2. Hal'in Konumu İle İlgili Örnek Cümleler:

a) Hal, fail olduğunda:

دَخَلَ الطِّفْلُ الْحَجْرَةَ	صَاحِبًا .
T.C.	Hal

“Çocuk **gülerek** odaya girdi.”

b) Hal, naibi fail olduğunda:

وَيَوْمَ	أُبْعِثُ	حَيًّا
T.C.	Hal	T.C.

“**Diriltileceğim** günde bana selam olsun.”

c) Hal, meful olduğunda:

شَاهَدْتُ الْأَطْفَالَ	لَا عَيْنَ	فِي السَّاحَةِ .
T.C.	Hal	T.C.

“Çocukları sahada **oynarken** izledim.”

d) Hal, mübteda olduğunda:

الْبَحْرُ	هَادِيًا	أَجْمَلُ مِنْهُ	هَائِجًا .
T.C.	Hal	T.C.	Hal

²⁷¹ ‘Ukberî, a.g.e. ,1.c. , s. 288.

“Deniz **sakin iken dalgalı halinden** daha güzeldir.”

e) Hal haberin olduğunda:

فَالَتْ يَا وَيْلَتَى أَأَلِدُ	وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا
T.C.	Hal

(Karısı), “Vay başıma gelenler! Ben bir kocakarı ve bu kocam da bir **ihtiyar iken** çocuk mu doğuracağım?”²⁷²

2.2.2.3.3. Hal’in Türleri:

A) Müfred Olan Hal

B) Cümle Olan Hal

1) İsim cümlesi

2) Fiil cümlesi

C) Şibhi Cümle Olan Hal ²⁷³

2.2.2.3.3.1. Müfred Olan Hal:

a) Genelde nekre²⁷⁴ ve müştak isimlerden oluşur ve irabı mansubtur. Müfred halleri cümleye bağlayan unsur nasb irabıdır. Bundan dolayı müfred hallerin başında vav (الواو) harfi bulunmaz.²⁷⁵

أَيُّحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ	مَيْتًا
T.C.	Hal

“Sizden biriniz ölü kardeşinin etini yemeyi sever mi?” ²⁷⁶

²⁷² Keskiner, a.g.e. , ss. 8-9

²⁷³ Çörtü, *Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği*, s.78

²⁷⁴ İbn ‘Akîl, a.g.e. , s. 248.

²⁷⁵ Ahmet Yüksel, *Arap Dilinde Atıf ve Atıf Harfleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.), ss.72.

b) Haller müştak olmazsa, müştak mana verilir.²⁷⁷

كُرَّ زَيْدٌ	أُسْدًا .
T.C.	Hal

“Zeyd, aslanlar gibi saldırdı.”

Çok az olarak marife olan haller de vardır. Ancak anlam olarak nekradır.²⁷⁸

جَاءُوا	الْجَمَاءُ الْغَفِيرُ .
T.C.	Hal

“Kalabalık olarak geldiler.”²⁷⁹

c) Hal birden fazla ve atıfsız olarak gelebilir.²⁸⁰

جَاءَ اللَّاعِبُ	هَادِنًا	بَاكِيًا	لَا بِسَا ثِيَابِ اللَّاعِبِ .
T.C.	Hal	Hal	Hal

“Oyuncu, sakın olarak, gülümseyerek ve oyun elbiselerini giyerek geldi.”

Not: Hal umumiyetle sahibi’l – halden sonra gelir. Ancak bazen hal öne geçer. O zaman genelde sahibi’l – hal nekre gelir.

ذَهَبَ	مُسْرَعًا	وَلَدٌ	إِلَى الْمَدْرَسَةِ
T.C.	Hal	T.C.	T.C.

²⁷⁶ Hucurât, 49:12

²⁷⁷ İbn ‘Akîl, a.g.e. , s. 242.

²⁷⁸ İbn ‘Akîl, a.g.e. ,s. 248. ; Ali Rıza, a.g.e. , s. 167.

²⁷⁹ İbn ‘Akîl, a.g.e. , s. 248.

²⁸⁰ Yusuf Uralgirary, *Modern Metodlu, Uygulamalı, Tahlilli ve Araştırmalı Arapça (İlk ve İleri Dilbilgisi)*, c.2., İstanbul: Tebliğ Yayınları, 1986, s. 634.

“Bir çocuk koşarak okula gitti.”²⁸¹

2.2.2.3.3.2. Cümle Olan Hal:

A) İsim Cümlesi Olarak Hal:

İsim cümlesi formundaki halde ya bu hal ögesini sahibul hal’e bağlayan ve “el vavu’l-haliyye” diye isimlendirilen (وَ) harfi veya cümleyi sahibul hale bağlayan bir zamir yahut da her ikisi birlikte bulunur.²⁸²

وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ	وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمْ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ
H.C. (İsim)	T.C.

“Ve hatırlayın ki, sizin için denizi yarıp sizi kurtardığımızı; Firavun' un yoldaşlarını ise —sizler bakıp dururken— boğduğumuz zamanı!”²⁸³

وَهُوَ يُدْعَى إِلَى الْإِسْلَامِ	وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ
H.C. (İsim)	T.C.

“İslâm’a davet olunurken Allah’a karşı yalan uydurandan daha zalim de kim olabilir!”

²⁸⁴

وَهُمْ نَائِمُونَ	فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِنْ رَبِّكَ
H.C. (İsim)	T.C.

“Nihayet onlar uykuda iken Rabbinden bir afet (ateş) bahçeyi sardı.”²⁸⁵

²⁸¹ Çörtü, *Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği*, s. 79.

²⁸² Çörtü, a.g.e., s. 79.

²⁸³ Bakara, 2:50

²⁸⁴ Sâff, 61:7

²⁸⁵ Kalem, 68:19

B) Fiil Cümlesi Olarak Hal:

Hal cümlesi fiil cümlesi olduğunda üç noktaya dikkat etmek gerekir.

a) Hal cümlesi olumlu ve mazi fiil ise, bu cümlenin başına (وَقَدْ) getirilir.

وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا	رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى
H.C. (Fiil)	T.C.

“Rabbim! Ben gören biri olduğum halde, niçin beni kör haşrettin?”²⁸⁶ (Taha, 20:125)

b) Hal cümlesi olumsuz ve mazi fiil ise, bu cümlenin başına (وَمَا - وَ لَمْ) getirilir.

وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ.	قَالُوا النَّ جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَبِّحُوهَا
H.C. (Fiil)	T.C.

Onlar, "İşte, şimdi tam doğrusunu bildirdin." dediler. Nihayet o sığırı kestiler.

Neredeyse bunu yapmayacaklardı.²⁸⁷ (Bakara,2:71)

c) Hal cümlesi muzari bir fiil ise ister olumlu ister olumsuz olsun hal cümlesinin başına “el vavul-Haliyye” (وَ) getirilmez.

يَبْكُونَ	وَجَاءُوا آبَاهُمْ عِشَاءً
H.C. (Fiil)	T.C.

“Akşamleyin **ağlayarak** babalarına geldiler.”²⁸⁸ (Yûsuf,12:16)

²⁸⁶ Sadi Çöğenli, *Kur'an ve Hadis Örnekli Arapça Dilbilgisi Nahiv*, İstanbul: Bakanlar Medya, 2009, s. 225.

²⁸⁷ Çöğenli, *a.g.e.* , s. 258.

²⁸⁸ Sevinç, *a.g.e.* , s. 222.

يَعْمَهُونَ	اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ
H.C. (Fiil)	T.C.

“Gerçekte Allah onlarla alay eder (alaylarından dolayı onları cezalandırır); azgınlıkları içinde **bocalayıp dururlarken** onlara mühlet verir.”²⁸⁹

C) Şibih Cümle Olarak Hal:

Şibih cümleyi de hal’e bağlayan herhangi bir bağlaç yoktur.

عَلَىٰ بَصِيرَةٍ	ادْعُوا إِلَى اللَّهِ
H.C. (Şibih cümle)	T.C.

“Bir basiret üzere Allah’a davet ederim.”²⁹⁰ (Yusuf, 12/108)

فِي الْأَفْقِ.	سَافَرْتُ وَالشَّمْسُ
H.C. (Şibhi cümle)	T.C.

“Güneş ufuktayken seyahat ettim.” Hal cümlesi, şibhi cümle (car-mecrur) şeklinde gelmiştir.²⁹¹

بَيْنَ السَّحَابِ .	رَأَيْتُ الْقَمَرَ
H.C. (Şibhi cümle)	T.C.

“Ay’ı bulutların arasında iken gördüm.” Hal cümlesi, şibhi cümle (zarf kullanılarak) şeklinde gelmiştir.²⁹²

²⁸⁹ Keskiner, *a.g.e.* , s.131.

²⁹⁰ Çöğenli, *a.g.e.* , s. 258.

²⁹¹ Rıza, *a.g.e.* , s. 168.

²⁹² Rıza, *a.g.e.* , s. 167.

2.2.2.4. Haber Cümlesi

Haber cümle olduğunda:

- A) Fiil cümlesi,
- B) İsim cümlesi,
- C) Şibih cümle,
- D) Şart cümlesi olur.

2.2.2.4.1. Haberin fiil cümlesi olarak geldiği yer:

Haber cümle olarak geldiğinde şayet fiil cümlesi olarak bulunursa mübtedaya dönen zamir gizli ve açık olarak gelebilir.

يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَ قُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ	الَّذِينَ
Haber cümlesi (H.C.)	Mübteda

“Onlar ayakta, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar.”²⁹³

Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere mübtedaya dönen zamir gizli zamir (هُم) dir.

لَا يُحِبُّ كُلُّ كَفَّارٍ أَتِيمٍ	وَاللَّهُ
H.C.	Mübteda

“Allah, hiçbir günahkâr nankörü sevmez.”²⁹⁴

2.2.2.4.2. Haberin isim cümlesi olarak geldiği yer:

Haber isim cümlesi olarak geldiğinde mübtedaya dönen zamir açık olarak gelmek durumundadır.

²⁹³ Âli İmrân, 3:191

²⁹⁴ Bakara, 2:276

فَضْلُهُ كَثِيرٌ عَلَيْنَا	الْمُعَلِّمُ
H.C.	Mübteda

“Öğretmenin üzerimizde hakkı çoktur.”²⁹⁵

Haberin isim cümlesi olarak geldiği yukarıdaki örnekte ise mübtedaya dönen zamir açık olarak gelmiştir.

2.2.2.4.3. Haberin şibih cümle olarak geldiği yer:

a) Harfî cerle geldiği yer:

فِي بُرُوكْسَلِ .	مَرْكَزُ حَلْفِ شِمَالِ الْأَطْلَسِي
H.C.	Mübteda

“Nato’nun merkezi Bürüksel’dedir.”

b) Zarfla geldiği yer:

دَاخِلِ الْقِطَارِ .	الْمُسَافِرُونَ
H.C.	Mübteda

“Yolcular trendedirler.”

2.2.2.4.4. Şart cümlesi olarak geldiği yer:

إِنْ تَضْرِبُهُ يَخْمِسُكَ .	الْقِطُّ
H.C.	Mübteda

“Kediye vurursan o da seni tırmalar.”²⁹⁶

²⁹⁵ İşler - Yıldız, *a.g.e.* , s.155.

²⁹⁶ Çörtü, *Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği*, s. 89.

2.2.2.5. Mübteda Cümlesi

Mübteda cümlesi iki değişik şekilde karşımıza çıkmaktadır:

A)Fiil cümlesi B)İsim cümlesi

2.2.2.5.1. Mübtedanın fiil cümlesi olarak geldiği yer:

أَنْ تَسْكُنَ فِي الْبَيْتِ	أَنْسَبُ لَكَ
Mübteda cümlesi (M.C.)	Haber

“Evde kalman senin için daha uygundur.”²⁹⁷

2.2.2.5.2. Mübtedanın isim cümlesi olarak geldiği yer:

Mübteda haberden sonra geldiğinde (أَنْ)’li mastar-ı müevvel olarak gelir.

عِنْدِي	أَنْتَكَ فَاضِلٌ جَدًّا
Haber	M.C.

“Bence sen gerçekten faziletli bir kimsesin.”²⁹⁸

2.2.2.6. Fail Olan Cümle

2.2.2.6.1. Fiil cümlesi olarak geldiği yer:

يَا أَوْلَادِي! يَسْرُنِي	أَنْ تَذْهَبُوا إِلَى الْعُطْلَةِ .
Fiil	Fail olan fiil cümlesi

“Çocuklarım! Tatile gitmeniz beni sevindirir.”²⁹⁹

²⁹⁷ İşler - Yıldız, a.g.e. , s. 155.

²⁹⁸ Çörtü, *Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği*, s. 88.

2.2.2.6.2. İsim cümlesi olarak geldiği yer:

بَلَّغْنِي	أَنَّكَ صَاحِبُ الْوَفِّ مِنَ الدَّنَائِرِ .
Fiil	Fail olan isim cümlesi

“Binlerce dinarın olduğu bana bildirildi.”³⁰⁰

2.2.2.7. Naib-i Fail Olan Cümle

2.2.2.7.1. Fiil cümlesi olarak geldiği yer:

وَقِيلَ	ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاهِلِينَ
Meçhul Fiil	Naib-i Fail Olan Fiil Cümlesi

“O ikisine: ‘Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin!’ denildi.”³⁰¹

2.2.2.7.2. İsim cümlesi olarak geldiği yer:

أُعْلِنَ	أَنَّ الْاجْتِمَاعَ أَجَّلَ إِلَى أَجَلٍ غَيْرِ مُسَمًّى .
Meçhul Fiil	Naib-i Fail Olan Cümle

“Toplantının belirsiz bir tarihe ertelendiği açıklandı.”

²⁹⁹ İşler - Yıldız, *a.g.e.* , s. 153

³⁰⁰ Maksudoğlu, *a.g.e.* , s. 338.

³⁰¹ Tahrîm, 66:10

2.2.2.7.3. Şibih cümle olarak geldiği yer:

يُعْتَمَدُ	عَلَى الْكِتَابِ .
Meçhul Fiil	Naib-i Fail Olan Şibih Cümle

“Kitaba güvenilir.”³⁰²

وَنُفِخَ	فِي الصُّورِ
Meçhul Fiil	Naib-i Fail Olan Şibih Cümle

“... Ve Sûr'a üfürülmüş (olacak) dır.”³⁰³ (Yasin, 36/51)

2.2.2.8. Mef'ul Olan Yan Cümle

2.2.2.8.1. Fiil cümlesi olarak geldiği yer:

أَظُنُّ الطُّلَّابَ	يَنْجَحُونَ .
	Mef'ul Olan Fiil Cümlesi

“Öğrencilerin başaracaklarını sanıyorum.”³⁰⁴

2.2.2.8.2. İsim cümlesi olarak geldiği yer:

عَلِمْنَا	أَنَّهُمْ أَصْدِقَاؤُنَا .
	Mef'ul Olan isim Cümlesi

³⁰² İşler - Yıldız, *a.g.e.* , s. 153.

³⁰³ İbrâhîm, *a.g.e.* , s. 443.

³⁰⁴ Yaran, *a.g.e.* , s. 66.

“Onların dostlarımız olduğunu öğrendik.”³⁰⁵

Mef'ul şu şekillerde de gelmektedir:

a) (أَنْ)' li masdar-ı müevvel olur:

أَيَحْسَبُ	أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ
Mef'ul cümlesi	

“Kendisini kimsenin görmediğini mi sanıyor?”³⁰⁶

b) (أَنَّ)' li masdar-ı müevvel olur:

فَاعْلَمُوا	أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ
Mef'ul cümlesi	

“Artık Allah'ın çok bağışlayıcı, çok merhamet edici olduğunu bilin.”³⁰⁷

c) (مَا) (zaman ifade etmeyen) lı masdar-ı müevvel olur:

وَصَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ	بِمَا رَحَّبَتْ .
Mef'ulu Bih (Mef'ul cümlesi)	

“Bütün genişliğine rağmen yeryüzü başınıza dar gelmiştir.”

d) (مَا) (zaman ifade eden) lı masdar-ı müevvel olur:

وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَ الزُّكَاةِ	مَا دُمْتُ حَيًّا .
Mef'ulu Fih (Mef'ul cümlesi)	

³⁰⁵ Maksudoğlu, a.g.e. , s. 339.

³⁰⁶ Beled, 90:7

³⁰⁷ Mâide, 5:34

“Sağ olduğum sürece bana namaz kılmayı, zekât vermeyi emretti.”

e) (لَكِي - كَي)’li masdar-ı müevvel olur:

يُسَافِرُ الطَّلَبَةُ إِلَى أَوْرَبَا	لَكِي يَتَعَلَّمُوا الْعِلْمَ .
Mef’ulu Leh (Mef’ul cümlesi)	

“Öğrenciler Avrupa’ya ilim öğrenmek için giderler.”

f) Lamu’t-ta’lil (ل) ile olur:

يَجْتَهِدُ الْإِنْسَانُ	لِيَنْجَحَ فِي الْحَيَاةِ .
Mef’ulu Leh (Mef’ul cümlesi)	

“İnsan hayatta başarmak için çalışır.”³⁰⁸

وَأَوْحَىٰ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ	لَأُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ
Mef’ulu Leh (Mef’ul cümlesi)	

“İşte bu Kur'an bana, onunla sizi ve eriştiği herkesi uyarayım diye vahyolundu.”³⁰⁹

g) (حَتَّى) ile olur:

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنْفَكِّينَ	حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ
Mef’ulu Leh (Mef’ul cümlesi)	

³⁰⁸ Çörtü, *Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği*, ss. 91-92.

³⁰⁹ En‘âm, 6:19

“Kitap ehlinde inkâr edenler ile Allah'a ortak koşanlar, kendilerine apaçık delil gelinceye kadar (küfürden) ayrılacak değillerdi.”³¹⁰

2.2.2.9. Muzafun İleyh Olan Yan Cümle:

2.2.2.9.1. Fiil cümlesi olarak geldiği yer:

هَذَا يَوْمٌ	يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ.
Muzafun İleyh Olan yan cümle	

“Bu, doğrulara, doğruluklarının fayda vereceği gündür.”³¹¹

2.2.2.9.2. İsim cümlesi olarak geldiği yer:

سَاسَافِرٍ	حِينَ يَأْتِي الصَّيْفُ .
Muzafun İleyh olan yan cümle	

“Yaz geldiği zaman seyahat edeceğim.”³¹²

2.2.2.10. Matuf Olan Yan Cümle:

Kendisinden önceki cümleye atıf harfleriyle atfedilen cümledir. Atıf harfleri (الواو),

(لكن), (لا), (بَلْ), (إِذَا), (أَوْ), (ثُمَّ), (الفاء) dir.³¹³

(الواو)	وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ .	Bana rukû edenlerle birlikte rukû ve secde et.
---------	--	--

³¹⁰ Beyyine, 98:1

³¹¹ Yaran, *a.g.e.* , s. 66.

³¹² Antâki, *a.g.e.* , s. 123.

³¹³ Ebû Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Müberrid, *el-Muktedab*, thk. Muhammed Abdu'l-Hâlık ‘Azîm, Beyrut: Alimü'l Kutub, t.y., ss. 10-12 ; İbrâhîm Mustafa, *İhyâü'n-Nahv*, 2. baskı, Kahire: yy. 1992, ss.115-116.

(الفاء)	دَخَلْتُ مَكَّةَ فَلِلْمَدِينَةِ .	Mekke'ye ve hemen peşinden Medine'ye girdim.
(ثَمَّ)	صَرَيْتُ زَيْدًا ثَمَّ عَمْرًا .	Önce Zeyd'i, sonra Amr'ı dövdüm.
(أَوْ)	كُلُّ السَّمَكِ أَوْ اشْرَبْ اللَّبَنَ .	Süt iç veya balık ye.
(إِمَّا)	جَاءَنِي إِمَّا زَيْدٌ وَإِمَّا عَمْرُو .	Bana ya Zeyd ya da Amr geldi.
(بَلَّ)	جَاءَنِي عَبْدُ اللَّهِ بَلَّ أَخُوهُ .	Bana kardeşi değil, Abdullah geldi.
(لَكِنْ)	مَا جَاءَنِي زَيْدٌ لَكِنْ عَمْرُو .	Bana Zeyd değil Amr geldi.
(لَا)	مَرَرْتُ بِرَجُلٍ لَا امْرَأَةً .	Kadına değil, adama uğradım.

يَكْسِبُ .	وَ	يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ أَنْ يَعْمَلَ
Matuf olan Cümleler	Atıf harfi	T.C.

“Her insan çalışmayı ve kazanmayı ister.”³¹⁴

2.2.2.11. Bedel Olan Yan Cümle:

Bedel, ya sözü tekid etmek için ya da söze açıklık getirmek için kullanılır. Bedel, sözdeki bir yanılığa ya da unutmaya nedeniyle kullanılmış olabilir. Daha sonra kullanılan ifade ile bu yanılığa ya da unutmaya düzeltilir. (رأيتُ زيدًا أباه . Zeyd'i gördüm, (yok yok), babasını.)³¹⁵ Bedel cümlesi atıf harfi olmadan önceki cümleye bağlanan ve bağlandığı cümlelerin manasını açıklayan cümledir.

³¹⁴ Çörtü, *Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği*, s. 93.

³¹⁵ Ali Bulut, *Sibeveyhin El-Kitabında Ele Aldığı Bazı Nahiv Konuları, İşleme Yöntemi ve Koyduğu Kurallar*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, OMÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003), ss. 131-132.

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ .	إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ
Bedel Cümlesi:	

“ Bizi doğru yola yönelt, nimet verdiklerinin yoluna...”³¹⁶ (Fatiha, 1:6-7)

2.2.2.12. Atf-ı Beyan Olan Yan Cümle:

Tefsir harfleri olan (اَيْ), (اَنَّ), (اِذَا) dan sonra gelen cümleler atf-ı beyan olarak kabul edilir.

نَادَيْتُ	أَنَّ	قُمْ .
Atf-ı Beyan Olan Cümle		

“Kalk diye bağırdım.”³¹⁷

2.2.2.13. Tefsîr (Açıklama) Yan Cümlesi:

Kapalı olan anlamı açıklayan veya ayrıntıları belirten cümleye açıklama (tefsir) cümlesi denir. Bu yapıdaki cümlelerin başında çoğunlukla (اَنَّ), (اَيْ), (يَغْنُ ، عُنَى ، تَعْنَى) vb. bulunur.

وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى	أَنَّ	اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ .
Tefsiri Cümle		

“Musa’ya ‘Değneğini denize vur.’ diye vahyettik.”³¹⁸

³¹⁶ Günday - Şener, a.g.e. , s. 656.

³¹⁷ Çörtü, *Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği*, s. 94.

³¹⁸ Maksudoğlu, a.g.e. , s. 345.

إِذْهَبْ إِلَى الْبَيْتِ	أَيُّ	اجْتَهِدْ .
Temel cümle		Tefsiri Cümle

“Eve git, yani çalış.”³¹⁹

2.2.2.14. Mu‘teriza (İ‘tirâziyye) Yan Cümlesi:

Türkçedeki ara cümleye benzemektedir. Manaya kuvvet vermek, ifadeyi güzelleştirmek veya yanlış anlamaları önlemek gibi maksatlarla mübteda ile haber; fiil ile fail, naib-i fail veya mef’ul; şart ile cevabı; hal ile sahibul hal; sıfat ile mevsuf gibi birbiri ile yakın irtibâtı olan iki eleman arasına giren cümlelerdir.

فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ .	– وَلَنْ تَفْعَلُوا –	فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا
Temel cümle	İtirazi Cümle	Temel cümle

“Eğer yapamazsanız- **ki elbette yapamayacaksınız** – yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennemden sakının.”³²⁰ (Bakara suresi, 2/24)

عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ .	– إِنَّ عَصِيتَ رَبِّي –	إِنِّي أَخَافُ
Temel cümle	İtirazi Cümle	Temel cümle

“Şüphesiz ben Kıyamet gününün azabından-**Rabbime asi olmaktan**- korkarım.”

لَا نُورَ .	– مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ –	نَحْنُ
Temel cümle	İtirazi Cümle	Temel cümle

“Biz – **peygamberler topluluğunun**- mirasçısı yoktur.”³²¹

³¹⁹ Bedreddin Hâdîr, *İ‘râbu’l -Vâzih*, Beyrut: Dâru’ş-Şerki’l-‘Arabî, ty. , s. 7.

³²⁰ Yaran, *a.g.e.* , s. 69.

³²¹ Hâdîr, *a.g.e.* , s.10.

قَالُوا	يَا وَيْلَنَا	مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا
Temel cümle	İtirazi Cümle	Temel cümle

“Şöyle derler: ‘Vay başımıza gelene!’ kim bizi diriltip mezarımızdan çıkardı?”³²²
(Yasin, 36/52)

2.2.2.15. Müstesna Cümlesi:

İstisna edatlarından sonra gelen cümleye müstesna cümlesi denir. İstisna edatları şunlardır: **إِلَّا ، غَيْرَ ، عدا ، خلا ، حشا ، سِوَى** dir.³²³

2.2.2.15.1. Fiil cümlesi olarak geldiği yer:

وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا	مَا سَعَى
Müstesna Cümlesi	

“ İnsan için ancak çalıştığı vardır.”³²⁴

لَا تُخْرِجُوهُمْ مِنْ بُيُوتِهِمْ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا	أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبِينَةٍ
Müstesna Cümlesi	

“Apaçık bir hayâsızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar.”³²⁵

³²² İbrâhîm, , a.g.e. , s. 443.

³²³ Corci Şâhîn Atiyye, *Sullemu’l- Lisan fi’s- Sarf ve’n- Nahv ve’l- Beyân*, 4. Baskı, Beyrut: Dâru’r- Reyhan Basımevi, ty. , s. 286.

³²⁴ Necm, 53:39

³²⁵ Talak, 65:1

مَا أَتِيهَا	لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا
Müstesna Cümlesi	

“Allah, bir nefse verdiğiinden başka teklif etmez.”³²⁶

وُسْعَهَا	لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا
Müstesna Cümlesi	

“Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar.”³²⁷

2.2.2.15.2. İsim cümlesi olarak geldiği yer:

بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ.	فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ
Müstesna Cümlesi	

“Ne var ki, orada bir evden başka müslüman bulamadık.”³²⁸

بِإِذْنِ اللَّهِ	مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا
Müstesna Cümlesi	

“Allah'ın izni olmaksızın hiçbir musibet başa gelmez.”³²⁹

هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ	اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا
Müstesna Cümlesi	

³²⁶ Talak, 65:7

³²⁷ Bakara, 2:286

³²⁸ Zâriyât, 51:36

³²⁹ Teğabûn, 65:11

“Hayy ve kayyûm olan Allah'tan başka ilâh yoktur.”³³⁰

2.2.2.16. Şart Cümlesi:

Arapçada şart cümleleri cevabı ile birlikte değerlendirilir. İlk cümleye şart, ikinciye cevap cümlesi denir. Cevap cümlesi, şart cümlesini tamamlar. Şart edatları, cezm eden ve cezm etmeyen diye ikiye ayrılır.

a) Cezm eden şart edatları:

إِنْ ، أَيْنَمَا ، إِذَا ، مَنْ ، مَا ، مَهْمَا ، أَيُّ ، متى ، أَيَّانَ ، أَنَّى ، حَيْثَمَا ، كَيْفَمَا

وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ	فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ.
Şart cümlesi	

“Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur.”³³¹

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا	يَرَهُ
Şart cümlesi	

“Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir.”³³²

وَأَنْ تَوَلَّيْتُمْ	فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ
Şart cümlesi	

“Ama yüz çevirirseniz, şunu iyi bilin ki, siz Allah'ı âciz bırakabilecek değilsiniz.”³³³

³³⁰ Âli İmrân, 3:2

³³¹ Talâk, 65:1

³³² Zilzâl, 99:7

³³³ Tevbe, 9:3

b) Cezm etmeyen şart edatları:

لَوْ ، لَوْمَا ، لَمَّا ، إِذَا ، أَمَّا ، حَيْثَمَا ، عِنْدَمَا ، كَلَّمَا

لَوْ تَزَيَّلُوا	لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا
Şart cümlesi	

“Eğer onlar çekilebilselerdi elbette içlerinden o küfredenleri elîm bir azâba düçar ederdik.”³³⁴

وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي	لَكُنْتُ مِنَ الْمُخْضَرِّينَ
Şart cümlesi	

“Rabbimin nimeti olmasaydı, mutlaka ben de cehenneme konulanlardan olmuştum.”³³⁵

2.2.2.17. Cevap Yan Cümleleri:

2.2.2.17.1. Şartın Cevabı:

Şart cümlesinden sonra gelir. Mazi ve muzari ile başlayan fiil cümlesi olduğu nefiy, nehiy, istifham, istikbal ifade eden ve camid(donmuş) fiiller ve hatta isim cümlesi de olabilir.³³⁶

فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ	لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ
Cevap cümlesi	

“Allah’a sadâkat etselerdi elbette kendileri için daha hayırlı olurdu.”³³⁷

³³⁴ Fetih, 48:25

³³⁵ Sâffât, 37:57

³³⁶ Çörtü, *Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği*, s. 97.

³³⁷ Muhammed, 47:21

يَرَهُ	فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا
Cevap cümlesi	

“Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir.”³³⁸

لَا يَلْتَكُمُ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا .	وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ
Cevap cümlesi	

“Eğer Allah'a ve Peygamberine itaat ederseniz, yaptıklarınızdan hiçbir şeyi eksiltmez.”³³⁹

2.2.2.17.2. Nidanın cevabı:

Nida sözlükte; sesleniş, çağrı, duyuru, hitap şekli anlamlarına gelmektedir. Münada ise, nida harflerinden sonra gelen zahir bir isimdir. Nida harfleri: يَا، أ، آ، ائ، آئ، آيا، هيا،

وَ

أَطْعِمِ الْمِسْكِينَ .	يَا عَلِيَّ
Nidanın cevabı	

“(Ey) Ali fakiri doyur.”³⁴⁰

Münada’dan sonra gelen cümleye ‘nidanın cevabı’ denir ve yan cümledir. Nidanın cevap cümlesi, fiil ve isim cümlesi olarak gelir:

³³⁸ Zilzâl, 99:7

³³⁹ Hucurât, 49:14

³⁴⁰ Feyyâz, a.g.e. , s. 242.

2.2.2.17.2.1. Fiil cümlesi olarak geldiği yer:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ .	
Nidanın cevabı	

“Ey iman edenler! Zandan çok sakının.”³⁴¹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ	
Nidanın cevabı	

“Ey iman edenler! Mallarınız ve evlatlarınız sizi, Allah'ı zikretmekten alıkoymasın.”³⁴²

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ	
Nidanın cevabı	

“Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin.”³⁴³

2.2.2.17.2.2. İsim cümlesi olarak geldiği yer:

يَا طَالِبُ ! اَلْعِلْمُ صَبْدٌ وَ الْكِتَابَةُ قَيْدٌ .	
Nidanın cevabı	

(Ey) Öğrenci! İlim avdır. Yazma da (onu) bağlamaktır.³⁴⁴

³⁴¹ Hucurât, 49:12

³⁴² Münafikûn, 63:9

³⁴³ Mâide, 5:1

³⁴⁴ Çörtü, *Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği*, ss. 106-107.

يَا صَاحِبِي السَّجْنِ	ءَارِبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمْ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ
Nıdanın cevabı	

“Ey zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı ilâhlar mı daha iyidir, yoksa mutlak hâkimiyet sahibi olan tek Allah mı?” ³⁴⁵

يَا قَوْمِ	هَذِهِ نَافَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةٌ
Nıdanın cevabı	

“Ey kavmim! İşte size mucize olarak Allah'ın dişi bir devesidir.” ³⁴⁶

يَا قَوْمِ	مَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ طَرَدْتُهُمْ
Nıdanın cevabı	

“Ey kavmim! Eğer ben onları kovarsam, beni Allah'tan kim koruyabilir?” ³⁴⁷

2.2.2.17.3. Kasemin Cevabı:

Kasem harfleri: ، الواو ، الباء ، التاء ، ألام harfleridir. Bunlar harfi cerdir. Kasem harflerinden (الام) harfi ise, Allah lafzı ile birlikte kullanılırsa şaşırma ifade eder. ³⁴⁸

Kasem cevaba ihtiyaç duyar. Kasemden sonra gelen cümleye kasem cümlesi denir. Kasemin cevabının cümle olması gerekir. Kasemin cevap cümlesi müspet (olumlu) veya menfi (olumsuz) fiil ve isim cümlesi olabilir.

³⁴⁵ Yusuf, 12:39

³⁴⁶ Hûd, 11:64

³⁴⁷ Hûd, 11:30

³⁴⁸ Müberrid, *a.g.e.* , c. II, ss. 318-324

a) Kasemin cevabı olumlu muzari fiil olursa cevap kısmının başında tekid lam-ı ve tekid nun-u olması gerekir.

وَاللّٰهِ	لَيَخْرُجَنَّ الْعَدُوُّ مَذْحُورًا .
Kasemin cevabı	

“Allah’a yemin ederim ki, onlar düşmanı mağlup olarak çıkaracaklar.”³⁴⁹

b) Kasemin cevabı olumlu mazi fiil olursa cevap kısmının başında tekid lam-ı ve (قَدْ) bulunur.

وَ	لَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ
Kasemin cevabı	(yemin vavı)

“Andolsun ki, biz Kur'an'ı düşünölmek için kolaylaştırdık. Fakat düşönen var mı?”³⁵⁰

وَ	لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ
Kasemin cevabı	(yemin vavı)

“Andolsun ki, insanı biz yarattık.”³⁵¹

c) Kasemin cevabı olumlu isim cümlesi olursa cevap kısmı اِنَّ ve lam ل harfi ile desteklenir.

وَاللّٰهِ	اِنَّ مُحَمَّدًا لَعَلٰى حَقٍّ .
Kasemin cevabı	

“ Allah’a yemin ederim ki, Muhammed hak üzeredir.”

³⁴⁹ Ahmed Muhtâr Ömer, Mustafa Nuhas Zehran - Muhammed Hamâse Abdullah, *Nahvu’l Esâsî*, 4. Baskı, Kuveyt: Dâru’s-Selâsil Yayınları, 1994, s. 304.

³⁵⁰ Kamer, 54:40

³⁵¹ Kâf, 50:16

d) Kasemin cevabı olumsuz muzari fiil olursa cevap kısmının başına لَا lââm getirilerek nefyedilir.

وَاللّٰهِ	لَا يَذْهَبُ دَمُ الشُّهَدَاءِ بِلا تَمَنٍّ .
Kasemin cevabı	

“Allah’a yemin ederim ki, şehitlerin kanı boşa gitmemiştir.”³⁵²

تَاللّٰهِ	لَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتُرُونَ
Kasemin cevabı	

“Allah'a andolsun ki, uydurmakta olduğunuz şeylerden mutlaka sorguya çekileceksiniz.”³⁵³

e) Kasemin cevabı olumsuz mazi fiil olursa cevap kısmının başında مَا bulunur.

وَاللّٰهِ	مَا قَصَّرَ مِنْ عَامِلٍ فِي الْمَصْنَعِ .
Kasemin cevabı	

“Allah’a yemin ederim ki, fabrikadan işçi çıkarmadı.”

f) Kasemin cevabı şayet olumsuz isim cümlesi olursa cevap kısmının başında مَا bulunur.

وَاللّٰهِ	مَا الْحَيَاةُ مُسْتَقَرَّةٌ عَلَى حَالٍ وَاحِدَةٍ .
Kasemin cevabı	

“Allaha yemin ederim ki, hayat tek hal üzere sabit değildir.”³⁵⁴

³⁵² Ömer, Zehran - Abdullah, a.g.e. , ss. 304-306.

³⁵³ Nahl, 16:56

³⁵⁴ Ömer, Zehran - Abdullah, a.g.e. , ss. 304-306.

2.2.2.17.4. Talebin Cevabı:

Talebden sonra başında vav (و) ve fa (ف) bulunmayan muzari fiiller gizli bir (إِنْ) ile cezimli olurlar.

Talebin içine emir, nehiy, istifham, temenni, teşvik ve tereci (ummak) girer. En çok kullanılan ise emir ve nehiy kalıplarıdır. Emir ve nehiyden sonra gelen cezimli muzarilere, emrin cevabı da söylenir.

تَجْتَهِدُ	تَجْتَهِجْ .
Talep cümlesi	Talebin cevabı

“Çalış başarisin.”

لَا تَدْنُ مِنَ النَّارِ	تَحْتَرِقْ .
Talep cümlesi	Talebin cevabı

“Ateşe yaklaşma yanarsın.”

أَيْنَ أَبُوكَ ؟	أَزُرُّهُ .
Talep cümlesi	Talebin cevabı

“Baban nerede? Onu ziyaret edeyim.”

لَيْتَ لِي دَنَائِرَ	أُنْفِقَهَا .
Talep cümlesi	Talebin cevabı

“Keşke param olsaydı da onu harcasaydım.”

لَعَلَّهٗ يَجِيئُ	يَرْزُقُ .
Talep cümlesi	Talebin cevabı

“Belki gelir de seni ziyaret eder.”³⁵⁵

³⁵⁵ Çörtü, *Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği*, s. 105.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAPÇA VE TÜRKÇEDEKİ YAN CÜMLELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Türkçe ve Arapçada yan cümleler incelendiğinde; iki dilde kullanılan kalıp ve ifadeler bire bir aynı olmasa da kısmi olarak aralarında birbirine benzeyen veya aynı olan taraflar bulunduğu görülür. Bu bölümde her iki dilde de birleşik cümle kalıpları içinde yer alan ve temel cümle içinde kullanılan yan cümlelerin karşılaştırmalı çözümlemesi tablolar ve tabloların analiz edilmesi şeklinde verilecektir.

3.1. Sıla Yan Cümlesinin Karşılaştırılması

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	Arapçada sıla cümlesi, ism-i mevsûlden sonra gelen cümlelere denir.	Türkçede sıla cümlesi adı altında bir başlık yoktur. Ancak bu tarz yan cümleler ‘ki’ bağlacı ve fiilimsiler (ortaçlar) yardımıyla kurulur.
2	Sıla cümlesi kendisinden önce gelen marife (belirli) bir ismi anlam olarak açıklayan, anlam olarak pekiştiren ve onu niteleyen cümlelerdir.	Türkçede ortaçlarla kurulan yan cümleler temel cümleye anlam bakımından belirlilik ve pekiştirme yapar.
3	Arapçada sıla cümlesi, isim cümlesinde mübteda (özne) yi, fiil cümlesinde fail (özne) ve meful (tümleç)’i açıklar.	Ortaçlarla oluşturulan yan cümleler temel cümlelerin öğelerinden olan özneyi, nesneyi veya tümleci niteler.
4	Arapça ism-i mevsûller “ O ki, o kimseler ki, öyle ki” anlamlarına gelir.	Türkçede ism-i mevsûller ‘ki’ bağlacı gibi iş görürler. “ O ki, o kimseler ki, öyle ki” anlamlarına gelir.

5	Arapçada sıla cümleleri isim, fiil, şibhi cümle şeklinde gelir.	Türkçede ise bu tarz yan cümleler isim ve fiil cümlecikleri şeklinde bir ayrıma tutulmamıştır.
---	---	--

Tablo 1: Sıla yan cümlesinin karşılaştırmalı çözümlemesi

Arapçada sıla cümlesi **أَيُّ / مَا** (o kimse ki), **مَنْ** (en, o kimse ki), **الَّذِي / الَّتِي** (o şey ki), **أَيُّ** (hangisi) gibi anlamlara gelen ism-i mevsûl edatlarından sonra gelen cümleye denir.

ذهب الرجل	الذي	رأيتُه
Temel cümle	İsmi mevsûl	Sıla cümlesi (yan cümle)

“Gördüğün adam (o adam ki gördün) gitti.” cümlesindeki **الذي** kelimesi **ism-i mevsûl**’dür. **رأيتُه** yan cümlecigi **sıla**’dır.³⁵⁶

İsm-i mevsûl isim veya sıfat gibi kullanılır. Eğer isim gibi kullanılırsa, “o kimseler, o şey ki” manalarını ifade eder.

هو	الذي	حَفِظَكُمُ	في البرِّ و البحرِ.
T.C.	İ.M.	S.C. (Y.C.)	T.C.

“Karada ve denizde sizi koruyan O’dur.”

Sıfat gibi kullanılırsa (**الذي**) ism-i mevsûlü marife bir kelimedden sonra gelir. Müzekker ve müennes, adet(sayı) ve hareke bakımından o marife kelimeye uyar.

³⁵⁶ Maksudoğlu, *a.g.e.* , s.128.

مَاتَ	الذي	رَأَيْتُ الْوَلَدَ
Sıla cümlesi (yan cümle)	İsm-i mevsûl	Temel cümle

“Ölen çocuğu gördüm.”

Türkçede ise bu tarz cümleleri oluşturmak için kullanılan “ki” bağlacı ya iki fiili, iki cümleyi veya bir isimle bir fiili, bir isim unsuru ile onun açıklaması olan bir cümleyi birbirine bağlar. Her iki durumda da ki’den sonra gelen cümle yardımcı cümledir. “ki” bağlacı, böylece kendisinden sonra gelen yardımcı cümleyi kendisinden önce gelen temel cümleye bağlar:

* “Anlaşıyor ki o, yarın gelecek.”

T.C.

Y. C. (Temel cümlelerin **sözde öznesi** konumundadır.)

* “Bir insan ki ilerlemek ister; çalışmalıdır.”

T.C.

Y. C.

T.C.

“İlerlemek isteyen insan çalışmalıdır.” şeklinde de cümleyi kurabiliriz. Bu örnekte yan cümle, temel cümlelerin **öznesinin sıfatı** konumundadır.

Arapçadan Türkçeye çevrilen sıra cümlesini, Türkçede ortaçlarla da kurmak mümkündür. Çünkü Arapçadaki ism-i mevsûllerin tek başlarına bir anlamı olmadığı halde, cümlede ilişki halinde bulunduğu isimlerin konumlarına uygun olarak ‘-en / -an ; -dığı / -diği ; -anı / -eni / ene / -ana ; -dekini / -dakini; -andan / enden’ gibi farklı anlamsal katkılarda bulunmaktadır.³⁵⁷

* “Uykuya yönelen / bir ruh, (özne) / şu bir yığın toprağa inmektedir.”³⁵⁸

Y.C. (Temel cümlelerin **öznesini niteleyen** konumdadır.)

T. C.

³⁵⁷Günday - Şahin, *a.g.e.* , s. 193.

³⁵⁸Kükey, *a.g.e.* , s. 238.

3.2. Sıfat Yan Cümlesinin Karşılaştırılması

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	Arapçada sıfat yan cümlesi, nekra (belirsiz) bir isimden sonra gelen isim, fiil, şibhi cümlelere denir.	Türkçede girişik birleşik cümlelerde ortaçlar yardımıyla oluşturulan yan cümlelerdir.
2	Arapçada sıfat yan cümlesi belirsiz bir isimden sonra gelir ve o ismi niteler (açıklar). Bu isim cümlede özne veya nesne (meful) olabilir.	Türkçede ortaçlarla kurulan yan cümleler kendisinden sonra geldiği özneyi, nesneyi veya tümleci vasıflandırır.
3	Arapçada temel cümleler içinde yer alan sıfat yan cümleleri isim, fiil cümlesi ve şibhi cümle (zarflarla / car-mecrur) şeklinde gelir.	Türkçede sıfat yan cümlesi temel cümlesi isim ve fiil cümlesi olan cümlelerin içinde yer alır. Ancak sıfat yan cümlesi kendisi ayrıca bir isim ve fiil cümlesi şeklinde bir ayrıma gitmez.

Tablo 2: Sıfat yan cümlesinin karşılaştırmalı çözümlemesi

Arapçada sıla cümlesi, marife isimden sonra gelir ve ism-i mevsûl yardımıyla oluşturulurken, sıfat cümlesi ise nekra (belirsiz) bir isimden sonra gelen ve onu niteleyen cümlelerdir. Arapçadaki sıla yan cümlesi ile sıfat yan cümlesi her ne kadar yapısal farklılık arz etse de Türkçeye çevrildiğinde bu iki cümle çeşidi anlam olarak aynı olabilmektedir. Bunu şu şekilde gösterebiliriz:

Arapça ifade edilişi	جَاءَ الرَّجُلُ الَّذِي أَرَاهُ	جَاءَ رَجُلٌ أَرَاهُ
	Sıla yan cümlesi	Sıfat yan cümlesi
Türkçeye çevrilmesi	Gördüğüm adam geldi.	Gördüğüm adam geldi. ³⁵⁹

³⁵⁹ Çörtü, *Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği*, s. 86.

3.3. Hal Yan Cümlesinin Karşılaştırılması

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	Arapçada marife (belirli) bir isimden sonra gelen failin (öznenin), mefulun (nesnenin) veya her ikisinin durumunu açıklayan yan cümlelere hal cümlesi denilmektedir.	Türkçede durum ulaçları ile kurulan yan cümleler, eylemin nasıl yapıldığı hakkında bize bilgi verir.
2	Arapçada hal yan cümlesi birleşik fiil cümleleri içinde gelir. Ancak kendisi yan cümle olarak isim, fiil, şibhi cümle şeklinde gelebilir.	Türkçede durum ulaçları ile kurulan yan cümleler kendi içinde isim, fiil cümlesi gibi ayrıma gitmez, temel cümledeki yan cümle zarf-fiil yani fiilimsidir.
3	Arapçada hal cümlesi bir durumu belirtmek yani olayın nasıl gerçekleştiğini açıklamak veya durumu pekiştirmek için kullanılır.	Türkçede de durum ulaçları ile kurulan yan cümleler, kendisinden sonra gelen eylemin nasıl yapıldığını gösterir.
4	Arapça hal cümlesi Türkçeye çevrildiğinde şu ekleri alır: “-erek /-arak, -dığı halde, -ken, -mış olduğu halde vb.”	Türkçede durum ulaçları ile kurulan yan cümleler şu ekleri alır: “-erek /-arak, -dığı halde, -ken, -mış olduğu halde, -madan / -meden, vb. ”

Tablo 3: Hal yan cümlesinin karşılaştırmalı çözümlemesi

- 1) Her iki dilde de hal (durum) yan cümlesi eylemin nasıl yapıldığını açıklamaktadır. (Çocuk **gülerek** odaya girdi.) دَخَلَ الطِّفْلُ الْخُجْرَةَ ضَاحِكًا

Örnekte verilen cümlelerin Türkçe çevirisine bakıldığında, hal yan cümlesi bize eylemin nasıl yapıldığı hakkında bilgi vermektedir.

- 2) Arapçada hal yan cümlesi, yapı itibariyle isim, fiil cümlesi ve şibhi cümle şeklinde bulunur:

فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِنْ رَبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ

H.C. (İsim) T.C.

“Nihayet onlar uykuda iken Rabb’inden bir âfet (ateş) bahçeyi sardı.”³⁶⁰

وَجَاؤُوا آبَاءَهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ

H.C. (Fiil) T.C.

“(Yûsuf’u kuyuya bırakıp) akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler.”³⁶¹

رَأَيْتُ الْقَمَرَ بَيْنَ السَّحَابِ .

H.C. (Şibhi cümle) T.C.

“Ay’ı bulutların arasında iken gördüm.” Hal cümlesi, şibhi cümle (zarf kullanılarak) şeklinde gelmiştir.

Türkçede bu şekilde bir ayırım söz konusu değildir. Arapçadaki hal cümleleri Türkçede birleşik cümle içinde kullanılan ve durum ulaçları ile oluşturulan yan cümlelerdir.

Örnekler: * “Elimden topu kaparak / kaçtı.”

Y. C. T.C.

* “Biz yemeğe oturuyorken / çıkageldi.”

Y. C. T.C.

- 3) Her iki dildeki hal cümlelerinin aldıkları ekler aynıdır: “-erek /-arak, -dığı halde, -ken, -miş olduğu halde, -madan / -meden, vb. ”

³⁶⁰ Kalem, 68:19

³⁶¹ Yusuf, 12:16

3.4. Haber Cümlesinin Karşılaştırılması

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	Arapçada haber cümlesi isim cümlesi içinde yer alır. Haber müfred (tek) bir kelimeden oluşabildiği gibi cümle halinde de gelebilir.	Türkçede haber cümlesi şeklinde bir yan cümle türü bulunmamaktadır. Arapçadaki haber yan cümlesi Türkçede yargı bildiren yüklemle ifade edilir.
2	Arapçada haber cümlesi, fiil, isim ve şibhi cümle gibi değişik şekillerde gelir.	Türkçede ise bir bütün olarak fiil veya isim cümlesi vardır. İster fiil cümlesinde ister isim cümlesinde olsun yargı bildiren (haber veren) öge yüklemidir. Yüklem ise ya fiil ya da isim olur.

Tablo 4: Haber cümlesinin karşılaştırmalı çözümlemesi

- 1) Türkçedeki yan cümleleri incelediğimizde yüklem fiilimsiler kullanılarak gelmediğini yani yüklem tam bir yargı bildirdiğini görürüz. Ancak yüklem dışında kalan öznenin veya tümleçlerin fiilimsiler kullanılarak yan cümleler oluşturduğu görülmektedir. Örneğin: “Ahmet’in okula gelmesi güzeldi.” cümlesinde haber olan kısım temel cümleyi oluşturmaktadır. Yan cümle ise “Ahmet’in okula gelmesi” cümleinin öğelerinden özne olan kısımdır. Bundan dolayı Türkçede haber yan cümlesi yapısı bulunmamaktadır. Arapçada ise isim cümlesinde, haber isimden oluştuğu gibi fiilden de oluşabilmektedir ve cümle halinde gelebilmektedir.

Örneğin;

يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَ قُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ .

الَّذِينَ

Haber cümlesi

Mübteda

“Onlar ayakta, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar.”³⁶²

³⁶² Âli İmrân, 3:191

- 2) Türkçede isim cümlesinin yüklemnin kesinlikle isim cinsinden olması gerekir. Ancak Arapçada isim cümlesinin haberi (yüklemi) isimden oluştuğu gibi fiilden veya şibhi cümleden (zarf/ car-mecrur) oluşabilmektedir. Bu bakımdan Arapça isim cümlesi Türkçeden yapı itibariyle farklıdır.

Haberin fiil cümlesi olarak geldiği yere örnek:

	<u>وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ.</u>	
“Allah, hiçbir günahkâr nankörü sevmez.” ³⁶³	Haber fiil cümlesi	Mübteda

Haberin isim cümlesi olarak geldiği yere örnek:

	<u>الْمُعَلِّمُ فَضْلُهُ كَثِيرٌ عَلَيْنَا</u>	
“Öğretmenin üzerimizde hakkı çoktur.”	Haber isim cümlesi	Mübteda

Haberin şibhi cümle olarak geldiği yere örnek:

	<u>مَرْكَزُ حَلْفِ شِمَالِ الْأَطْلَسِي</u>	<u>فِي بُرُوكْسَلِ.</u>	
“Nato’nun merkezi Bürüksel’dedir.”	Haber şibhi cümle		Mübteda

3.5. Mübteda Cümlesinin Karşılaştırılması

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	Arapçada mübteda(özne) cümlesi isim cümlesi içinde yer alır. Arapçada isim cümlesindeki özne (mübteda) cümle olarak gelebilmektedir.	Türkçede ise bu tarz yan cümleler yani öznenin cümle içinde fiilimsiler kullanılarak yan cümle olması mümkündür.
2	Arapçada mübteda cümlesi, isim	Türkçede ise isim cümlesi içinde

³⁶³ Bakara, 2:276

	cümlesi içinde fiil ve isim cümlesi şeklinde bulunur.	öznenin yan cümle olarak gelmesi mümkündür. Ancak isim cümlesindeki özne kendi içinde isim yan cümlesi veya fiil yan cümlesi şeklinde gelmez.
3	Arapçada mübteda cümlesi oluşabilmesi için, mübtedanın fiil cümlesi ise (أَنْ) şayet isim cümlesi ise (أَنَّ) mastar-ı müevvelini alması gerekir.	Türkçede ise bu tür yan cümlelere adeylemlerle veya adlaşmış ortaçlarla kurulur. İsim cümlesi içinde adeylemle kurulan yan cümle örneğin; “Sevmek mutluluktur.” şeklinde gelirken, adlaşmış ortaçlarla kurulan yan cümleler ise “Kediden kaçan, komşumuzun kızıdır.” şeklinde gelir.

Tablo 5: Mübteda cümlesinin karşılaştırmalı çözümlemesi

- 1) Mübteda (özne) cümlesi Arapça ve Türkçede kullanılmaktadır. Yani her iki dilde de isim cümlesinde özne olan bölüm, yan cümle olarak gelebilmektedir. Türkçede buna örnek olarak şu cümleyi verebiliriz:

Gerçek kanılarını çevreye bildirmek kişinin boyun borcudur.

Y.C. (Temel cümlelerin **öznesi** konumundadır.) T. C.

أَنَّهُ إِدَارِي نَاجِحٌ فِي عَمَلِهِ. فِي رَأْيِي

“Bana göre o, işinde başarılı bir idarecidir.”³⁶⁴

Mübteda cümlesi

Haber

- 2) Tablodaki 2.ve 3. bölümler hakkında şunu diyebiliriz: Arapçada özne olan kısım, isim veya fiil cümlesi olabilmektedir. Ancak burada dikkat edilecek husus mübtedanın fiil cümlesi ise (أَنْ) şayet isim cümlesi ise (أَنَّ) mastar- müevvelini alması gerekir:

³⁶⁴ İşler - Yıldız, a.g.e. , s. 155.

“Evde kalman senin için daha uygundur.”	<u>أَنْسَبُ لَكَ</u>	<u>أَنْ تَسْكُنَ فِي الْبَيْتِ</u>
	Haber	Mübteda fiil cümlesi
“Bence sen gerçekten faziletli bir kimsesin.”	<u>أَنْتَ فَاضِلٌ جِدًّا</u>	<u>عِنْدِي</u>
	Mübteda isim cümlesi	Haber

3.6. Fail Olan Cümlelerin Karşılaştırılması

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	Arapçada fiil cümlesinde bulunan özneye ‘fail’ denir. Fiil cümlesi içinde yer alan fail, bir kelime şeklinde gelebildiği gibi yan cümle şeklinde de gelebilir.	Türkçede fiil cümlesi ile Arapçadaki fiil cümlesi öğelerin dizilişi bakımından farklılık arz eder. Ancak her ikisinde de özne tek kelime veya cümle şeklinde gelebilir.
2	Arapçada fail olan yan cümle, fiil cümlesi, isim cümlesi gibi değişik şekillerde gelir.	Türkçede ise özne fiilimsiler yardımıyla yan cümle olarak gelir. Özne olan yan cümle fiil cümlesi içinde adeylemlerle veya adlaşmış ortaçlarla kurulur.

Tablo 6: Fail olan cümlelerin karşılaştırmalı çözümlemesi

- 1) Fiil cümlesinin ögesi olan fail (özne) Arapça ve Türkçede tek kelime olarak gelebildiği gibi yan cümle şeklinde de birleşik cümle örüntüsü içinde yer alabilir. Her iki dilde de gramer yapısı ve kuralları bakımından failin yan cümle olarak gelmesi mümkündür.

Örnek: “Sevim’in okula gitmesi, arkadaşlarını görmesi gerekmişti.”
Y.C. (Temel cümlelerin **öznesi** konumundadır.) T. C.

أَخْبَرَنِي أَنَّهُ ذَاهِبٌ إِلَى الْحَجِّ هَذَا الْعَامَ.

“ Bu sene bana hacca gideceğini haber verdi.” ³⁶⁵

Fail olan yan cümle

Fiil

2)Arapçada fail olan yan cümle isim ve fiil cümlesi olarak gelmekte iken ;

يَسُرُّنِي أَنَّ تَذْهَبُوا إِلَى الْعُطْلَةِ .

“Tatile gitmeniz beni sevindirir.”

Fail olan yan cümle(fiil)

Fiil

بَلَّغْنِي أَنَّكَ صَاحِبُ أُلُوفٍ مِنَ الدَّنَانِيرِ .

“Binlerce dinarın olduğu bana ulaştı (söylendi).” Fail olan yan cümle (isim)

Fiil

Türkçede ise fiil cümlesi içinde adeylemle kurulan yan cümle örneğin: “Öğretmenin gelmesi herkesi rahatlattı.” şeklinde gelirken, adlaşmış ortaçlarla kurulan yan cümleler ise ; “Arabayı süren, cezayı ödedi.” şeklinde gelir.

3.7. Naib-i Fail (Sözde Özne) Olan Cümlelerin Karşılaştırılması

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	Arapçada fiil cümlesinde şayet fiil meçhul kullanılırsa yani edilgen olursa failin yerine meful (nesne) getirilir ve bu kelimeye naib-i fail (sözde özne) denir.	Türkçede fiil cümlesinde fiil edilgen ise öznenin yerini sözde özne alır. Bu konuda Türkçenin, Arapça ile farkı öğelerin dizilişi bakımındandır. Her ikisinde de sözde özne fiil cümlesinde bulunur.
2	Arapçada naib-i fail olan cümle; fiil cümlesi, isim cümlesi gibi değişik şekillerde gelir. Bu tür yan	Türkçede ise sözde özne, öznedeki olduğu gibi fiilimsiler yardımıyla yan cümle halini alır. Bu tür yan cümleler

³⁶⁵ İşler - Yıldız, a.g.e. , s. 153.

cümlelerde mastarların kullanımı söz konusudur.	adeylemlerle veya adlaşmış ortaçlarla kurulur. Fiil cümlesi içinde adeylemle kurulan sözde özneli yan cümle örneğin “ <u>Spor yapmanın önemi</u> anlatıldı.” şeklinde gelirken, adlaşmış ortaçlarla kurulan yan cümleler ise ; “ <u>Arabayı süren</u> , görüldü.” şeklinde gelir.
---	---

Tablo 7: Naib-i fail olan cümlelerin karşılaştırmalı çözümlemesi

- 1) Arapça ve Türkçede sözde özne yan cümle olarak kullanılmaktadır. Bunu şu örneklerle gösterebiliriz:

مُنْعَ أَنْ يُتَجَوَّلَ فِي الشَّوَارِعِ .

Naibi fail olan yan cümle

Caddelerde dolaşılması yasaklandı.³⁶⁶

Y.C. (Sözde özne)

T.C.

- 2) Arapçada naibi fail olan yan cümle isim ve fiil cümlesi olarak gelirken;

وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاهِلِينَ .

Naibi Fail olan yan cümle(fiil cümlesi)

Fiil

“O ikisine , ‘Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin!’ denildi.”³⁶⁷

Y.C. Sözde özne (naibi fail)

T.C.

أُغْلِنَ أَنَّ الْإِجْتِمَاعَ أَجَلَ إِلَى أَجَلٍ غَيْرِ مُسَمًّى .

Naibi Fail olan yan cümle(isim cümlesi)

Fiil

“Toplantının belirsiz bir tarihe ertelendiği açıklandı.”

Y.C. Sözde özne (naibi fail)

T.C.

³⁶⁶ Maksudoğlu, *a.g.e.* , s. 338.

³⁶⁷ Tahrîm, 66:10

Arapçadan Türkçeye çevrilen cümleler incelendiğinde sözde özne kabul edilen yan cümleler isim veya fiil cümlesi değil, fiilimsidir.

3.8. Meful Olan Yan Cümlelerin Karşılaştırılması

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	Arapçada fiil cümlesinde meful ve mefulun çeşitleri kullanılarak cümledeki nesne, tümleç belirtildiği gibi kullanılan cümlede gerçekleşen olayın sebebi (mefulu leh), zamanı da (mefulü fih) belirtilir.	Türkçede fiil cümlesinde mefulun yerini tümleç alır. Bu tümleçler nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci şeklinde olabilir.
2	Meful olan yan cümleler, fiil cümlesi içinde bulunur. Meful olan yan cümleler isim ve fiil cümlesi şeklinde gelebilir. Mefulun cümle içerisinde kullanımını şu örneklerle gösterebiliriz: * أَطَنَّ الطُّلَّابُ يَنْجَحُونَ . Meful bih(Y.C.) T.C. “Öğrencilerin başaracağını zannediyorum.” Yukarıda verilen örnek cümlede meful olan yan cümle fiil cümlesi şeklinde gelmiştir. * عَلِمْنَا أَنَّهُمْ أَصْدِقَاؤُنَا . Meful bih(Y.C.) T.C. “Onların arkadaşlarımız olduğunu bildik.”	Türkçede fiil cümlesinde tümleçlerin cümle içerisinde yan cümle olarak kullanılabilmesi, kullanılan tümleçlerin ya adeylemler ya ortaçlar ya da ulaçlardan oluşmasıyla mümkündür. a) Adeylemlerle kurulan yan cümleler: * <u>Gazete okumanın zararını görmedim.</u> Y.C. (belirtili nesne) T.C. * <u>Turgut’un okuyuşunda başkalık var.</u> Y.C. (dolaylı tümleç) T.C. b) Adlaşmış ortaçlarla kurulan yan cümleler: * <u>Sınava girecekleri</u> <u>çağırınız.</u> Y.C. (belirtili nesne) T.C. * <u>Adam olana</u> <u>ne denir.</u> Y.C. (dolaylı tümleç) T.C.

Verilen örnekte ise meful olan yan cümle isim cümlesi şeklinde gelmiştir. Sebeb bildiren mefule örnek olarak şu cümleyi verebiliriz: <u>يَجْتَهِدُ الْإِنْسَانُ / لِيَنْجَحَ فِي الْحَيَاةِ .</u> Meful-u leh (Y.C.) T.C. “İnsan <u>hayatta başarmak için</u> çalışır.” Zaman bildiren mefule örnek ise şu cümledir: <u>وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ / مَا دُمْتُ حَيًّا</u> Mefulu fih (Y.C.) T.C. “<u>Sağ olduğum sürece</u> bana namaz kılmayı, zekât vermeyi emretti.”³⁶⁸	c) Ulaçlarla kurulan yan cümleler: * <u>Otobüs gelinceye kadar</u> Y.C. (zarf tümleci / zaman) <u>bekleyeceğiz.</u> T.C. * <u>Hava bulutlu olduğu için</u> / Y.C. (zarf tümleci / sebep) <u>yıldızlar gözüküyor.</u> T.C.
---	--

Tablo 8: Meful (nesne/ tümleş) olan yan cümlelerin karşılaştırmalı çözümlemesi

- 1) Her iki dilde de meful olan (tümleş) yan cümle çeşitleri bulunmaktadır. Yapısal farklılıklar olsa da cümle içindeki görev ve anlamları bakımından Arapça ve Türkçe meful (tümleş) olan yan cümleler birbirine benzemektedir.
- 2) Tabloda ikinci bölüme bakıldığında, verilen örneklerin anlamsal açıdan aynı şeyi ifade ettiği görülmektedir.

³⁶⁸ Çörtü, *Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği*, s. 91-92.

3.9. Muzafun İleyh (isim tamlaması) Olan Yan Cümlelerin Karşılaştırılması

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	Arapçada bu tür yan cümle çeşidi birleşik yapısında bulunan temel cümleyi tamamlayan yan cümlelerin isim tamlaması şeklinde gelmesidir.	Türkçede bu şekilde ayrıma tabi olan bir yan cümle, bir başlık altında olmamakla beraber Arapçadan Türkçeye çeviri yapıldığında bu tarz cümlelerin Türkçede de olduğu görülmektedir.
2	Arapçada Muzafun İleyh olan yan cümle isim ve fiil cümlesi olarak gelmektedir. Bu ayrım Türkçede görülmez. Bu kurala örnek olarak aşağıdaki cümleleri verebiliriz: * <u>هَذَا يَوْمٌ</u> <u>يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ.</u> Y.C. Muzafun ileyh T.C. “Bu, doğrulara, doğruluklarının fayda vereceği gündür.”³⁶⁹ Örnekteki Muzafun İleyh olarak bulunan yan cümle fiille başladığı için fiil cümlesi olarak kabul edilir. * <u>سَاسَافِرٍ</u> <u>حِينَ يَأْتِي الصَّيْفُ .</u> Y.C. Muzafun İleyh T.C. “Yaz geldiği zaman seyahat edeceğim.”Bu örnekte ise Muzafun İleyh, isim cümlesidir.	Türkçede ise isim tamlaması şeklinde gelen yan cümle isim ve fiil cümlesi olarak bir ayrıma gitmez. İsim tamlaması şeklinde bir yan cümle adeylemlerle ve adlaşmış ortaçlarla elde edilir. Adeylemlerle kurulan yan cümlelerin isim tamlaması şeklinde gelmesi: * “<u>Spor yapmanın önemini anlattı.</u>” Y.C.(İsim tamlaması şeklindedir.) T.C. Adlaşmış ortaçlarla kurulan yan cümlelerin isim tamlaması şeklinde gelmesi: * “<u>İnsanın yıkılmışını görmemiştim</u>” Y.C.(İsim tamlaması şeklindedir.) T.C.

Tablo 9: Muzafun İleyh (isim tamlaması) olan yan cümlelerin karşılaştırmalı çözümlemesi

³⁶⁹ Yaran, a.g.e. , s. 66.

- 1) Arapça ve Türkçe cümle yapısında yan cümlelerin isim tamlaması şeklinde gelmesi mümkündür. Arapça ve Türkçede isim tamlaması oluşturan öğelerin yerleri farklı olsa da Arapçadan Türkçeye çeviri yapıldığında ifade edilen şeyin aynı olduğu görülür.
- 2) Her iki dilde Muzafun İleyh (tamlayan) olan bölümün yan cümle olduğu dokuzuncu tablonun ikinci bölümündeki örneklerde açıkça görülmektedir.

3.10. Matuf Olan Yan Cümlelerin Karşılaştırılması

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	Arapçada kendisinden önceki cümleye atıf harfleri ile bağlanan ve kendisinden önceki cümlede yan cümle olan cümlelere matuf (atıf yapılan) yan cümleler denir.	Türkçede ise bu tarz cümleler iki cümle arasında bağlaç kullanılması ile oluşur.
2	Matuf olan cümleler kendisinden önceki cümleyle anlam, iş ve oluş bakımından ortaklık taşır.	Türkçede ise bağlaçla bağlanmış cümleler, anlam bakımından birbirleriyle ilişkilidir. Bunlara girişik birleşik cümle denir.

Tablo 10: Matuf olan yan cümlelerin karşılaştırmalı çözümlemesi

- 1) Arapça ve Türkçede atıf harfleri (bağlaçlar) kullanılarak bir yan cümle diğer yan cümleye bağlanabilir.
- 2) Atıf ile birbirine bağlanan yan cümleler anlam veya cümledeki öğeleri ortak olmaktadır. Şayet atıf harfleri ile ayrılan cümlelerde ortak unsurlar yoksa sıralı cümleler çeşidine girer. Arapçada matuf olan yan cümle yapısına örnek:

يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ أَنْ يَعْمَلَ وَ يَكْسِبَ

“Her insan çalışmayı ve kazanmayı ister.”

Matuf Y.C.

Y.C.

T.C.

Türkçede ise buna şu örneği verebiliriz:

Ahmet süt içmeyi ve elma yemeyi sever.

T.C. Y.C. (Atıf harfi) Y.C. T.C.

3.11. Bedel Olan Yan Cümlelerin Karşılaştırılması

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	Arapçada bedel yan cümlesi atıf harfi olmaksızın kendisinden önceki cümleye bağlanan, bağlandığı cümlelerin anlamını kuvvetlendiren, açıklayan ³⁷⁰ ve birleşik cümle içinde kullanılan yan cümle çeşididir.	Türkçede Arapçada olduğu gibi bedel cümlesiyle bire bir örtüşen cümle yapısı bulunmamaktadır. Ancak Arapçadaki bedel cümlelerini Türkçede anlam olarak ifade etmek için, birleşik cümle içinde kullanılan ifadeyi tekid etmek yahut ifadeye açıklık getirmek maksadıyla kullanılan arasöz veya aracümleler vardır.

Tablo 11: Bedel olan yan cümlelerin karşılaştırmalı çözümlemesi

- 1) Arapçadaki bedel yan cümlesinin tam karşılığı olan Türkçe yan cümle çeşidi yoktur. Ancak Arapça bedel olan cümle Türkçeye çevrildiğinde aracümleye benzediği görülmektedir.

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ / صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ.

Bedel cümlesi Y.C

“ Bizi doğru yola, nimet verdiklerinin yoluna, yönelt .”³⁷¹

³⁷⁰ Çörtü, *Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği*, s. 94.

³⁷¹ Fâtiha, 1: 6-7

3.12. Atf-1 Beyân Olan Yan Cümlelerin Karşılaştırılması

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	Atf-1 beyan olan cümle yan cümle grubuna dahil edilir. Bir temel cümleyi açıklamak için ona ilave edilen diğer cümleye atf-1 beyan cümlesi denir. Tefsir harfleri olan (اِنَّ), (اِذَا), (اَيُّ) dan sonra gelen cümleler atf-1 beyan olarak kabul edilir. Ancak atf-1 beyan olan cümleye tefsir cümlesi de denir.³⁷² * نَادَيْتُهُ اَنْ <u>قُمْ</u>. Y.C. Atf-1 beyan cümlesi “Kalk diye bağırdım.”	Türkçede Arapçada olduğu gibi Atf-1 beyan olan cümle ile bire bir örtüşen cümle yapısı bulunmamaktadır. Ancak Türkçede “Kalk diye bağırdım.” ifadesinde yan cümlecik temel cümlecğin zarf tümlecidir. Cümle, yapı itibariyle girişik birleşik cümledir.

Tablo 12: Atf-1 beyân olan yan cümlelerin karşılaştırmalı çözümlemesi

Arapçadaki Atf-1 Beyân olan yan cümleyle, Türkçede örtüşen yan cümle çeşidi yoktur. Ancak Arapça Atf-1 Beyân olan cümle, Türkçeye çevrildiğinde yapı itibariyle girişik birleşik cümledir.

³⁷² Çörtü, , a.g.e., s. 94.

3.13. Tefsîriyye (Açıklama) Yan Cümlesinin Karşılaştırılması

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	Tefsîriyye (Açıklama) cümlesi, temel cümledeki kapalı olan anlamı açıklayan veya daha fazla ayrıntı belirten cümlelere denir. Bu yapıdaki cümlelerin başında çoğunlukla (أُنْ), (أَيْ), (تَعْنَى , يَعْنَى) vb. bulunur.	Türkçede Arapçada olduğu gibi cümle çeşitleri arasında bu başlık altında bir yapı bulunmamaktadır. Ancak Türkçeye çevrilen Arapçadaki tefsîriye cümleleri Türkçede arasöz ve aracümle yapısıyla ifade edilmektedir.

Tablo 13: Tefsîriyye (açıklama) yan cümlesinin karşılaştırmalı çözümlemesi

Arapçada bulunan tefsîriye cümle yapısına uygun olan Türkçede bir yan cümle çeşidi bulunmamaktadır. Ancak Arapçadaki bu yan cümle, cümle içerisinden çıkarıldığında bir anlatım bozukluğu söz konusu olmaz. Türkçede “Musa’ya ‘Değneğini denize vur!’ diye vahyettik.” cümle çeşidi olarak girişik birleşik cümledir. Yan cümlecik temel cümlecğin zarf tümlecidir.

*وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ.

“Musaya ‘Değneğini denize vur.’ diye vahyettik.”³⁷³ Y.C. (tefsir cümlesi)

Y.C. (tefsir cümlesi)

Tefsîriyye yan cümle çeşidi, daha çok Kur’an tefsirlerinde kullanılır. Örneğin Tefsir’ül-Celaleyn’de : { وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ { أَيُّ الْقُرْآنِ { وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ { أَيُّ التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ

³⁷⁴“Bakara sûresi’nin dördüncü ayeti “Onlar ki: sana indirilene (yani Kur’an’a) ve senden önce indirilene (yani Tevrat’a, İncil’e ve o ikisinin dışındakilere) iman ederler.” şeklinde izah edilmiştir.

³⁷³ Maksudoğlu, *a.g.e.*, s. 345.

³⁷⁴ Celâluddîn Muhammed b. Ahmed al-Mahlî - Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebi Bekri’s-Suyûtî, *Tefsirü’l-Celâleyn*, c.1, Kahire: Dâru’l-Hadîs, ty., s. 3.

3.14. Mu'teriza (İ'tiraziyye) Yan Cümlesinin Karşılaştırılması

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	Manaya kuvvet vermek, ifadeyi güzelleştirmek veya yanlış anlamaları önlemek gibi maksatlarla mübteda ile haber; fiil ile fail, naib-i fail veya mef'ul; şart ile cevabı; hal ile sahibul hal; sıfat ile mevsuf gibi birbiri ile yakın irtibatı olan iki eleman arasına giren cümlelere i'tiraziyye cümleleri denir. Arapçada ise arasöz ve aracümle şeklinde bir ayrıma gidilmez.	Arapçadaki bu cümle türü Türkçede arasöz ve aracümleyi içine alan parantezli/ayraçlı cümle çeşidine girmektedir. Arasöz, cümlelerin öğelerinden birisinin açıklaması niteliğinde olup ve yargı bildirmeyen ifadelerdir. Aracümle, temel cümlelerin herhangi bir ögesi değildir. Kendisi yargı bildirir. Arasöz ya da aracümle iki virgül (, ,) ya da iki kısa çizgi (- -) arasında bulunur.
2	İ'tiraziyye cümleleri, cümle içinden çıkarıldığında cümlelerin anlamı bozulmaz.	Arasöz veya aracümle çıkarıldığında cümlelerin anlamında herhangi bir anlam bozukluğu olmaz.

Tablo 14: Mu'teriza (İtiraziyye) yan cümlesinin karşılaştırmalı çözümlemesi

1)Mu'teriza (İtiraziyye) yan cümlesi, Türkçedeki arasöz ve aracümleyi içine alan parantezli/ayraçlı cümle çeşidine girmektedir.

Örnekler:

*قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا ؟

İtirazi cümle

“Şöyle derler: "Vay başımıza gelene!" Kim bizi diriltip mezarımızdan çıkardı?”³⁷⁵

*إِنِّي أَخَافُ - إِنَّ عَصِيَّتَ رَبِّي - عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ .

İtirazi Cümle

“Şüphesiz ben Kıyamet gününün azabından-Rabbime asi olmaktan- korkarım.”³⁷⁶

³⁷⁵ Yasin, 36:52

³⁷⁶ Hâdır, a.g.e. , s.10.

Türkçede ise bu konu ile ilgili şu örnekleri verebiliriz;

Örnek: Alper'i, sınavda birinci olan öğrenciyi, dün gördüm.

Arasöz

Örnek: Bir de baktım, nasıl söylesem (nasıl anlatsam, nasıl desem), Bursa'yı geçmiştiz.

Aracümle

2) Her iki dilde de îtiraziye (arasöz/aracümle) cümleleri bulundukları cümleden çıkarıldığında o cümlede anlatım bozukluğu olmaz.

Örnek: Ali, okul temsilcisi, okula gelmedi. / Ali okula gelmedi.

Arasöz

Yukarıda örnekte görüldüğü gibi arasöz/aracümlelerin bulundukları cümleden çıkarılması, cümlede bir eksikliğe yol açmaz.

3.15. Müstesna Cümlesinin Karşılaştırılması

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	İstisna edatlarından sonra gelen cümleye müstesna cümlesi denir. İstisna edatları şunlardır: سوى إلا ، غير ، عدا ، خلا ، حشا ، dir.	Türkçede bu başlık altında kullanılan bir cümle türü bulunmamaktadır. Türkçede yan cümlecisi adlanmış ortaçlarla kurulan girişik bileşik cümleler Arapçada kullanılan müstesna cümlelerinin anlamını vermektedir.

Tablo 15: Müstesna cümlesinin karşılaştırmalı çözümlemesi

Arapçada yer alan müstesna yan cümlesini karşılaştırmalı olarak incelediğimizde bu yapı ve başlık altında Türkçede bir yan cümle çeşidi bulunmamaktadır.

“ İnsan için ancak çalıştığı vardır.”³⁷⁷

Müstesna cümlesi (Y.C.)

Fakat Türkçede, yan cümlecığı adlaşmış ortaçlarla kurulan girişik bileşik cümleler

Arapçadaki müstesna cümlesine benzemektedir.

Örnek: “Patron işçiye ancak çalıştığını verdi.”

3.16. Şart Cümlesinin Karşılaştırılması

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	Arapçada şart cümleleri cevabı ile birlikte değerlendirilir. İlk cümleye şart, ikinciye cevap cümlesi denir. Cevap cümlesi, şart cümlesini tamamlar.	Şart yardımcı cümleleri temel cümledeki hareketin şartını bildirir. Diğer yan cümlelerden farklı olarak temel cümlelerin ögesini izah eden bir yan cümle değildir, temel cümledeki eylemin hangi durumlarda gerçekleşebileceğini gösterir.
2	Arapçada şart cümleleri, şart edatlarıyla başlar.	Türkçede ise şart eki olan –sa/-se iki bölümden oluşan şart cümlelerini birbirine bağlamak için kullanılır ve şart eki olan –sa/-se başta gelmez.
3	Cezm eden şart edatları: إِنْ ، أَيْنَمَا ، إِذَا ، مَنْ ، مَا ، مَهْمَا ، أَيُّ ، متى أَيَّانَ ، أَنَّى ، حَيْثَمَا ، كَيْفَمَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ. Şart cümlesi	Şart yan cümleleri şu şekilde oluşturulur; a) Dilek- koşul kipiyle b) Ekeylemin koşul kipiyle c) Eylemlerin koşul kipiyle d) Dilek- koşul kipinin öyküleme, söylenti şekilleriyle – se ekini

³⁷⁷ Necm, 53:39

“Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur.”³⁷⁸ Cezm etmeyen şart edatları: لَوْ ، لَوْمَا ، لَمَّا ، إِذَا ، أَمَّا ، حِينَما عندما ، كَلَّمَا Şart cümlesi, cümlelerin baş tarafına şart edatlarından biri getirilerek oluşturulur.	almış kiplerle oluşturulur. * <u>Çalışırsam</u> / <u>başarıyorum.</u> Y.C. T.C. * <u>Hava güzel ise</u> / <u>işiniz de yoksa</u> / Y.C. Y.C. <u>kıra çıkalım.</u> T.C. * <u>Kim hapşırırsa</u> / <u>falakaya yatırırım.</u> Y.C. T.C.
---	--

Tablo 16: Şart cümlesinin karşılaştırmalı çözümlemesi:

- 1) Şart yan cümleleri Arapça ve Türkçe yan cümleler başlığı altında incelenmektedir. Her iki dilde de isim ve anlam olarak örtüşen yan cümlelerdir.
- 2) Arapçada şart edatı şart cümlesinin başına gelir;

وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي / لَكُنْتُ مِنَ الْمُخْضَرِّينَ

Şart cümlesi

“Rabbimin nimeti olmasaydı, mutlaka ben de cehenneme konulanlardan olmuştum.”³⁷⁹

Türkçede ise şartlı birleşik cümlede, şart eki olan –sa/-se iki bölümden oluşan şart cümlelerini birbirine bağlamak için kullanılır ve başta gelmez. Şartlı birleşik cümlede, yardımcı cümle (şart cümlesi) önce asıl (temel) cümle sonra gelir:

* Hava güzel olursa / biz yarın gezmeye gideceğiz.

Y. C. (şart cümlesi) T.C.

- 3) Tablonun üçüncü bölümünde verilen şart edatları her iki dilde farklı şekillerde gelse de aynı anlamı barındırmaktadır. Arapçadaki şart edatları ile Türkçedeki şart

³⁷⁸ Talâk, 65:1

³⁷⁹ Sâffât, 37:57

eklerinin cümle içinde bulundukları yer farklıdır. Bu ise dilin kendine has karakterinden kaynaklanan farktır. Yoksa şart cümleleri Arapça ve Türkçede şartlı birleşik cümlede yan cümle görevini üstlenmektedir.

3.17. Cevap Cümlelerinin Karşılaştırılması

3.17.1. Şartın Cevabının Karşılaştırılması

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	Şart cümlelerinde, şartın cevap kısmı şart yan cümlesinden sonra gelmektedir. Daima cevap cümlesi, şart cümlesini anlam ve yapı bakımından tamamlar. Cevap cümlesi, fiil ve isim cümlesi olarak gelebilir.	Türkçede şart cümlesi iki yargıdan oluşur. Birincisi şart edatının da içinde olduğu koşul cümlesi, ikincisi ise bu koşula cevap niteliği taşıyan cümle yani cevap cümlesidir. Şart, sebep ya da tahmin bildiren cümleciğe şart cümleciği; şart, sebep ya da tahminin sonucu olan cümleciğe de ceza ya da sonuç cümleciği denir.

Tablo 17: Şartın cevabı cümlesinin karşılaştırmalı çözümlemesi:

- 1) Şartın cevabı Arapçada yan cümle olarak ele alınmaktadır; çünkü cevap cümlesi tek başına söylenmek isteneni vermemektedir. Bunu şu örnekle gösterebiliriz:

فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ

Cevap cümlesi

“Allah’a sadâkat etselerdi elbette kendileri için daha hayırlı olurdu.³⁸⁰

Türkçede ise şartın cevabı kabul edilen bölüm yan cümle olarak ele alınmaz. Şartlı birleşik cümlede cevap cümlesi temel cümle kısmını oluşturur.

³⁸⁰Muhammed, 47:21

Örnek: “Çalışırsan / başarırsın.” gibi.

Y.C. Şart cümlesi T.C. Cevap cümlesi

3.17.2. Nidanın Cevabının Karşılaştırılması

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	Nida sözlükte; sesleniş, çağrı, duyuru, hitap şekli anlamlarına gelmektedir. Münada ise, nida harflerinden sonra gelen zahir bir isimdir. Nida harfleri: يَا، أ، آ، ائ آئ، آيا، هيا، وا Münada’dan sonra gelen cümleye ‘nidanın cevabı’ denir ve yan cümledir. Nidanın cevap cümlesi, fiil ve isim cümlesi olarak gelir.	Türkçede nidanın cevabı şeklinde bir yardımcı cümle kalıbı birleşik cümle yapısı içinde gösterilmez. Ancak ünlem cümleleri Arapçada kullanılan nida harfleri ve cümleleri ile birbirine benzemektedir. Ünlem cümleleri; duyguları, coşkuları anlatan cümlelerdir. Ünlem cümlelerinde diğer cümlelerde olduğu gibi duygu ve düşüncelerin bir yargıya bağlanması söz konusu değildir. Sadece açıklanması esastır.³⁸¹

Tablo 18: Nidanın cevabını cümlesinin karşılaştırmalı çözümlemesi

Arapçada nidanın cevabı olarak ele aldığımız cümle yapısı, yardımcı cümle olarak kabul edilmektedir. Ancak birleşik cümleler esas alınarak Türkçede yardımcı cümleler incelendiğinde böyle bir yapıda, yardımcı cümle bulunmamaktadır. Arapçada kullanılan bu yardımcı cümle çeşidi yapı itibariyle şayet nidanın cevap kısmı isimle başlarsa buna isim cümlesi yok eğer fiil ile başlarsa buna fiil cümlesi denir.

Nidanın cevabının fiil cümlesi olarak geldiği yer: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ.

“Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının.”³⁸² Y.C. (nidanın cevabı)

³⁸¹ Aktan, *a.g.e.*, s. 43.

³⁸² Hucurât, 49:12

Nidanın cevabının isim cümlesi olarak geldiği yer: يَا طَالِبُ ! اَلْعِلْمُ صَيْدٌ وَ الْكِتَابَةُ قَيْدٌ .

“(Ey) Öğrenci! İlim avdır, yazma da (onu) bağlamaktır.” Y.C. (nidanın cevabı)

3.17.3. Yeminin (Kasemin) Cevabının Karşılaştırılması

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	Kasem harfleri: الواو ، الباء ، التاء ، اللام harfleridir. Kasem cümlesi bir cevaba ihtiyaç duyar. Kasemden sonra gelen cümleye ise kasem cümlesi denir. Kasemin cevap cümlesi müspet (olumlu) veya menfi (olumsuz) fiil ve isim cümlesi olabilmektedir.	Türkçede yeminin kullanılması söz konusudur. Ancak cümle çeşitleri incelendiğinde yemin cümlesi veya birleşik cümle yapısında temel cümleyi tamamlayan yan cümle başlığı altında bir cümle çeşidi bulunmamaktadır.

Tablo 19: Kasem (yemin)’in cevabı cümlesinin karşılaştırmalı çözümlemesi

Arapçada yemin cümlesi ve yeminin cevabı şeklinde yan cümle çeşidi bulunmaktadır. Yemin cümleleri ifadeye kesinlik katmaktadır. Karşıdaki muhataba veya muhataplara söylenen şeylerin kesinlikle gerçekleşeceği vurgulanmaktadır. Yeminin cevap kısmı isim veya fiil cümlesi şeklinde gelir.

Kasemin cevap cümlesinin fiil cümlesi olarak geldiği yere örnek:

وَاللّٰهِ لَيَخْرُجَنَّ الْعَدُوُّ مَذْحُورًا .

Y.C. (yeminin cevabı) Yemin

“Allah’a yemin ederim ki, onlar düşmanı mağlup olarak çıkaracaklar.”

Kasemin cevap cümlesinin isim cümlesi olarak geldiği yere örnek:

وَاللّٰهُ اِنَّ مُحَمَّدًا لَّعَلٰى حَقٍّ .

Y.C. (yeminin cevabı)

“ Allah’a yemin ederim ki, Muhammed hak üzeredir.”³⁸³

3.17.4. Talebin Cevabı

	ARAPÇA	TÜRKÇE
1	Talebin içine emir, nehiy, istifham, temenni, teşvik ve teracci (ummak) girer. En çok kullanılan ise emir ve nehiy kalıplarıdır. Emir ve nehiyden sonra gelen cezimli muzarilere, emrin cevabı da denilir. Talep bildiren cümlelerinin bir cevabı vardır. Bu cevap cümlelerine talebin cevabı denir. Yukarıda bahsettiğimiz cümle kalıplarını şu şekilde gösterebiliriz: a)Emir cümlesi: <u>تَجْتَهِدُ</u> <u>تَنْجَحُ .</u> Talebin cevabı Emir cümlesi “Çalış <u>başarırısın.</u>” b)Nehiy (yasaklama) cümlesi: <u>لَا تَذُنُ مِنَ النَّارِ</u> <u>تَحْتَرِقُ .</u> Talebin cevabı Nehiy cümlesi	Talep ifade eden emir cümlesi, olumsuz emir cümlesi (nehiy), soru cümlesi (istifham), dilek cümlesi(temenni) Türkçede de yer almaktadır. Ancak Arapçada yer alan teracci (umut) ifade eden cümle kalıpları her ne kadar Türkçede kullanılan dilek cümleleri ile bire bir örtüşmese de benzerlik arz etmektedir. Arapçada emrin cevabı olan bir yan cümle yapısına uygun bir yapı Türkçede bulunmamaktadır. Yani Türkçede “Çalış <u>başarırısın.</u>” ifadesindeki “başarırısın” kelimesi yan cümle değil temel cümle sayılır; çünkü yüklem olan kısım fiilimsi değildir. Unutmamamız gereken husus, yan cümlelerin oluşabilmesi için fiilimsinin kullanılması gerekir. Yasaklama ifadesi olan nehiy fiile -me/-ma olumsuzluk eki getirilerek yapılır. “Sinemaya gitme.” örneğinde

³⁸³ Ömer, Zehran - Abdullah, a.g.e. , ss. 304-306.

“Ateşe yaklaşma <u>yanarsın.</u>” c) İstifham (soru) cümlesi: <u>أَيْنَ أَبُوكَ ؟</u> <u>أَرَزُهُ .</u> Talebin cevabı Soru cümlesi “Baban nerede? <u>Onu ziyaret edeceğim.</u>” d) Temenni(dilek) cümlesi: <u>لَيْتَ لِي دَنَانِيرَ</u> <u>أُنْفِقَهَا .</u> Talebin cevabı Temenni cümlesi “Keşke param olsaydı da onu harcasaydım.” d) Teracci (umut/beklenti) cümlesi: <u>لَعَلَّهُ يَجِيئ</u> <u>يَزُرُّكَ .</u> Talebin cevabı Teracci cümlesi “Belki gelir de seni ziyaret eder.”	olduğu gibi. Fakat “Ateşe yaklaşma <u>yanarsın.</u>” ifadesi Türkçede şart cümlesi olarak kullanılır. Yani “Ateşe yaklaşırsan yanarsın.” şeklinde kullanılır. Türkçede soru cümlelerine verilen cevap talebin cevabı olarak kabul edilip yardımcı cümle olarak kabul edilmez. Türkçede dilek cümleleri, yüklemi dilek şart kipiyle çekimlenmiş cümlelerdir. Çoğu zaman dilek cümlelerinin başına “keşke” ifadesi getirilir. Keşke akşam bize gelsen de seninle ders çalışsak. (Dilek-koşul) Arapçada kullanılan teracci cümlesi, ifade olarak Türkçede kullanılır, ancak bu kalıbı eşleştireceğimiz bir yapı yoktur. Umut ifade eden bu yapı Türkçede dilek (istek) cümlelerine benzemektedir. Örneğin: “Belki bu yaz sizde kalmaya gelebiliriz.” gibi.
---	---

Tablo 20: Talebin cevabı cümlesinin karşılaştırmalı çözümlemesi:

Yukarıda verilen tablodaki açıklamalar ve örneklere baktığımızda, Arapçada talebin cevabı olarak kabul edilen cümleler yan cümle olarak ele alınmakta iken, Türkçede bu tarz cümleler temel cümle olarak kabul edilmektedir. Çünkü talebin cevabı olarak gelen kısımda fiilimsi değil bizzat fiil cümlesi ise fiil, isim cümlesi ise isim kullanılmıştır.

SONUÇ

Tez konumuzun “Karşılaştırmalı Dilbilim Açısından Arapça ve Türkçede Yan Cümleler” olması hasebiyle, öncelikle dili bir sistem olarak gören ve niteliğini, yapısını, birimlerini ve dönüşümlerini inceleyen bilim dalı olan dilbilim hakkında bilgi verildi. Dilbilim terimi, ilk kez XIX. yüzyılda dil incelemelerindeki yeni bir yaklaşımı geleneksel filolojiden ayırmak için kullanılmıştır. Ancak bilinen en eski dil çalışmaları, eski Hint’e ve eski Yunan’a kadar uzanır. Eski Hint’te yapılan dil ile ilgili çalışmalar kutsal metinler olan Veda’ların doğru yorumlanması ve nesilden nesile doğru bir şekilde aktarılması çabalarına dayanır. Eski Yunan’da ise dilbilgisi çalışmaları felsefenin bir kolu olarak anlaşıyordu. Bu nedenle ilk dil çalışmaları Yunan filozoflarınca yapılmıştır. Aristo ilk defa çeşitli gramer konularını belirleyerek bu alanda önemli bir adım atılmasını sağlamıştır. Doğu dünyasında Arap dilcilerinin de önemli incelemeler ortaya koydukları görülmektedir. Bu dönemdeki Arap dilcileri türetme (iştikak – etimoloji) üzerinde durarak, sözlük çalışmaları yapmışlardır. İbn Cinni ve Basra Okulu’nun en önemli temsilcisi olan Sibeveyhi bunların başında gelir. Türkçede yapılan dilbilim çalışmaları Kaşgarlı Mahmut’un Dîvânü Lugati’t-Türk adlı eseri başta olmak üzere, XV. yüzyılda Ali Şir Nevaî’nin yazdığı Türkçe ile Farsça’yı çeşitli bakımlardan karşılaştırarak Türkçe’nin Farsça’ya üstünlüğünü savunduğu Muhâkemetü’l Lügateyn’i görmekteyiz. XVIII – XIX. Yüzyıllarda yaşayan Mütercim Âsım’ın “Kâmusü’l Muhî” adlı eserinin çevirisi, sözlükbilim (exicography) alanında önemli bir yapıttır. Türkçede, Batıdaki örneklerine benzeyen ilk dilbilim kitabı Şemsettin Sami tarafından 1886-87 yılında yayımlanan ve dilbilim konularını tanıtarak Avrupa’daki gelişmelere ışık tutan “Lîsan” adlı eserdir. Dilbilim çalışmaları çerçevesinde 1933 yılında İstanbul Üniversitesi, Paris’te öğrenim gören Ragıp Hulusi Özdem’i Lenguistik profesörlüğüne atamıştır. 1976 yılından başlayarak Türkiye’de dilbilim konularının ele alındığı süreli yayınlar çıkarılmıştır. Bunlar arasında İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümünde Berke Vardar ve arkadaşlarınca çıkarılan “Dilbilim”, Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dilbilimi Anabilim Dalı Öğretim üyelerince çıkarılan “Genel Dilbilim Dergisi” ve Ankara Üniversitesi’nde TÖMER’in çıkardığı “Dil Dergisinin (Language)” dilbilim alanında yapılan çalışmalardan olduğu görülmüştür.

Araştırmamızın birinci bölümünde, karşılaştırma yapacağımız her iki anadili daha sağlıklı kavrayabilmek için bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisi olan cümleyi ve öğelerini, cümle çeşitlerini: a) Yüklemin türüne göre b) Öğelerin dizilişine göre c) Yapılarına göre d) Kullanımlarına göre inceledik. Daha sonra ise Türkçedeki yan cümlelerin; Adeylemlerle (isim-fiillerle) kurulan, ortaçlarla (sıfat-fiillerle) kurulan, ulaçlarla (zarf-fiillerle) kurulan, bağlama ulaçlarıyla kurulan, durum ulaçlarıyla kurulan, zaman ulaçlarıyla kurulan, kıyaslama ulaçlarıyla kurulan yan cümlelerden, şart yardımcı cümleleri ve “ki” edatıyla kurulan yan cümlelerden oluştuğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Arapçadaki cümle çeşitlerinin, yapı bakımından, zaman bakımından, anlam bakımından incelenmiştir. Daha sonra ise Arapçada yan cümlelerin: 1.Sıla yan cümlesi 2. Sıfat yan cümlesi 3. Hal yan cümlesi 4. Haber yan cümlesi 5. Mübteda yan cümlesi 6. Fail yan cümlesi 7. Naib-i Fail yan cümlesi 8. Meful olan yan cümle 9. Muzafun ileyh olan yan cümle 10. Matuf olan yan cümle 11. Bedel yan cümlesi 12. Atf-ı Beyân olan yan cümle 13. Açıklama yan cümlesi 14. İ’tirazi yan cümlesi 15. Müstesna yan cümlesi 16. Şart yan cümlesi 17. Cevap yan cümlesi 17.1. Şartın Cevabı 17.2. Nidanın Cevabı 17.3. Kasemin Cevabı 17.4. Talebin Cevabı şeklindeki yan cümlelerden oluştuğu tespit edilmiştir.

Tezimin son bölümünde ise çalışmamızın önceki bölümlerinde yapılan araştırmalar ışığında Arapça ve Türkçedeki yan cümleler öncelikle tablolar halinde karşılaştırılmış daha sonra ise tablolardaki maddeler analiz edilmiş ve şu sonuçlara varılmıştır:

1. Arapçada ismi mevsullerle yapılan sıla yan cümlesinin benzerinin Türkçede “ki” bağlacı ve fiilimsiler (ortaçlar) yardımıyla kurulduğu görülmüştür.
2. Arapçadaki sıfat yan cümlesinin Türkçede ortaçlar yardımıyla oluşturulan girişik birleşik yan cümlelere anlam bakımından benzediği tespit edilmiştir.

3. Arapçadaki hal yan cümlesi, fiil cümlelerinde eylemin nasıl yapıldığını açıklamaktadır. Türkçede aynı işlevin durum ulaçları ile kurulan yan cümleler tarafından karşılandığı görülmüştür.
4. Arapçada haber yan cümlesi isim cümlesi içinde yer alır. Türkçede haber yan cümlesi şeklinde bir yan cümle türü bulunmamaktadır. Arapçadaki haber yan cümlesinin Türkçede yargı bildiren yüklemle ifade edildiği tespit edilmiştir.
5. Arapçadaki mübteda yan cümlesine benzer şekilde Türkçede de isim cümlesi içerisinde öznenin yan cümle olarak geldiği görülmüştür.
6. Arapçada fail (özne) olan yan cümle, fiil cümlesi, isim cümlesi gibi değişik şekillerde gelebilir. Türkçede ise özne olan yan cümle fiil cümlesi içinde adeylemlerle veya adlaşmış ortaçlarla kurulur.
7. Arapçada naib-i fail (sözde özne) olan yan cümle, fiil cümlesi, isim cümlesi gibi farklı şekillerde gelir. Bu tür yan cümlelerde mastarların kullanımı söz konusudur. Türkçede ise sözde özne fiilimsiler yardımıyla yan cümle halini alır. Bu tür yan cümleler adeylemlerle veya adlaşmış ortaçlarla kurulur. Bu konuda Türkçenin Arapça ile farkı öğelerin dizilişi bakımındandır.
8. Her iki dilde de meful olan (tümleç) yan cümle çeşitleri bulunmaktadır. Yapısal farklılıklar olsa da cümle içindeki görev ve anlamları bakımından Arapça ve Türkçe meful (tümleç) olan yan cümleler birbirine anlamsal açıdan benzemektedir.
9. Arapça ve Türkçe cümle yapısında yan cümlelerin isim tamlaması şeklinde gelmesi mümkündür. Arapça ve Türkçede isim tamlaması oluşturan öğelerin yerleri farklı olsa da Arapçadan Türkçeye çeviri yapıldığında ifade edilen şeyin aynı olduğu görülür.

10. Matuf yan cümleleri, Arapça ve Türkçede atıf harfleri (bağlaçlar) kullanılarak bir yan cümlenin diğer bir yan cümleye bağlanması şeklindedir.
11. Arapçadaki bedel yan cümlesinin tam karşılığı olan Türkçe yan cümle çeşidi yoktur. Ancak Arapça bedel olan yan cümle Türkçeye çevrildiğinde aracümleye benzediği görülmektedir.
12. Arapçadaki Atf-ı beyân olan yan cümleyle, Türkçede örtüşen yan cümle çeşidi yoktur. Ancak Arapça Atf-ı beyân olan cümle, Türkçeye çevrildiğinde yapı itibariyle girişik birleşik cümleye benzemektedir.
13. Türkçede Arapçada olduğu gibi cümle çeşitleri arasında yan cümle başlığı altında bir yapı yoktur. Ancak Türkçeye çevrilen Arapçadaki tefsiriye cümleleri Türkçede arasöz ve aracümle yapısıyla ifade edilmektedir.
14. Arapçadaki i'tiraziye cümle türü Türkçede arasöz ve aracümleyi içine alan parantezli/ayraçlı cümle çeşidiyle yapı ve anlam bakımından aynı özelliği taşıdığı tespit edilmiştir.
15. Arapçada yer alan müstesna yan cümlesini karşılaştırmalı olarak incelediğimizde bu yapı ve başlık altında Türkçede bir yan cümle çeşidi bulunmamaktadır. Fakat Türkçede, yan cümlecği adlaşmış ortaçlarla kurulan girişik bileşik cümleler Arapçadaki müstesna cümlesine benzemektedir.
16. Şart yan cümleleri Arapça ve Türkçe yan cümleler başlığı altında incelenmektedir. Her iki dilde de isim ve anlam olarak örtüşen yan cümlelerdir. Ancak Arapçada şart edatı şart cümlesinin başına gelir.

Türkçede ise şartlı birleşik cümlede, şart eki olan –sa/-se iki bölümden oluşan şart cümlelerini birbirine bağlamak için kullanılır ve başta gelmez. Şartlı birleşik cümlede, yardımcı cümle (şart cümlesi) önce asıl (temel) cümle sonra gelir.

17. Şartın cevabı Arapçada yan cümle olarak ele alınmaktadır; çünkü cevap cümlesi tek başına söylenmek isteneni vermemektedir. Türkçede ise şartın cevabı kabul edilen bölüm yan cümle olarak ele alınmaz. Şartlı birleşik cümlede, cevap cümlesi temel cümle kısmını oluşturur.
18. Arapçada nidanın cevabı olarak ele aldığımız cümle yapısı, yardımcı cümle olarak kabul edilmektedir. Ancak birleşik cümleler esas alınarak Türkçede yardımcı cümleler incelendiğinde böyle bir yapıda, yardımcı cümle bulunmadığı tespit edilmiştir.
19. Arapçada yemin cümlesi ve yeminin cevabı şeklinde yan cümle çeşidi bulunmaktadır. Türkçede yeminin kullanılması söz konusudur. Ancak cümle çeşitleri incelendiğinde yemin cümlesi veya birleşik cümle yapısında temel cümleyi tamamlayan yan cümle başlığı altında bir cümle çeşidi bulunmamaktadır.
20. Arapçada talebin cevabı olarak kabul edilen cümleler yan cümle olarak ele alınmakta iken, Türkçede bu tarz cümleler temel cümle olarak kabul edilmektedir. Çünkü talebin cevabı olarak gelen kısımda fiilimsi kullanılmaz. Cümle fiil cümlesi ise fiil, isim cümlesi ise isim kullanılır.

Yapılan bu tez çalışmasında Arapça ve Türkçedeki yan cümlelerin yapısal ve anlamsal bakımdan benzer ve farklı özellikleri tespit edilip Arapçadan Türkçeye veya Türkçeden Arapçaya çeviri yaparken yan cümle ile ilgili hangi hususların göz önünde bulundurulması gerektiği araştırılmıştır.

KAYNAKÇA

- ‘ABDU’L- GÂNÎ, Eymen Emîn, **Nahvü’l-Kâfi**, c.I, 10. Baskı, İskenderiyye: Dâr’ubni Haldun, 2008.
- ‘ABDU’L- GÂNÎ, Ahmet, Abdu’l-‘Azîm, **Mustalâhu’n-Nahv**, Kahire: Dâru’s-Sekâfe, 1990.
- ‘ABDUL TEVVÂB, Ramazan, **Tetavvuru’n-Nahvi’l-Lugati’l-‘Arabî**, thk. G. Bergsträsser, Kahire: Mektebet’ül-Hanci, 1969.
- AKBAYIR, Sıddık, **Cümle ve Metin Bilgisi**, Ankara: Deniz Kültür Yayınları, 2003.
- AKTAN, Bilal, **Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi**, Ankara: Gazi Kitabevi, 2009.
- AKSAN, Doğan, **Dilbilim ve Türkçe Yazıları**, İstanbul: Multilingual Yayınları, 2004. ss.16-17.
- _____ **Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)**, c.I, Ankara: T.D.K. Yayınları, 2007.
- İBN ‘AKÎL, Abdullah, **Şerhü İbn ‘Akîl**, thk. Muhammed Muhittin Abdulhamid, c.I, 10.Baskı, Kahire: Dâru’t-Turas, 1980.
- EL-ANTÂKÎ, Muhammed, **el Minhâc fi’l- Kavâidi ve’l İ’râb**, 8. Baskı, Beyrut: Dâru’s-Şargı’l-‘Arabiyyi, ty.
- ATİYYE, Corcî Şâhîn, **Sullemu’l-Lisân fi’s-Sarf ve’n-Nahv ve’l-Beyân**, 4.Baskı, Beyrut: Dâru’r- Reyhan Basımevi, ty.
- AYDIN, Mehmet, **Dilbilim El Kitabı**, İstanbul: 3F Yayınevi, 2007.
- BANGUOĞLU Tahsin, **Türkçenin Grameri**, İstanbul: Baha Matbaası, 1974.

BOLELLİ, Nusrettin, **Belâgat**, 6.Baskı, İstanbul: Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2011.

BOLAT, Hasan, **Girişik Tümce Yapılarının Çevirisi**, Samsun: Deniz Kültür Yayınları, ty.

BULUT, Ali, **Sibeveyh'in El-Kitabında Ele Aldığı Bazı Nahiv Konuları, İşleme Yöntemi ve Koyduğu Kurallar**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.)

CELAL, Hâfız Hasan Hüsnî, **En-Nahvu Lil-Cemî**, Kahire: Dâru'l-Maktum, 2005.

EL-CEVHERÎ, İsmail b. Hammâd, **Es-Sihâh Tâcü'l-Luğa Sihâhu'l-'Arabî**, , c.IV, 4.Baskı, thk. Abdulğaffar Atar, Beyrut: Dâru'l-İlmi lil Melayins, ty.

İBN CİNNÎ, Ebu'l Feth Osman, **El Hasâis**, 2.Baskı, Beyrut: Dâru'l Hüda, c.I, thk. Muhammed Ali Neccar, ty.

ÇÖLLÜ, Muharrem, **Muhtasar Arapça Dilbilgisi**, Ankara: Bizim Repro Yayınevi, 2011.

ÇÖRTÜ, Mustafa Meral, **Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği**, 6.Baskı, İstanbul:Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009,

_____ **Sarf-Nahiv Edatlar**, 9. Baskı, İstanbul: Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009.

CEVİZ, Nurettin, **Uygulamalı Basın Arapçası**, İstanbul: Elif Yayınları, 2010, s.161.

ÇÖĞENLİ, Sadi, **Kur'an ve Hadis Örnekli Arapça Dilbilgisi Nahiv**, İstanbul: Bakanlar Medya, 2009.

DELİCE, H. İbrahim, **Türkçe Sözdizimi**, 2.Baskı, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003.

EDİSKUN, Haydar, **Türk Dilbilgisi**, 8.Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003.

EREN, Cüneyt - DELİÇAY, Tahsin, **Arapça Cümle Yapısı ve Çeviri Teknikleri**, İzmir: Tıbyan Yayıncılık, 2004.

ERGİN, Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul: Bayrak yayınevi, 1999.

ERKAN, Ârif, **el-Beyân Arapça-Türkçe Büyük Sözlük**, İstanbul: Huzur Yayınevi, 2006.

EL-FERÂHİDÎ, Halil b. Ahmed, **Manzûmetü'n-Nahv**, thk. Ahmed Afîfi, Kahire: Dâru'l-Kutubu'l Mısriyye, 1995.

FEYYAZ, Süleyman, **Nahvu'l-'Asrî**, 1.Baskı, Mısır: Merkezü'l-Ehram, 1995.

GALÂİYÎNÎ, Mustafa, **Câmiu'd-Durûsü'l-'Arabîyye**, c.I, 28.Baskı, Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asrî, 1994.

GENCAN, Tahir Nihat, **Dilbilgisi**, Ankara: Ayraç Yayınevi, 2001.

GÜNEŞ, Kadir, **Arapça-Türkçe Sözlük**, İstanbul: Mektep Yayınları, 2011.

GÜNDAY, Hüseyin - ŞAHİN, Şener, **Arapça Dilbilgisi Nahiv Bilgisi**, 5.Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2011, s.3.

_____ **İşlevsel Özellikleri ve Tercüme Teknikleri Açısından Arapçada Bağlaçlar**, 2. Baskı, Bursa: Emin Yayınları, 2009.

HÂDIR, Bedreddin, **İ'râbu'l Vâzih**, Beyrut: Dâru's-Şerigi'l Arabî, ty.

HALEF, Âdil, **Nahvu'l-Lugati'l-'Arabî**, Kahire: Mektebetü'l-Adâb, 1994, s.84.

HASEN, Abbâs, **en-Nahvu'l Vâfi**, c.I, 3. Baskı, Kahire: Dâru'l Mearif, ty.

HAZER, Dursun, ÖZDEMİR Abdurrahman, BULUT, Ali, vd., YILDIZ, Musa, CEVİZ, Nurettin - GÜNDÜZÖZ, Soner (ed.), **İlahiyat Fakülteleri İçin Arapçaya Giriş**, c.II, Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.

HENGİRMEN, Mehmet, **Türkçe Dilbilgisi**, 4. Baskı, Ankara: Engin Yayınevi, 2002.

İBN HİŞAM, **Muğni'l-Lebîb an Kutubi'l-E'ârîb**, c.I-II, thk. Muhammed Muhyiddin Abdu'l-Hamîd, Kahire: Matbeatü'l medenî, ty.

İŞLER, Emrullah - YILDIZ, Musa, **Arapça Çeviri Kılavuzu**, 2.Baskı, İstanbul: Elif Yayınları, 2008.

İBRÂHÎM, Muhammed Tayyib, **İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîmi'l-Müyesser**, 4.Baskı, Beyrut: Daru'n-Nefaes, 2009.

İMAMOĞLU, M. İlhan, **Kırk Derste Arapça**, İstanbul: Beka Yayınevi, 2005.

KARAHAN, Leyla, **Türkçede Söz Dizimi**, 12. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

EL-KAZVİNÎ, Hatip, **Telhîs ve Tercümesi**, thk. Nevzat H. Yanık - Mustafa Kılıçlı - M. Sadi Çöğenli, İstanbul: Huzur Yayınevi, ty.

KESKİNER, Osman, **Arapça'da Hal ve Kur'an Tercümelerindeki Yansımaları**, İstanbul: Ayhan Matbaası, 2011.

KIRAN, Zeynel, **Dilbilim Akımları**, 2. Baskı, Ankara: Kitabevi Yayınları, 1996.

KIRAN, Ayşe, KORKUT, Ece - AĞILDERE Suna, **Günümüz Dilbilim Çalışmaları**, İstanbul: Multilingual Yayınevi, 2003.

KIRDAR, Şehâbettîn, **el-İ'râb ül-Mubassat**, Konya: Dizgi Ofset, 2012.

KÜKEY, Mazhar, **Türkçenin Dilbilgisi-2**, Samsun: Cem Ofset Yayıncılık, ty.

EL-MAHALLÎ Celâluddîn Muhammed b. Ahmed - ES-SUYÛTÎ Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebi Bekri, **Tefsiru'l-Celâleyn**, c.I, Kahire: Daru'l-Hadis, ty.

MARTİNET, André, **İşlevsel Genel Dilbilim**, Berke Vardar (Çev.), İstanbul: Multilingual Yayınevi, 1998.

MAKSUDOĞLU, Mehmet, **Arapça Dilbilgisi**, 5.Baskı, İstanbul: Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1992.

MEHMEDOĞLU, Alâeddin, **Türk Dilinde Bağımlı Birleşik Cümle Söz Dizimi**, Adapazarı: Aşiyân Yayınları, 2001.

MUĞÂLİSE, Mahmut Hüsnî, **Nahvu's-Şâfi**, 3.Baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1997.

MUSTAFA, İbrâhîm, **İhyâü'n-Nahv**, 2.baskı, Kahire: yy. 1992.

MUTÇALI, Serdar, **Arapça-Türkçe Sözlük**, İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.

EL-MÜBERRİD, Ebu Abbas Muhammed b. Yezid, **el-Muktedab**, c.I-IV, thk. Muhammed Abdu'l-Hâlık 'Azim, Beyrut: Âlâmü'l-Kutub, t.y.

NÂDİRÎ, Muhammed Esad, **Nahvu'l-Lugati'l-'Arabî**, 2.Baskı, Beyrut: Matbâ'u'l-Asrî, 1997.

ÖMER, Ahmet Mûhtâr, ZEHRAN, Mustafa Nuhas - ABDULLAH, Muhammed Hamase, **en-Nahvü'l-Esâî**, 4. Baskı, Kuveyt: Dâru-s Selâsil Yayınları, 1994.

PERROT, Jean, **Dilbilim**, Işık Ergüden (Çev.), Ankara: Dost Kitabevi, 2006.

ER-RÂCİHÎ, Abduh, **et-Tatbîkü'n-Nahv**, 2.Baskı, İskenderiye: Dâru'l-Marifeti'l-Câmi'ati, 1998.

RİZÂ, 'Ali, **Muhtar fi'l Kavaid ve'l İ'râb**, Beyrut; Mektebetü Darü's-Şerkiyyi, ty.

SARMIŞ, İbrahim, **Metin ve Alıştırmalarla Arapça Dilbilgisi**, Konya: Esra Yayınları, 2008.

SELİM, Muhammed İbrâhîm, **en-Nahvu'l-Müeyesser**, Kahire: Dâru't-Talâ'i, 2006.

İBN SERRÂC, Ebu Bekr Muhammed B. Sehl, **el-Usûl fi'n-Nahv**, c.I-III, 3.Baskı, thk. Abdu'l Hüseyin Fetlî, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996.

SEVİNÇ, R. Resul, **Arapçada Cümle Yapısı**, 2.Baskı, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.

SÎBEVEYH, Ebu Bişr Amr b. Osman b. Kanber, **el-Kitâb**, thk. Abdu's-Selam Muhammed Harun, c. I-V, Beyrut: Dâru'l-Ceyl, ty.

ES-SA'RÂN, Muhammed **'İlmu'l-Luga**, 2. Baskı, Beyrut: Dâru'n-Nehdatü'l-'Arabiyye, ty.

EŞ-ŞÂİR, Hasan Mûsâ, **Tetavvürü'l- Erâi'n-Nahviyye, İbn Hişâm el-Ensârî**, 1.baskı, Ürdün: Dâru'l-Beşir, 1994.

TALU, Mehmet, **Arap Dili ve Edebiyatı Nahiv İlmi**, c.III , Kayseri: yy. ,1987.

TOKLU, Osman, **Dilbilime Giriş**, Ankara: Akçağ Yayınları, 2003.

UÇAN, Hilmi, **Dilbilim, Gösterge Bilim ve Edebiyat Eğitimi**, Ankara: Hece Yayınları, 2008.

EL-‘UKBERÎ, Ebu’l Bekâ Muhibbuddin Abdullah b. Hüseyin b. Abdullah, **el-Lübâb fî İ‘lelî’l Binâ ve’l-İ‘râb**, c.I-II, 1.Baskı, thk. Gazi Muhtar Talimat, Suriye: Dâru’l-Fıkr, 1995.

URALGİRARY, Yusuf, **Modern Metodlu, Uygulamalı, Tahlilli ve Araştırmalı Arapça (İlk ve İleri Dilbilgisi)**, c.I-II, İstanbul: Tebliğ Yayınları, 1986.

ÜMÜTLİ, Mehmet, **Arapça KPDS Kılavuzu**, 1.Baskı, İstanbul: yy., 2011.

ÜRÜN, Kazım, **Örneklerle Arap Dilinde Bağlaçlar ve Terkipler**, Konya: Esra Yayıncılık, 1998.

VARDAR, Berke, **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, 2. Baskı, İstanbul: Multilingual Yayınevi, 2007.

YARAN, Rahmi, **Arapçada İ‘râb**, 2.Baskı, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010.

YAZICI, Hüseyin, **Örnekleriyle Arapçada Bağlaçlar ve Yapılar**, İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1998.

YÜKSEL, Ahmet, **Arap Dilinde Atıf ve Atıf Harfleri**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.)

ZİHNİ, Mehmet, **el-Muktedab Mine’l-Muntehab fî Ta‘lîmî’l-Lügati’l-‘Arabî**, İstanbul: Marifet Yayınları, 2004.

<http://www.ege-edebiyat.org/wp/?cat=16>. İnternet sitesi, (24/09/2012).

<http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/dilbilim>, Karşılaştırmalı ve tarihsel dilbilim. İnternet sitesi, (12/10/ 2012).

<http://tdkterim.gov.tr/atasoz/?kategori=atalst&kelime=ad&sayfa=20&hng=tam> İnternet sitesi, (20/09/2012).